

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Neylan Reyhan KÜRTÜR

İstanbul, 2019

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Neylan Reyhan KÜRTÜR

Öğrenci No:

130000003

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan ÖZTEZEL

İstanbul, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Makul Sürede Yargılanma Hakkı” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 04/10/2019

Neylan Reyhan KÜRTÜR

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

4. / 10. 2019

Enstitümüz *Hukuk* Anabilim Dalı *Kamu Hukuku* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 130000003 numaralı *Neylan Reyhan KÜRTÜR*'ün "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Makul Sürede Yargılanma Hakkı*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 28/05/2019 tarih ve 2019/22 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince (50) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~ayçaklığı/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düzeltme~~ kararı verilmiştir.

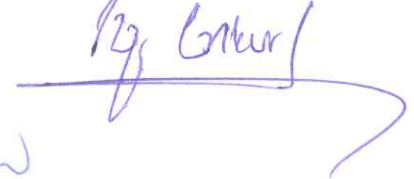
İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan ÖZTEZEL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi CANKURT
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Ali Hulki CİHAN
(Özyeğin Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Neylan Reyhan KÜRTÜR
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan ÖZTEZEL
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2019
Alanı : Kamu Hukuku
Anahtar Kelimeler : Makul Sürede Yargılanma Hakkı, Yargı, Tazminat
Komisyonu, SATURN, Pilot Karar.

ÖZ

MAKUL SÜREDE YARGILANMA HAKKI

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/1. Maddesinde ve TC Anayasasının 36. ve 141. Maddesinde hüküm altına alınan makul sürede yargılanma hakkı, yargılamanın adil olabilmesi anlamında en önemli unsurlarından birini teşkil etmektedir. Zira gecikmiş adalet, adalet olmaktan çıkar, hakkın iadesinden ziyade mağduru daha fazla mağdur etmek anlamını taşır. Yargılamanın makuliyet sınırı aşması ülkemizin de önemli bir sorunudur.

Bu yüksek lisans tez çalışmasında adil yargılanma hakkı içerisinde makul sürede yargılanma hakkının yeri ve bu hakka ilişkin gerek ulusal gerek uluslararası boyuttaki düzenlemelere yer verilerek, yargılama süresinin makuliyet değerlendirmesine değinilmiş ve yine bu hakka ilişkin ihlaller incelenerek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararları ile ulusal kanunlar ve uluslararası sözleşme ve belgeler doğrultusunda makul sürede yargılanma hakkı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Name and Surname : Neylan Reyhan KÜRTÜR
Supervisor : Dr. Lecturer Aslihan ÖZTEZEL
Degree and Date : Master, 2019
Major : Public Law
Key Words :Right to a reasonable trial, Judiciary, Compensation
Commision, SATURN, Pilot Decision.

ABSTRACT

RIGHT TO TRIAL IN REASONABLE TIME

Article 6 / 1 of the European Convention on Human Rights And the right to be tried within a reasonable time, which is enshrined in Article 36 and Article 141 of the Turkish Constitution, constitutes one of the most important elements in terms of fairness of the proceedings. Because delayed justice is no longer a justice, it means more victimization than the return of the right. The fact that the trial exceeds the reasonable limit is an important problem for our country.

In this master's thesis, the right to a fair trial within the right to a fair trial and the right to a fair trial, both national and international regulations are mentioned, the evaluation of the reasonableness of the trial period is examined and the violations of this right are examined and the decisions of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court and the right to be tried within a reasonable time in accordance with international conventions and documents.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Adil Yargılanma Hakkı İçerisinde Makul Sürede Yargılanma Hakkının Yeri	3
1.1. Özel Hukuk Davalarında.....	6
1.2. Ceza Hukuku Davalarında	8
2. Uluslararası ve Ulusal Hukuk Uygulamalarında	12
2.1. Uluslararası Hukuk Uygulamalarında.....	13
2.1.1. İnsan Hakları Belgeleri İncelemesi	14
2.1.1.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB).....	15
2.1.1.2. Roma Statüsü	16
2.1.1.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS).....	17
2.2. Ulusal Hukukta.....	20
2.2.1. Anayasa Düzenlemesi	21
2.2.2. Ceza Muhakemesi Kanununda Süreler	26
2.2.3. Hukuk Muhakemesi Kanununda Süreler.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

1. Makul Süre Değerlendirmesindeki Kriterler	36
1.1. Davanın Karmaşıklığı	37
1.2. Tarafların Tutumu	39
1.2.1. Başvurucunun Tutumu	40
1.2.2. Ulusal İdare ve Yargı Makamlarının Tutumu	41
1.3. İlgili Kişiler Bakımından Dava Konusunun Önemi.....	42
2. Mahkemelerin Uygulamaları	44
2.1. Anayasa Mahkemesi Uygulaması	45
2.1.1. Yargılama Sürecine Yasa Yolu Sürecinin de Dahil Olması.....	49

2.1.2. Davaların Birleştirilmesinin Yargılama Süresine Etkisi	54
2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması	57
2.2.1. Kararlara Göre Ayırım	58
2.2.2. Yeniden Yargılamaya Etkisi.....	61
3. Yargılamanın Makul Sürede Yapılması Gerekliği.....	63
4. Hukuki Güvenlik İlkesi Kapsamında Makul Sürenin Önemi.....	64
SONUÇ	67
KAYNAKÇA.....	74

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
AİHK	: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu
AİHMb	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
B.No:	: Başvuru Numarası
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
bknz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CEPEJ	: European Commission for the Efficiency of Justice (Avrupa Adalet Verimliliği Komisyonu)
CGK	: Ceza Genel Kurulu
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
Çev.	: Çeviren
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
md	: Madde
ss	: Sayfa Sayısı
S	: Sayı
SATURN	: Study and Analysis of Judicial Time Use Research Network (Adli Zaman Kullanımı Araştırma Ağının İncelenmesi ve Analizi)
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
UCD	: Uluslararası Ceza Divanı
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Projesi

GİRİŞ

Toplum, fertlerden oluşur ve fertlerin bir arada barış içerisinde yaşayabilmesinin, toplum düzeninin ve devamının sağlanması için bir takım kurallara ihtiyaç vardır.

Örf, adet, din ve ahlak kuralları toplum içerisinde yaşayan kişiler arasında kendiliğinden vuku bulan kurallardır. Ancak zaman içerisinde toplum düzeni, toplum barışı ve toplumun devamı için kişiler arası ilişkileri düzenlemekte hukuk kuralları çerçevesinde hukuk düzeni gerekmiştir.

Hukuk kuralları, kanun koyucu (devlet) tarafından düzenlenen, uyulmadığında cezai müeyyideleri haiz davranış kurallarıdır.

Her kişi özgür doğar ve doğum anından itibaren bir takım hak ve özgürlüklere sahiptir. Ancak, bu hak ve özgürlükler diğer bir kişinin hak ve özgürlüklerini kısıtlayamaz. Bu noktada hak ve özgürlüklerin yanında yükümlülükler ortaya çıkar. Her bir kişinin ayrı ayrı hak ve özgürlüklerinin korunması ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesi hukuk sistemi ile güvence ve düzen altına alınır. Hukuk sistemi, sadece bir toplum içerisinde fertlerin ilişkilerini değil devletlerarasındaki ve hatta kişilerle devletler arasındaki düzeni de sağlamaya yöneliktir. Bu bağlamda, kişi hak ve özgürlükleri sadece ferdi bulunduğu devlet tarafından değil, milletlerarası hukuk sisteminde de güvence ve düzen altına alınmış durumdadır.

Hukuk sisteminde hak ve özgürlükler güvence altına alınırken aynı zamanda da bunların ihlali durumunda yargı yolu da düzenlenmiştir. Yani kişi, herhangi bir hakkının, herhangi bir kişi (gerçek kişi, tüzel kişi ya da devlet) tarafından ihlali karşısında hak arama yoluna gidebilecek, yargılama yoluna başvurabilecektir.

Türk hukuk sisteminde, hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı güvence altına alınarak, bu kapsamda gerekli hukuki düzenlemeler yapılmış ve gerekli görüldüğü hallerde kanun koyucu tarafından yeni düzenlemeler de yapılmaktadır.

Bu noktada adil yargılamanın gerçekleştirilmesinin yanında en az adil bir yargılama kadar önemli olan makul sürede yargılanma hakkı öne çıkmaktadır. Nitekim geç tesis edilen adaletin tam olarak bir adalet sağladığından bahsedilemeyecektir.

Hukuk devleti denildiğinde ilk akla gelen olgu adalettir. Dolayısıyla adaleti sağlayamayan bir devletin hukuk devleti olduğu düşünülemez. Bu bağlamda denilebilir ki devletin en büyük ve en önemli sorumluluğu toplum içerisindeki adaleti sağlamaktır. Adaletin gecikmesizin makul bir sürede tesis edilmesi de adaletin sağlanması kadar önemlidir. Aksi durumda ise toplumun adalete dolayısıyla da hukuka güveni zedelenecektir.

Makul sürede yargılanma hakkı adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından biri olup gerek ulusal hukukumuzda gerekse uluslararası hukukta güvence ve koruma altına alınmıştır. Ancak yine de bireysel başvurular dikkate alındığında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince ve/veya Anayasa Mahkemesince en çok makul sürede yargılanma hakkının ihlaline ilişkin kararlar verilmiştir.

Yani, her ne kadar ulusal mevzuatımızda ve uluslararası mevzuatda güvence ve koruma altına alınmış ise de ülkemizde en çok ihlal edilen hak makul sürede yargılanma hakkıdır.

Bu tez içeriğinde öncelikle adil yargılanma hakkı içerisinde makul sürede yargılanma hakkının yeri hususuna değinilmiş olup, ulusal ve uluslararası hukuk sisteminde makul sürede yargılanma hakkı incelenmiştir. İkinci bölümde ise yine ulusal ve uluslararası mahkemelerin uygulamaları ile makul sürenin değerlendirilmesindeki kriterler irdelenmiş, hukuki güvenlik ilkesi kapsamında makul sürenin önemi ve yargılamanın makul sürede yapılması gerekliliği tartışılmıştır.

Türk Hukukuna bir katkı sağlayabilmek dileğiyle...

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Adil Yargılanma Hakkı İçerisinde Makul Sürede Yargılanma Hakkının Yeri

İnsan haklarının korunması kapsamında en temel güvence şüphesiz ki adil yargılanma hakkıdır. “Adaletin gecikmesi, adaletsizliktir.”¹deyişinden yola çıkarak denilebilir ki; makul sürede gerçekleşmeyen yargılamanın, adil bir yargılama olduğundan söz edilemeyecektir.

Yargılamanın gecikmemesi hususuna tarih boyu öylesine önem verilmiştir ki; bundan yüzyıllar önce, tarihin ilk yazılı anayasası Magna Carta’da² dahi yer verilmiş, adaletin geciktirilmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Toplumunu oluşturan her bir fert, doğduğu andan itibaren birtakım haklara ve bu hakların getirdiği yükümlülüklerle sahiptir. Kişinin sahip olduğu hakların korunması ve ihlalinin engellenmesi bağlı olduğu devletin yükümlülüğünde ise de; sahip olunan bu hakların kişiye getirmiş olduğu yükümlülüklerin ihlalinin de soruşturması ve kovuşturması yine kişinin bağlı olduğu devletin yükümlülüğündedir. Bir örnekle açıklayacak olursak; özel hayatı ihlal edilen A kişisi, bağlı olduğu devlet korumasında ve güvencesinde olan bu hakkı ihlal edildiği için kanun yoluna başvurmak yerine, hakkını ihlal eden B kişisini öldürdüğünde, B kişinin sahip olduğu yaşama hakkını ihlal etmiş olacaktır. Hakkı ihlal edilmiş ancak kendisi de bir başka kişinin hakkını ihlal ederek aynı zamanda bir yükümlüğünü de ihlal etmiş olacaktır. Dolayısıyla hukuken, A kişinin özel hayatın gizliliği hakkı korunurken B kişinin yaşama hakkının ihlali de cezalandırılacaktır.

Kişilerin bu hak ve yükümlükleri kanunla koruma altına alınırken, hak ve yükümlüklerin ihlaline de yine kanunla cezai müeyyide uygulanmaktadır. Bu

1 Walter Savage LANDOR, İngiliz yazar, şair. (1775 İngiltere-1864 İtalya). Detaylı bilgi için bkz: <https://www.derszamani.net/walter-savage-landor-kimdir-2.html> (Erişim Tarihi: 04/09/2019 23:27)

2 Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlükler Sözleşmesi) – 1215, md 40: Kimseye hakkı ya da adaleti satmayacağız, menetmeyeceğiz ya da geciktirmeyeceğiz. Bilgi için bkz.: <https://tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/magna-carta-103> Sözleşmenin tam Türkçe metni için bkz.: M.Serhat KAŞIKARA, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009, ss:307-309

bağlamda, kişiler sahip oldukları haklarla ilgili her türlü nizalarda hukuk yoluna başvurma ve adil bir yargılama hakkına da sahip olduğu gibi, yargılama sırasında adil yargılanma hakkının ihlaline ilişkin olarak AİHS 6.maddesine aykırılıktan Anayasa Mahkemesi ve AİHM'e bireysel başvuru hakkına da sahiptir.

Kişiler, gerek kasten gerekse taksirle işledikleri iddiasıyla yöneltile suçlamalara ilişkin olarak da adil bir yargılanma hakkına sahiptir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre; herkes kanun önünde eşit olup, kendisine tanınan hakların ihlallerine karşı ulusal mahkemelere başvuru hakkına da sahiptir. Bu başvuru hakkını kullanan herkes, Kanunla kurulmuş yasal mahkeme önünde adilane ve aleni şekilde yargılanma hakkını haizdir.³

AİHS'e göre; herkes, hak ve özgürlüklerine dair uyuşmazlıklarla ve aynı zamanda ceza hukukuna göre de isnat edilen suçlamalarla da ilgili olarak yapılacak yargılama sürecinde eşit ve adil bir şekilde muameleye tabi tutulmak suretiyle, ancak kanunla kuruluşu düzenlenen yasal mahkeme önünde hakkaniyetli ve aleni bir şekilde yargılanma hakkına sahiptir.⁴

TC Anayasasına göre; herkes, yasal yollardan, davacı ya da davalı taraf olarak yargı makamları önünde adil yargılanma hakkına sahiptir.⁵

Suçlayan ya da suçlanan kişi, haklarını korumak ya da haklarını savunmak için yargı mercilerinde dava açmak ve/veya açılan dava da adil bir şekilde yargılanmak hakkına sahiptir. Yani, kişi zaten devlet güvencesinde olan hakkının korunmasını ve ihlal edilen hakkının telafisini istemek adına dava açma hakkına da sahip olup, hak arayışında adilane bir yargılamaya tabi tutulma hakkına sahiptir. Aynı zaman da bir hakkın ihlal edildiğine dair itham edilen kişi de yargı mercileri önünde adil yargılanma hakkına sahiptir. Ancak, bu hak meşru vasıta ve yollardan faydalanarak kullanılacaktır.

3 İHEB, md. 7, md. 8 ve md:10

4 AİHS, md. 6

5 TC Anayasası, md:36

Her ne kadar diğer hakların korunması için adil yargılanma hakkı kilit bir rol oynasa da⁶ yargılamanın adil olması aynı zamanda makul bir süre içerisinde gerçekleştirilmesine de bağlıdır. Bu kapsamda yargılamanın adil olabilmesi aynı zamanda makul bir süre içerisinde tamamlanmasına da bağlıdır. Zira yargılamanın sonucunun adil olması yetmeyecek, yargılama sürecinin de adil olması gerekecektir.⁷

Makul süreden, yargılamanın mümkün olan en kısa sürede bitirilmesi anlaşılmaktadır. En kısa zamandan kasıt, hızlı yargılama süreci demek değildir. Süresinin makul olması her davanın kendi özelliklerine, karmaşıklığına bağlı olarak değişiklik gösterebilecektir. Karmaşık yapıda olmayan bir dava, birkaç ay içerisinde sonuçlandırılabilir iken, olayın karmaşıklığı, tarafların çokluğu ve teşkilinin sağlanması, mahkemelerin iş yükü gibi nedenlerden dolayı davanın sonuçlanması yılları da bulabilmektedir.

Makul bir süre içerisinde yargılanma, adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından biridir; öyle ki makul sürede tesis edilemeyen yargılama sonunda lehe verilen karar dahi önemini kaybetmekte, adalete olan güveni sarsmakta, hukuki güvenlik ilkesini zedelemekte ve kişiler geç verilen karar nedeniyle haklarını tam anlamıyla alamamaktadırlar.⁸

Yargılamanın makul bir süre içerisinde gerçekleştirilememesi adil ve hukuka uygun karar verilmesini de zora sokmaktadır. Duruşmalarda taraf teşkilinin sağlanmasında, tanıkların teşkilinde zorluklar yaşanabileceği gibi, bu kişilerin olayın ayrıntılarını unutma ihtimali de ortaya çıkmaktadır. Hatta bu gecikmeler nedeniyle bazen hakkı ihlal edilen dahi ümitsizliğe düşerek dava takibinden vazgeçebilmektedir. Böylece de adalete ve yargıya olan güven sarsılmaktadır.⁹

Makul bir süre içerisinde gerçekleştirilmeyen yargılama, sadece tarafların yargıya olan güveninin sarsılmasına değil aynı zamanda gecikme nedeniyle

6Adem Çelik, Adil Yargılanma Hakkı (İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku), Adalet Yayınevi, Ankara, 2007, s:28

7 Kaşıkara, a.g.e., ss:13

8 Tuğçe Takcı, Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s:53

9 Çelik, a.g.e., s:105

yargılamanın karşı tarafına bir nevi çıkar sağlanmış olup, cesaret vermektedir. Bu anlamda Devletin yargıya olan güveni sağlaması ve devam ettirmesi için üzerine düşeni yerine getirmesi gerekmektedir.¹⁰

Makul sürede gerçekleştirilen yargılama neticesinde adaletin erken belirlenmesi sonucu doğacaktır ki, bu da; mağdurun bir an önce hakkına kavuşmasını sağlayacağı gibi gerçekte sanığın masum olması halinde ise bu kimsenin üzerine atılı bulunan suçlamanın bir an önce kalkmasını sağlayacaktır.¹¹

Hakkın korunması kapsamında yargılamanın makul süre içerisinde tamamlanmasının birçok yönden büyük önem arz ettiği görülmektedir. Adaletin sağlanması, düzgün işleyişi ve adalete olan güvenin sağlanması yanında hak ihlalden zarar görenin, mağduriyeti bir an önce tespit edilerek, zararını tazmin yoluna gidebileceği gibi hak ihlali yaptığı iddia olunan ya da üzerine atılı suç bulunan kimse de masum olması halinde bir an önce bu şüphe ve isnattan kurtulmuş, masumiyeti ortaya çıkararak aklanmış olacaktır.

Adil bir yargılamanın gerçekleştirilmesi o yargılamanın aynı zamanda makul bir süre içerisinde tamamlanmasını da gerektirmektedir. Bu bağlamda adil yargılanma hakkı kadar makul bir sürede yargılanma hakkı da büyük önem arz etmektedir. Zira zamanında tecelli etmeyen adalet bizzat adaletsizliğin kendisi olacaktır.¹²

1.1. Özel Hukuk Davalarında

Makul sürede yargılanma hakkını da kapsayan adil yargılanma hakkının, tanındığı ve güvence altına alındığı AİHS'in 6. maddesinin 1. fıkrasında; medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklar denmek suretiyle özel hukuka ilişkin konular da kapsam içine almıştır. Anayasa 36. madde de davacı ve davalı olarak ifadesine yer

10 Kaşıkara, a.g.e., ss:169

11 Kenan Özdemir (Adalet Bakanlığı KGM Yetkili Tet.Hak.), Adil Yargılanma Hakkı ve Makul Süre, www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/01.sayi/7kenan.pdf (Erişim Tarihi - 08/10/2018)

12 Atilla Pınar, Yargıda Yetkinlik, Kemâlât Kriterleri başlıklı makale, TBB Dergisi, 2015-(118), ss:361-420 Erişim adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-118-1485> (Erişim Tarihi: 05/09/2019)

verilerek her ne kadar özel hukuka ilişkin dava konuları kapsanmış ise de bu ifadenin de sadece özel hukuk davaları şeklinde bir sonuç da çıkarılmamalıdır.

AİHS'in 6/1. maddesinin medeni hukuk alanında uygulanabilmesi öncelikle bir uyumsuzluğun varlığına sonrasın da ise bu uyumsuzluğun iç hukukta tanınan bir hak ve yükümlülükle alakalı olup olmamasına bağlıdır.¹³

Uyumsuzluk, hakkın varlığı hususunda ya da kapsamı, kullanımı veya yararlanma şekliyle ilgili olabileceği gibi davanın maddi yönü ile birlikte hukuki yönüyle de ilgili olabilir; ancak uyumsuzluğun gerçek ve savunulabilir olması ve sonucunun dolaysız olarak doğrudan doğruya medeni hak bakımından belirleyici nitelikte bulunması gerekmektedir.¹⁴

AİHM'in içtihadına göre, medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin itirazlar, sonuçları hak ve yükümlülükler için belirleyici olan yargılama usullerinin tamamını kapsamakta, daha sonra ortaya çıkan sonuçlarla ya da zayıf bir bağla yetinilmemektedir. Bu hak ve yükümlülükler itirazın konusunu ya da en azından konularından birini teşkil etmeli ve tartışmalı hukuki işlemin sonucu bu türden bir hak için belirleyici olmalıdır. Bu düzenleme, bir yargılama sonucunda ortaya çıkan karar ilgilinin, medeni hak ve yükümlülükleri üzerinde dolaylı ve tesadüfi bir etki yaptığında değil, ancak doğrudan bir etki yaptığında uygulanır. Ayrıca AİHM, bir devlet, hukuki başvuru yolu açık haklar tanıdığına, bu hakların ilkece 6/1. madde anlamında, medeni haklar olarak kabul edilebileceği kanaatine varmış, medeni hak ve yükümlülükler kavramının özerkliğini kabul etmiş, ancak ilgili devletin mevzuatının da önemsiz kabul edilemeyeceğine hükmetmiştir. Yani bir hakkın medeni nitelikli bir hak olarak kabul edilip edilmeyeceğine karar verilirken yalnızca hukuki niteliğe değil, aynı zamanda maddi içerik ve ilgili devletin ulusal hukukunun maddi içeriğe yaptığı etkilere de bakılmalıdır. Ayrıca medeni nitelikli bir hakka

13 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6. Madde Rehberi, Adil Yargılanma Hakkı (Medeni Hukuk Yönü), 2013, ss:5. www.echr.coe.int (Erişim tarihi: 27/09/2019)

14 Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Adil Yargılama, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/49/1/15_feyyaz_golcuklu.pdf (Erişim Tarihi: 29/09/2019)

ilişkin bir yargılamanın kurallara uygun olması için hukuki başvuru yoluna gidilebilir olması da gerekir.¹⁵

AİHM, medeni hak ve yükümlülüğe istinaden soyut bir tanım yapmamakla birlikte, her bir davayı kendi özel şartları çerçevesinde değerlendirmektedir.¹⁶ Bu koruma medeni hak ve yükümlülüklerle sınırlı tutulmuş gibi gözükse de aslında adil yargılanma hakkını içeren hükümler tahdidi değildir ve AİHM yorum yoluyla sonradan eklemelerde bulunmuştur.¹⁷ Hatta madde içeriğine göre sadece ceza ve özel hukuk yargılamasına ilişkin olduğu düşünülse de kamu hukukuna ilişkin yargılamaların da bu kapsama dahil edildiği AİHM içtihatlarından anlaşılmaktadır.¹⁸ Bu noktada önemli olan uyuşmazlığın çözümündeki yargılamada medeni hak ve yükümlülüklerden birinin ihlal edilip edilmediğidir.

Nitekim AİHM gibi AYM de, kamu hukuku alanındaki uyuşmazlığın sonucu itibarıyla özel nitelikteki haklar ve yükümlülükleri etkilemesi halinde Anayasanın 36. Maddesinin ve AİHS'nin 6. Maddesinin korumasına girmekte olduğunu kabul etmektedir.¹⁹

1.2. Ceza Hukuku Davalarında

AİHS 6. Maddesinde medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin olarak özel hukukta olduğu gibi cezai suç isnadına karşı da kişiler makul bir sürede adil yargılanma hakkına sahip kılınmıştır.

15 AİHM, Mualla KÖK/Türkiye, 1855/02, 19/10/2006.
file:///E:/CASE%20OF%20K_K%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf

16 Hüseyin Turan, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, ss:99.

17 M.Serhat Kaşıkara, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı başlıklı makalesi, TBB Dergisi, Sayı:84, 2009, ss:231-258

18 Seçkin Toydemir, İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Terazi Hukuk Dergisi, ISSN 1306-9802, Cilt:11 Sayı:116, 2016, ss:143-162.

19 AYM, Aligül Yüksel, 2013/9507, 20/01/2016. AYM, 12/03/1995 tarihinde Gazi Mahallesinde çok sayıda insanın ölmesi nedeniyle 15/03/ 1995 tarihinde yapılan protesto amaçlı toplanan topluluğun içinde yer alan başvuruçunun annesinin ölmesi üzeri üzerine uğradığı maddi ve manevi zararların tazmini için İdare Mahkemesine açmış olduğu davayı, idari eylemden kaynaklanan zararın tazmini istemi nedeniyle ortaya çıkmasından dolayı medeni hak ve yükümlülüklerle konu olduğunu kabul etmiştir.

Madeni hak ve yükümlülükler hususunda olduğu gibi cezai suç isnadı kavramı da ulusal hukuk sistemlerindeki sınıflandırmalardan ayrı özerk olarak incelenmektedir.²⁰ Yine hukuk davalarında olduğu gibi ceza davalarına ilişkin başvurularda da her dava kendine özgü koşullar ve durum içerisinde incelenerek değerlendirilmektedir.

“Suç, hukuk düzeninin kendisine bir ceza müeyyidesi bağladığı beşeri her fiildir. Başka bir deyişle, suç, insanın ceza hukukunca yasaklanan fiilleridir. Hatta, çoğu kez, suç, ceza kanununun ihlali olarak tanımlanmaktadır.”²¹

Suç; toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin ihlali niteliğini taşıyan, haksızlık teşkil eden insan davranışıdır. Suç, norm ile korunan hukuki menfaatin ihlali niteliğini taşıyan, haksızlık teşkil eden fiildir.²²

Suçu ‘kanunlarda açıkça yasaklanan ve karşılığında bir ceza öngörülen her türlü eylem’ olarak tanımlayabiliriz.²³

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak; toplumsal düzeni bozan, hukuka aykırı olan ve hukuk içerisinde cezai müeyyidesi bulunan, kişi ya da kişilerin veya toplumun genel olarak sahip olduğu hakların ihlal edilmesi suretiyle gerçekleştirilen edim ve fiilleri suç olarak tanımlayabiliriz. Suçu oluşturan dört unsur vardır. Bunlar;

*Kanuni Unsur: Suçun kanunla belirlenmiş olması gerekir.

*Maddi Unsur: Eylemin fiil haline dönüşmesi gerekir.

*Manevi Unsur: Fiilin, cezai ehliyeti haiz kişi tarafından bile, isteye (kasten/tahammüden) ve/veya ihmal neticesinde (taksirle/kazara) işlenmesidir.

*İlletlik Unsuru: Sonucu ile fiilin arasında nedenselliğe ilişkin bağ varsa, suç işlenmiş kabul edilir.

20 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6. Madde Rehberi, Adil Yargılanma Hakkı (Ceza Hukuku Yönü), 2013, ss:5. www.echr.coe.int (Erişim tarihi: 27/09/2019)

21 <https://www.hukuki.net/showthread.php?43732-Genel-Olarak-Suc> (Erişim Tarihi:29/09/2019)

22Neslihan Göktürk, İzzet Özgenç, İlhan Üzülmöz, Ceza Hukukuna Giriş, TC Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2476, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1447, Eskişehir, 2012.

23 https://www.academia.edu/8611627/Su%C3%97_Sosyolojisi_Anonim_Ara%C5%9Ftırma (Erişim Tarihi: 29/09/2019)

Kişiler, gerek kasten gerekse taksirle işledikleri iddiasıyla yöneltile suçlamalara ilişkin olarak da adil bir yargılanma hakkına sahiptir. Bu hak suçun yöneltildiği andan itibaren soruşturma, kovuşturma, hüküm verilmesi ve üst yargı yollarına başvuru süreçlerini de kapsar. Suçun karşılığı olarak uygulanan zorlama ve yoksunluklar ceza (yaptırım) olarak isimlendirilir.²⁴

AİHS 6. Maddesinin cezai suç konusunda uygulanabilmesi için iç hukuktaki sınıflandırma, suçun niteliği ve ilgiliye verilebilecek cezanın ağırlığı kriterleri belirlenmiş; ancak bu kriterlerin suç isnadının varlığını açıkça göstermemesi halinde tamamlayıcı yaklaşım benimsenir.²⁵ Esasen, ulusal hukukta bir eyleme karşılık yaptırımın cezai olarak nitelendirilmesi, hukuksal sonucunun cezai niteliğe sahip olması yeterli kabul edilebilir.²⁶

Adil yargılanma kapsamında, yargılama sonucunda suçun işlendiğinin ispat olunması halinde verilecek cezanın da adil olması gerekir.

Anayasa, hak ve özgürlüklerin suiistimal edilmesine dair 14. Madde hükmüne göre; temel hak ve hürriyetlerin hiçbirisi kötü amaçla kullanılmasını, Anayasa hükümlerinin de kötü amaçla temel hak ve özgürlüklerin yok edilmesi ve/veya sınırlandırılmasını yasaklar ve aksi takdirde cezai yaptırım uygulanacağına hükmeder.(AY, md:14) Ceza hukuku, kanunlarla suç olarak hüküm bağlanmış hukuk dışı davranışları ve bu davranışlar karşılığında uygulanacak edimlerin ve edimin uygulanmasını düzen altına alır.²⁷ Bu kapsamda suçun hukuka uygun ve adil şekilde tespiti, yargılanması ve cezalandırılması bakımından düzenlenen Türk Ceza Kanununun birinci bölümündeki ilk maddelere göre; cezai müeyyidenin uygulanması fiilin suç sayılmasına bağlanmış, işlenen fiilin suç sayılması kanunda açık hüküm ifade etmesi şartına bağlanmıştır. Ayrıca işlenen fiil suç olsa dahi kanunda yazılı

24 Fatih Bilgili, Ertan Demirkapı, Hukukun Temel Kavramları, Dora Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2012, ss:198

25 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6. Madde Rehberi, Adil Yargılanma Hakkı (Ceza Hukuku Yönü), 2013, ss:5. www.echr.coe.int (Erişim tarihi: 27/09/2019)

26 Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Yayına Hazırlayan), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof.Dr.Nurullah Kunter'e Armağan, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, Christoph Grabenwarter, Yargılama Güvenceleri-Adil Yargılama Hakkı, (Çev.:Osman Can), ss:195.

27 Bilgili ve Demirkapı, a.g.e., ss: 195

olmayan bir ceza verilemeyeceği de hüküm altına alınmıştır. Bu durum, suçun ve cezasının kanuniliği ilkesidir. Bir başka deyişle kanunsuz suç ve ceza olmaz.(TCK, md:1, md:2). TCK'nın 3. Maddesine göre; işlenen suç karşılığında uygulanacak yaptırımın dengeli olması gerekir. Yani suçun ağırlığına göre cezanın oranı da artacaktır. Bu durumda basit yaralama suçu işleyen fail ile adam öldürme suçu işleyen fail aynı cezayı almayacak, suç derecesinin ağırlığına göre basit yaralama suçunun cezası daha hafifken, adam öldürme suçunun cezası daha ağır olacaktır. Ancak, aynı şartlarda, aynı suçu işleyen her iki kişi de aynı cezayı alacak, bu kişilerden birinin mali, içtimai, siyasi ya da herhangi bir kişisel ya da sosyal durumu cezanın azalmasına ya da artmasına neden olamayacaktır. Örnekleme gerekirse; bir kadın ve bir erkeğin aynı suçu işlemeleri karşısında hükmolunacak cezada failin kadın ya da erkek olması baz alınarak cezanın şiddetini değiştirmeyecektir. Kanun önünde herkes eşittir. TCK'nın 4. Maddesine göre; bir kimse suç fiilini gerçekleştirdiğini ve gerçekleştirdiği fiilin suç kabul edildiğini bilmiyor olsa bile o suç sayılan fiile dair yaptırımın uygulanmasından kurtulamaz. Suç ve ceza kanunlarla düzenlenmiş olup, bu hukuk kuralları o toplumu oluşturan her bir fert için geçerlidir. Fiilin suç olup olmadığını bilmek ferdin sorumluluğundadır. Bir başkasının malını çalarak, bu fiilin suç olduğunu bilmiyordum şeklinde savunma yapmak geçerli olmayacaktır. Aksi durumda hırsızlık fiiline yaptırım uygulamamak malı çalınan mağdura haksızlık yapmak olacaktır. Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere; kanun düzenlenirken mağdurun olduğu kadar suçun failinin de hakları gözetilmektedir. Bu da, yargılamanın her aşamasında her iki taraf içinde adaletin tecelli etmesine, mağdurun haklarının korunmasında olduğu kadar suç işleyene verilecek cezanın dahi adil olmasına neden olacaktır.

Adil yargılanma, yargı güvencesinden yararlanma olarak anlaşılmakta ve kişinin suç isnad edilmesinden cezasının yerine getirilmesine kadar geçen yargılama sürecinin normlara uygun olarak yapılmasıdır.²⁸

28 Kayıhan İçel (Proje Yöneticisi), Yener Ünver (Yayına Hazırlayan), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof.Dr.Nurullah Kunter'e Armağan, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004, Dr.Vesile Sonay Evik, Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, ss:285.

AYM'e göre; adil yargılanmaya ilişkin güvencelerin medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyumsuzluklar ve bir suç isnadının karara bağlanması esnasında geçerli olduğundan ve hakkın kapsamı bu konularla sınırlandırıldığından, bu haller dışında kalan adil yargılanma hakkının ihlaline ilişkin başvuruların Sözleşme ve Anayasa koruması kapsamında dışında kalacağından bireysel başvuruya konu olamayacaktır.²⁹

AIHM içtihatları uyarınca suç isnadı kişiye işlediği suç iddiasının yetkili makamlar tarafından resmen bildirilmesi olarak tanımlanır ve suç isnadı yöneltildiği andan itibaren makul süre hesaplaması da başlayacaktır.³⁰

2. Uluslararası ve Ulusal Hukuk Uygulamalarında

İnsan hakları ve Hukuk Devleti ilkesi evrensel niteliktedir.³¹ İnsan haklarının korunması düşüncesi çok eski zamanlarda dahi var olsa da,³² insanlık tarihi haksızlık, adaletsizlik ve bunların neden olduğu acılarla doludur.³³ Bu nedenle insan haklarına verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. Öyle ki artık sadece iç hukuk değil uluslar üstü bir öneme sahip olup, uluslararası denetim mekanizmaları kurularak iç hukuk sistemi de buna uygun hale getirilmeye başlanmıştır.

Devletler, toplum düzenini ve bireylerin güvenliğini sağlayabilmeli; her hak ihlalinin sorumlusunu yargı önüne çıkararak adil yargılamalar yapmalı ve mahkemeler hak ve özgürlüklere saygılı şekilde karar vermelidir.³⁴ Hakkın tanınması kadar korunması da önem arz etmekte olup, bu koruma ancak adil bir yargılama ile sağlanabilecektir. Bu düşünceyle haklar uluslararası boyutta evrensel bir şekilde güvence ve koruma altına alınmakta buna bağlı olarak da iç hukuk düzenlemeleri yapılmaktadır. Ulusların kendi içinde tanıyarak güvence altına haklar uluslararası

29 AYM, Özge Kaya, 2014/11084, 01/02/2014.

30 Vuşlat Dirim, Ceza Yargılamasında Adil Yargılama İlkesi (Dava Süresi – Aleniyyet – Şüpheli ve Sanık Hakları), CHKD, C:3, Sayı:2, 2015, ss:161-179.

31 Dirim, a.g.m., ss:161-179.

32 Sezin Aktepe Artık, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014, ss:28.

33 A.Can Tuncay, Yargı Etiği Açısından Tarihte Ünlü Davalar, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2019.

34 Ömür Uzel, Tarihe Geçen Savunmalar, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2019, ss:9.

boyutta da tanınarak evrenselleştirilmiş olurken bir yandan da uluslararası boyutta tanınarak güvence altına alınan haklar da ulusal boyuta taşınacaktır. Bu döngü ile hiç şüphesiz ki varılabilecek en uç nokta uluslararası boyutta tüm uluslarca kabul görmüş haklar ve bu hakların korunması olacaktır. Bu ülkü doğrultusunda gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta çalışma ve çabalar sürekli olarak devam etmektedir.

Birincil hukukun ulusal hukuk olması dolayısıyla adil yargılanma hakkının gerçekleştirilmesinde esasen ulusal yargı makamı sorumlu olup,³⁵ ikincil hukuk olan uluslararası hukukta ise bu hakkın uygulanıp uygulanmadığının denetimi yapılır.

2.1. Uluslararası Hukuk Uygulamalarında

İnsan, yaşamın her anında hakları ile iç içe yaşamakta ancak, tarih seyri içerisinde insanların bu haklardan yararlanmaları kolay olmamış, insan hakları alanında çalışma yapan uluslararası kurum ve kuruluşların raporlarına göre bu hakların başta devletler tarafından ihlal edildiği belirtilmiştir.³⁶

Hak ihlallerine ilişkin sorunlar devletlerin iç işi sayılmaktan ayrılmış, uluslararası boyut kazanmış, zira bir ülkede görülen hak ihlalinin, devletin yetkili organlarınca yasalara aykırı olmadığı yolundaki savunmalar yeterli görülmemekle, bunun sonucunda iç yasa ve uygulamaların uluslararası düzeyde kabul olunan ölçütlere de uygun olması beklenmektedir.³⁷

Asırlarca süren devletin en yüksek değer olduğu inancı İkinci dünya Savaşı nedeniyle sarsılmaya başlamış, devlet egemenliğinin uluslararası sorumluluk ve denetim altına alınması zorunluluğu ve ihtiyacı başlamış,³⁸ iktidarın sınırlandırılarak haklar hususunda etkin adımlar atılmasını sağlayan uluslararası denetim mekanizmalarının kurulmasını hız kazanmıştır.³⁹

35 Erol Çiçek, AİHS Madde 6 Adil Yargılanma Hakkı ve Türk Hukukunda Uygulanması, TBB Dergisi, Sayı72, 2007, ss:234-246.

36Şeref Ünal, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:89, ss:7.

37 Rona Aybay, İnsan Hakları Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, ss:75.

38Mustafa Yıldız, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı, Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul 1998, ss:5.

39 ÇELİK, a.g.e., ss:2

Ancak gerek ulusal gerekse uluslararası yargılamaya ilişkin makul süre sorunu ortaya çıkmış ve bu bağlamda makul sürede yargılanma hakkı yine hem ulusal hem uluslararası koruma ve güvence altına alınmıştır.

Hukuki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin yargılama faaliyetinin de makul süre içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmekte olup, yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmaması sorunu geçmişten günümüze birçok yargılama kültürünün ortak sorunu olmuştur.⁴⁰

2.1.1. İnsan Hakları Belgeleri İncelemesi

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra insan hakları ve temel özgürlükleri sorunu, devletlerin iç işi olmak dışında uluslararası bir nitelik kazanmıştır.⁴¹ Tüm insan hakları İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenmiştir.

İnsan hakkı olarak tanımlanan birçok hakkın evrensel idealler olarak beyanıyla başlayan bağlayıcı düzenlemeler yapma arayışı, uluslararası ve bölgesel anlaşmaların yapılmasını sağladı.⁴² Böylece, insan hakları ulusal üstü insan hakları belge ve sözleşmeleriyle güvence altına alınmış oldu.⁴³

Uluslararası hukuk düzenini oluşturan ilk belge, Bileşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. Ancak bu belgenin hukuki bağlayıcılığı bulunmadığından büyük ölçüde sadece ahlaki alanda kalmış, bağlayıcılığın yanı sıra ortak bir güvence sistemi ve yargısal kurumları da beraberinde getiren AİHS bu anlamda daha geçerli bir adım olmuştur. Sözleşme de ideal kavram ve haklara değil, ayrıntılı kurallar içeren, gerçekleştirilmesi ve korunması zorunlu olan hak ve özgürlüklere yer verilmiştir.⁴⁴

40 Mükerrerem Onur Başar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Makul Sürede Yargılanma Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011, ss:6.

41 Tekin Akıllıoğlu, İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslararası Temel Belgeler, Bilgi Yayınevi ve SBF İnsan Hakları Merkezi Ortak Yayını, Ankara, 1995, ss:7.

42 Özge Yücel Dericiler, Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri: Refah Devletinin Krizi Ekseninde Bir İnceleme, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, ss:125.

43 Erol Anar, İnsan Hakları Tarihi, Çivi Yazıları, İstanbul, 2000, ss:329.

44 Süheyl Batum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye, Kavram Yayınları, İstanbul, 1996, ss:20.

2.1.1.1. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)

Birleşmiş Milletler örgütüne 1946 yılında kurulan İnsan Hakları Komisyonunun insan haklarının tayin ve tespitine yönelik çalışmaları doğrultusunda hazırlamış olduğu tasarı Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulmasını müteakip İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10/12/1948'de ilan edilmiştir.⁴⁵

İkinci Dünya savaşından sonra insan hakları anlayışını milletler arası düzeye çıkarmak ve milletlerarası sözleşmelerle güvence altına alma girişimleri neticesinde yayımlanan İHEB çağımızın Magna Carta'sı kabul edilen, evrensel nitelikteki İHEB'in yayımlanmasıyla ilk olumlu sonucunu vermiştir.⁴⁶

İHEB, İnsan haklarının; hürriyetin adaletin ve dünya barışının temeli olması ve insanların, içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olabilecekleri bir dünyanın kurulmasını en büyük amaç olarak kabulü hedefiyle ilan edilmiştir.⁴⁷

İnsanın temel haklarından olan kişisel ve siyasal haklarla ekonomik, toplumsal ve kültürel hakları bir bütünlük içerisinde ele alan⁴⁸ İHEB; herkese kanun önünde eşitlik hakkı tanımış,⁴⁹ hak ihlallerine karşı da ulusal mahkemelere başvuru hakkı⁵⁰ da hüküm altına alınmıştır. Kanunla kurulmuş yasal mahkeme önünde adilane ve aleni şekilde yargılanma hakkına⁵¹ da yer verilmiştir.

Davanın adil bir şekilde görülmesi hakkına yer verilmiş ancak bu adil yargılamanın ayrıca makul bir süre içerisinde gerçekleştirilmesine açıkça değinilmemiş ise de makul sürede yargılanma hakkı daha sonra yürürlüğe girecek olan AİHS'nin 6/1. Maddesinde açık ifade ile yerini bulmuştur.

İHEB taraf devletlere hukuki açıdan bir bağlayıcılık getirmese de, yeni anayasaların hazırlanışında ilham kaynağı olmuş, devletlere ışık tutmuş olup, manevi

45 Çelik, a.g.e., ss:13.

46 Ünal, a.g.e., ss:38.

47 İHEB, Önsöz, Birinci Paragraf. İnsan Hakları Mevzuatı, Hukuk Cep Kitapları Dizisi 42, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, ss:35.

48 Anar, a.g.e., ss:46.

49 İHEB, md:7.

50 İHEB, md:8.

51 İHEB, md:10.

anlamda etkisi ve önemi büyüktür.⁵² Bildiri taşıdığı anlam bakımından insanlık tarihinde çığır açan sayılı belgelerden biridir.⁵³ Zira İHEB'in kabulü ile dünya toplumlarınca arzulan bir ideal gerçekleşmiş oldu.⁵⁴

İHEB kapsamında düzenlenen temel hak ve özgürlükler AİHS gereğince koruma altına alınmış, Sözleşme hükümlerinin bağlayıcılığı yanında AİHM tarafından yapılan tespitler ve verilen kararlar iç hukuka da entegre edilmekte,⁵⁵ böylece iç hukuk da uluslararası koruma ve güvence esaslarına göre gelişmektedir.

2.1.1.2. Roma Statüsü

Uluslararası toplum, evrensel bir nitelik taşıyan, ceza hukuku ile yargılama ilke ve esaslarını öngören, yetki ve görevi tanımlanmış, uluslararası olağan bir yargı makamının kuruluşunu da kapsayan, suç ve cezaları gösteren, yine uluslararası kapsamda bir sözleşme olan Roma Statüsünü hazırlamış ve böylece 2002 yılında kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi yargı yetkisini kullanmaya başlamıştır.⁵⁶

Roma Statüsü; uluslararası çok ciddi (ağır suçlar⁵⁷) suçların, dünya barışını ve güvenliğini tehdit ettiğinden bahisle etkin bir şekilde kovuşturularak, cezasız kalmaması, önlenmesi hususlarında uluslararası adaletin uygulanacağına ilişkin,

52 Said Vakkas Gözlügel, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzda Etkisi, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara, 1999, ss:50.

53 Münci Kapani, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, ss:29.

54 Ünal, a.g.e., ss:66.

55 Betül Polat, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, <https://www.kureselhukuk.com/insan-haklari-evrensel-bildirgesi-insan-haklari-tamzinat-komisyonu/> (Erişim tarihi: 11/09/2019).

56 Ersan Şen, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, ss:33.

57 Ağır suçların yasal kaynağı, 1949 Cenevre Konvansiyonları ve 1977 Cenevre Konvansiyonlarına Ek Protokol suçlar hukukudur. Buna göre; kasıtlı adam öldürme, işkence, insanlık dışı muamele, insan üzerinde biyolojik deneme, mallara karşı yapılan saldırılar, sürgün, kültürel ve manevi değerlere karşı fiiller, uluslararası insanlık hukukunun yasakladığı suçlardır. Uluslararası Hukuk Komisyonuna göre ise barış ve insanlık güvenliğine karşı suçlar da ağır niteliktedir. Ek protokol madde 85/3'e göre; sivil ve savaştan kaçınmayan kişilere karşı bütün saldırılar, herhangi bir ayrıcalıksız saldırı, askeri yararları oranla daha çok zarar verileceği bilinerek sivillere ve onların mallarına, tehlikeli gücü olan baraj, su toplama kanalları ve nükleer merkezlerine saldırma, askersiz ve savunmasız bölgelere saldırma fiilleri de ağır suç kabul edilir. Bu ağır suçların ortak noktası ağır acı çekme, insan vücudu ve sağlığı üzerinde etkisi büyük olan ve bilerek uygulanan işlemler olmalarıdır. Bkz. Alia Yılmaz, Uluslararası Ceza Hukuku – El Kitabı, Beta Basım, İstanbul, 2001, ss:5-6. Roma Statüsünde düzenlenen, uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren çok ciddi suçlar; soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarıdır. Bkz. Prof. Dr. Ersan Şen, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, ss:87.

devletlerin ulusal yargı yetkisinin de tamamlayıcısı olarak bağımsız ve daimi bir Uluslararası Ceza Divanının⁵⁸ kurucu sözleşmesidir. Ceza hukuku kapsamında evrensel ilkelere yer verilmiştir.⁵⁹ Adil yargılanma hakkına ilişkin ilkelere ilişkin hükümler kurularak, 64/2 ve 64/3-a maddeleri ile yargılamanın adil ve süratli şekilde görülmesi anlamında gerekli usulü belirlemek ve gerekli önemleri almak hususunda dava daireleri sorumlu kılınmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca insan haklarını ihlal ederek, katliam ve vahşete sebep olanların uluslararası boyutta cezalandırılması lüzumuyla kurulan Uluslararası Ceza Divanı modern toplum ve insanlık tarihi için önemli bir adımdır.⁶⁰

UCD'nin yargı yetkisine giren suçlar; tüm uluslararası toplumları ilgilendiren çok ciddi suçlarla sınırlı olan, soykırım suçları, insanlığa karşı suçlar, savaş ve saldırı suçlarıdır.⁶¹ Bu suçlar, sebep ve sonuçları itibariyle tiksindirici ve haince olup, bütün toplumların çıkarlarını ilgilendirmekte ve toplum değerlerini tehdit etmektedir.⁶²

Roma Statüsü, 13 bölüm ve 128 maddeden ibaret şekilde 17 Temmuz 1998 tarihinde Roma'da imzalanmıştır.⁶³ Türkiye, konferansa Mehmet GÜNEY başkanlığında yedi delegasyonla katılmış⁶⁴ ancak, henüz bu Sözleşmeye taraf olmamıştır.⁶⁵

2.1.1.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insana ait hak ve özgürlükleri tanımak ve korumak üzere Türkiye dahil Avrupa Konseyine üye olan devletlerce de kabul

58 UCD, Roma Statüsü, Giriş. Gayri resmi Türkçe çeviri metin için erişim adresi bkz: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf02/belge_cezadivani_b1.pdf

59 R.Murat Önok, Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, ss:227.

60 Müge Çetin, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu, Ankara Barosu Dergisi, 2010/3-68, ss:335-360. <http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/tekmakale/2010-3/2010-3-cetin.pdf> (Erişim tarihi: 13/09/2019 03:49).

61 Roma Statüsü, md:5.

62 Önok, a.g.e., ss:149.

63 Gayri resmi Türkçe çeviri tam metin için erişim adresi bkz: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDRS.htm

64 Çetin, a.g.m., ss:335-360. <http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/tekmakale/2010-3/2010-3-cetin.pdf> (Erişim tarihi: 13/09/2019).

65 Uluslararası Ceza Divanı ve Türkiye. <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ceza-divani-ve-turkiye.tr.mfa> (Erişim tarihi: 13/09/2019).

edilmiş, uyulması zorunlu olup, bağlayıcı nitelikte bir anlaşmadır. İHEB'den bağlayıcı niteliği nedeniyle farklıdır. Sözleşme bağlayıcılığı sağlayan etken AİHM'ce haklar ihlalinin denetime tabi olmasıdır. Kişiler mahkemenin bu yetkisine istinaden üye devletleri ihlallere ilişkin olarak şikayet edebilmekte ve devletin, AİHM'in bu yetkisini tanımama gibi bir hakkı yoktur.

AİHS, içeriğinde yer verilen hakların evrensel ölçüde ve edimsel olarak tanınması ve uygulanması amacıyla⁶⁶, BM Genel Kurulunca 10/12/1948'de kabul edilmiş, 04/11/1950'de Roma'da imzaya açılmıştır.⁶⁷

Ülkemizde de bu Sözleşme 1954 yılında onaylanmış olup; 1987 de, bireysel başvuru hakkı, 1989 da ise Mahkemenin yargı yetkisi kabul edilmiştir.⁶⁸

Sözleşme, maddelerinin açık, kesin, ayrıntılı, doğrudan uygulanabilir ve bağlayıcı olması nedeniyle diğer belgelerden farklıdır.⁶⁹

AİHS, koruma ve güvence altına aldığı temel hak ve özgürlüklerle ilgili üç organdan oluşan bir denetim mekanizması kurmuştur; Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Divanı), Bakanlar Komitesi.⁷⁰

Komisyon; denetim sürecini başlatan başvuruların ilk yapıldığı, görüşüldüğü organ olup, soruşturma yaparken yargısal yöntemler kullanarak yarı yargısal bir rol ifa etmesine rağmen esasa ilişkin devletleri bağlayıcı bir karar verme yetkisi yoktur.⁷¹ AİHK tarafından kabul edilebilirlik kararı verilmesini müteakip dostane çözüm yoluna gidilmekteydi.⁷² Komisyonca çözüme kavuşturulamayan ve Divan'a götürülmeyen (Komisyonca, mahkemenin zorunlu yetkisini kabul etmeyen devletlere ilişkin başvurular Komiteye intikal ettiriliyor, zorunlu yargı yetkisini kabul eden devletler açısından ise sadece komisyon ya da ilgili devlet tarafından Divan'a gidilebiliyor, başvurucuya Divana gitme hakkı tanınmıyordu.⁷³) başvurular Komiteye

66 AİHS, Önsöz, ikinci paragraf. İnsan Hakları Mevzuatı, Hukuk Cep Kitapları Dizisi 42, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, ss:43.

67 Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması, TC Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara Açık Ceza Evi, Ankara, 2004, ss:12.

68 <http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-ve-avrupa-konseyi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 06/09/2019).

69 Selami Turabi, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, ss:25.

70 Çelik, a.g.e., ss:17.

71 Turan, a.g.e., ss:24-25.

72 Tezcan, Erdem, Sancakdar, a.g.e., ss:46.

73 Tezcan, Erdem, Sancakdar, a.g.e., ss:47.

sunulur; ihlal kararına kanaat getirilmesi halinde devlete bu ihlali gidermek üzere gerekli önlemler alınmazsa ne yapılacağı saptanır.⁷⁴ AİHK ve Divan'ın yerini 11 no'lu ek protokolle 01/11/1998 tarihinden itibaren tam zamanlı çalışan, tam bir yargılama yetkisine sahip, yeni ve tek yapılı AİHM almıştır.⁷⁵

Taraf devletlerin iç hukukunda doğrudan uygulanarak Avrupa Standardını oluşturmak amacıyla hazırlanan Sözleşme, Türkiye hukukunda da ulusal kanun niteliğine sahip olup, devleti tüm organlarıyla bağlamaktadır.⁷⁶

Makul sürede yargılanma hakkına kadar, birçok hak Sözleşmede yer almaktadır.⁷⁷ Madde ⁷⁸ içeriğine göre; herkese, hak ve özgürlüklerine dair uyuşmazlıklarla ve aynı zamanda ceza hukukuna göre de isnat edilen suçlamalarla da ilgili olarak bu hakka sahip olup, buna ilişkin yapılacak yargılama sürecinde eşit ve adil bir şekilde muameleye tutulma, ancak kanunla kuruluşu düzenlenen yasal mahkeme önünde hakkaniyetli, aleni ve makul bir süre içerisinde yargılanma hakkına sahip kılınmıştır.

Dolayısıyla AİHS, herkese makul süre içerisinde yargılanma garantisi verir ve bu garantinin amacı tarafların çok uzun usul gecikmelerinden korumak ve adaletin etkinliği ile güvenilirliğini etkileyebilecek gecikmeler olmaksızın adaletin sağlanması olup, makul süre şartı, içinde bulunduğu güvensiz durumun giderilmesini teminat altına alır.⁷⁹

AİHS'in makul sürede yargılanma hakkının ihlaline karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi denetim görevini haiz olup, üye devletler de bu hakların sağlanması ve korunması bakımından yükümlü olmakla beraber AİHM kararları ile bağlıdırlar.

Böylece, AİHS ile bireyler uluslararası hukukta hak sahibi olabilecektir.⁸⁰

74 Çelik, a.g.e., ss:17.

75 Turan, a.g.e., ss:27.

76 Akilhoğlu, a.g.e., ss:7.

77 Batum, a.g.e., ss:25.

78 AİHS, md:6s

79 Nuala Mole, Catharina Harby, Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları El Kitapları, No:3, 2003, Ankara, ss:22.

80 Süheyl Batum, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri, Ankara, 1993, ss:60.

2.2. Ulusal Hukukta

Bir hak, ulusal hukuk düzeni tarafından tanındığı ve korunduğu ölçüde kullanılabilir. Hak, bir devletin Anayasasında, yasalarında yer almıyorsa, o hakkın kullanılması, korunması mümkün değildir.⁸¹ Adalet, hak sahibine hakkını vermek; devletin varoluş amacıysa adaleti sağlamaktır.⁸²

Türk Hukuku, eski ve köklü bir geleneğin sonucunda oluşan, çağdaş bir hukuk sistemidir.⁸³ Türk devletinin temeli töreye dayanmakta, devlet ve toplumun teşkilatlanması da töreye göre şekillenmekteydi. Töre hükümleri yenilikçi bir yapıya sahipti.⁸⁴ Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra kurdukları devletlerde İslam dininden etkilenmişler ve bu dönemlerde uygulanan hukuk kuralları arasında İslamiyet'in emir ve yasaklarına yer vermişlerdir.⁸⁵ İslam kültüründe adalet, adil olmaya büyük önem verilmiştir.⁸⁶ İslam hukukunun, dönemine göre, adil yargılanma hakkına çok önem verdiği anlaşılmaktadır.⁸⁷

Türk hukuk sisteminde demokratikleşmede ilk adım sayılan, batılı manada yargılamanın şekli ile ilgili ilk yazılı hukuki metin olan Tanzimat Fermanının genişletilmiş hali olan Islahat Fermanının;

*Duruşmalar sür'atle tamamlanarak tutanaklar ülkede mevcut tercümanlara tercüme ettirilir. Davalar insan haklarına ve adaletle uygun şekilde sonuçlandırılır.

*Tutuklama ve gözaltında bulundurma mümkün olduğunca kısa süreli olmalıdır.⁸⁸

81 Süheyl Batum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi..., ss:18.

82 Mustafa Yıldız, Alternatif İnsan Hakları Kuramı, Anka Yayınları, İstanbul, 2002, ss:80.

83 <http://panorama.khas.edu.tr/turk-hukukunun-gelisim-surecinde-hukuk-sistemleri-kilavuz-olmali-236> (Erişim Tarihi - 29/08/2019).

84 <https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/ilk-turk-devletlerinde-hukuk-anlayisi/> (Erişim Tarihi - 30/08/2019).

85 <http://panorama.khas.edu.tr/turk-hukukunun-gelisim-surecinde-hukuk-sistemleri-kilavuz-olmali-236> (Erişim Tarihi - 29/08/2019).

86 Mahmut Şen, İslam Hukuku Geleneği Perspektifinden Yargı Etik İlkeleri, Makale, TC Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı:6, Aralık 2015, ss:505-534.

87 Kaşıkara, a.g.e., ss:55.

88 İlgili maddeler için bkz. Kaşıkara, a.g.e., ss:325-326.

hükümlerinden de anlaşılmaktadır ki, 4 Kasım 1950 tarihinde imzaya açılan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinden çok daha önce hukuk sistemimizde makul sürede yargılanma hakkına yer verilmiştir.

Ülkemizdeki anayasacılık hareketlerinin, ilk olarak 19. Yüzyılın ilk yarısında ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı gibi belgeler, birer anayasa özelliği taşımamakla birlikte, ileride ortaya çıkacak gerçek anayasacılık hareketlerinin ilk aşamalarını oluşturmuştur. 23 Aralık 1876 tarihinde kabul edilen Kanun-i Esasi, ilk Anayasamız olarak tarihteki yerini almıştır.⁸⁹ Adil yargılanma ilkesi bakımından önemli bir adım sayılan Kanun-i Esasi, zamanının koşulları nedeniyle askıya alınarak, uzun yıllar uygulanamamıştır.⁹⁰

Adil bir devletin iki önkoşulu; adil bir hukuk düzeni ve adaleti tahakkuk ettirecek adil yöneticilerdir.⁹¹ Bu bağlamda, ulusal hukukumuzda başta TC Anayasası olmak üzere diğer yasalarla da adil hukuk düzeninin ve adaletin tahakkukunun önemli bir parçası olan makul sürede yargılanma hakkı tanınarak, koruma altına alınmış ve ihlali hallerinde ise gerekli yasa yolları düzenlenmiştir.

Nitekim yargılamanın makul sürede yürütülmemesi halinde kişilerin hukuken korunduklarına dair hukuk sisteminin etkisine güvenleri yok olacak, geciken hükümler, hakkı iade etmekten ziyade haksızlık teşkil edecektir.⁹²

2.2.1. Anayasa Düzenlemesi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, halen yürürlükte bulunan 07/11/1982 tarihinde kabul edilen 2709 sayılı Anayasadır.

Hakların düşüncede ki mükemmelliğinden ziyade pratikteki uygulaması, hukuki alanda gerçekleştirilebilme ölçüsü ve imkanı daha önemlidir.⁹³

89 <https://anayasa.tbmm.gov.tr/1876.aspx> (Erişim tarihi: 30/08/2019).

90 Kaşıkara, a.g.e., ss:58.

91 Yıldız, Alternatif İnsan Hakları..., ss:80.

92 TC Adalet Bakanlığı, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunundan Hukuk Muhakemeleri Kanununa, Ankara, 2011, ss:79.

93 Hasan Tunç, Anayasa Hukukuna Giriş, Nobel Yayın, Ankara, 1995, ss:75.

Her şeyden önce insan haklarının en temel güvencesi olan hukuk devleti ilkesi Anayasamızın 2. Maddesinde ifadesini bulmuştur.⁹⁴ 2001 yılında yapılan değişiklik ile de ‘adil yargılanma hakkı’ Anayasanın hak arama hürriyetine ilişkin maddesinde hüküm altına alınmıştır.⁹⁵

1982 Anayasasında makul sürede yargılanma hakkını da kapsayan adil yargılanma hakkına dair ilkelerin yer aldığı çeşitli hükümler bulunmaktadır. Halen yürürlükte olan bu Anayasada, önekilere göre daha düzenli, açık ve belirgin şekilde, haklara ve hak ihlalleri karşısındaki kanun yollarına ve yaptırımlara yer verilmiş olup, zaman zaman da yeni düzenlemeler yapılmaktadır.

Hak arama özgürlüğü bir temel hak olduğu kadar hukuk devletinin de kişiler lehine öngördüğü bir güvencedir. 1982 Anayasasının davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasını yargının görevi olarak düzenleyen 141/4. Maddesi ile makul sürede yargılanma hakkını güvence altına almıştır.⁹⁶

Böylece makul sürede yargılanma hakkı sadece uluslararası hukuk düzeninde tanınan bir hak değil, anayasal bir hak haline gelmiş ve makul sürede yargılanma hakkını sağlamak da yargı makamının bir yükümlülüğü olmuştur.

Anayasal bir hak da olan makul sürede yargılanma hakkını uluslararası boyutta güvence altına alan AİHS, Türkiye tarafından 1954 yılında onaylanmış olup, 1987 yılında AİHM’e bireysel başvuru hakkı, 1989 yılında ise 22/01/1990 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Mahkemenin zorunlu yetkisi kabul edilmiştir.

94 Çelik, a.g.e., ss:26

95 03/10/2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanununun 14. Maddesi ile, Anayasanın 36. Maddesinin 1. Fıkrasına “savunma” ibaresinden sonra gelmek üzere “ile adil yargılanma” ibaresi eklenmiştir.

96 Tuğba Bayraktar, Nuran Koyuncu, Adil Yargılanma Hakkı, 2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 19-22 Mayıs 2017, s:161-177 <http://www.registericpess.org/index.php/ICPESS/article/view/1271> (Erişim ve PDF İndirme Tarihi:12/05/2019).

Daha sonra 2010 yılında yapılan düzenleme ile Anayasanın, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkisinin düzenlemiş olduğu 148. Maddesine eklenme yapılarak, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu açılmıştır.⁹⁷

Anayasa Mahkemesine verilen bu yetki doğrultusunda diğer insan hakları ihlal başvurularının yanı sıra makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine yönelik başvuruları da öncelikle Anayasa Mahkemesi inceleyecektir.

Makul sürede yargılanma hakkının ihlaline dayalı olarak diğer bir düzenleme de; hukuk ve yargı sistemindeki düzenlemelere, alınan önlemlere rağmen AHİM önünde yoğun şekilde makul süreye yönelik şikayetlerin bulunması nedeniyle 6384 Sayılı Kanunla⁹⁸ kurulan Tazminat Komisyonudur. Mahkemenin makul sürede yargılanma hakkına yönelik yoğun başvurular ve bu yönde hükümetin çokça tazminata mahkum edilmesi nedenleriyle Kaplan/Türkiye⁹⁹ kararı ile yeterli ve uygun tazmin sunan bir iç hukuk yolunun ihdas edilmesine yönelik vermiş olduğu kararı neticesinde kurulan Tazminat Komisyonu makul süreye yönelik başvuruların öncelikli inceleme merciidir.¹⁰⁰ İlk başta AHİM önündeki başvurulara yönelik düzenlenen 6384 sayılı Kanuna Geçici 2. Madde¹⁰¹ eklenmesiyle, yine makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yönelik başvuruların yoğunluğundan, AYM önünde derdest bulunan bu yöndeki başvurular da Tazminat Komisyonunca incelenecektir.

Ayrıca, İnsan Hakları Daire Başkanlığınca Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planında¹⁰²; makul sürede yargılama hakkının ihlalinin çözümüne yönelik birtakım amaçlar hedeflenmiştir. Buna göre; makul sürede yargılama engel yapısal sorunların çözümüne ilişkin olarak sorunların

97 07/05/2010 tarihli 5982 sayılı Kanunun 18. Maddesiyle Anayasanın 148. Maddesinin birinci fıkrasının birinci cümlesinin sonuna “ve bireysel başvuruları karara bağlar.” İbaresini eklenmiştir.

98 09/01/2013 tarihli 6384 Sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun. İlgili Kanuna ulaşmak için: <https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6384.pdf>

99 AİHM, Ümmühan Kaplan/Türkiye, 24240/07, 20/03/2012.

100 <http://www.ihtk.adalet.gov.tr/hakkida.html> (Erişim Tarihi: 01/09/2019).

101 25/07/2015 tarihli 7145 Sayılı Kanunun 20. Maddesi ile 6384 Sayılı Kanuna Geçici 2. Madde eklenmiştir. İlgili maddeye ulaşmak için: <http://www.ihtk.adalet.gov.tr/Kanun7145.pdf>

102 Adalet Bakanlığının 08/02/2014 tarihli ve 16338 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulunun 24/02/2014 tarihli 2014/5984 karar sayılı kararı ile kabul edilen ve 01/03/2014 tarihli 28928 sayılı Resmi Gazete de yayınlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı.

tespiti ve çözümünü için bağı kurumlarla ve STK'larla işbirliği halindeki çalışmalara etkin şekilde devam edilecek, davaların bitirme süresinin makullük ölçütünün de yargı mensuplarının performansı değerlendirilirken dikkate alınacak, ihtiyaca ve iş durumuna göre ihtisas mahkemeleri etkileştirilecek, istinaf mahkemeleri faaliyete başlayacak, fiziki altyapı ve personel eksikliğini giderilmesi için gerekli önlemler alınacaktır: yargılamanın makul sürede tamamlanması için proje yürütülmesi ve etkin iç hukuk yolu oluşturulmasına ilişkin olarak da CEPEJ¹⁰³ tarafından yürütülen SATÜRN¹⁰⁴ projesine katılarak adli zaman yönetimine yönelik çalışmalar takip edilecek, devam etmekte olan yargılamaların olası makul süre ihlaline yönelik olarak AYM başvurularının denetlenecek ve gereken hallerde etkin bir iç hukuk yolu üretilecektir.¹⁰⁵

Bu kapsamda ülkemizde yeni yeni uygulanmaya başlanan hedef süre uygulaması ilerleyen dönemlerde sistemin oturması ile makul süre ihlalinde önemli bir adım olacaktır. 23/06/2017 tarihinde yayınlanan Yönetmelikle¹⁰⁶ yargılamaya esas davaların sonuçlandırılmasına dair süreler belirlenmiş olup, bu sürelerle uyum sağlanmaya çalışılacaktır. Hedef sürenin başlangıç ve bitiş zamanı makul süre hesabı gibi bir hesaba tabi tutulmuştur. Buna göre; cezai davalarda hedef süre suç şüphesinin yetkili mercilerce öğrenildiği tarihte, hukuk, idare ve vergi mahkemelerinde davanın esas kaydının yapıldığı tarihte başlayacak ve soruşturma evresinde soruşturmayı bitiren hüküm ile, kovuşturma ve hukuk yargılamalarında gerekçeli kararın yazımı ile son bulacaktır. Önceden tespit edilen bu süre taraflara da bildirilecektir ancak bağlayıcılığı yoktur.

Ayrıca hukuk yargılaması için arabuluculuk ceza yargılaması için ise uzlaşma müessesesi düzenlenerek taraflarla yargı yoluna devam edilmeden anlaşma sağlanmak suretiyle gerek makul süre açısından gerekse mahkemelerin iş yükü açısından başka

103 Avrupa Adalet Etkinliği Komisyonu (European Commission for the Efficiency of Justice - CEPEJ) Detaylı bilgi için: <http://www.cepej.adalet.gov.tr/cepej-hakkinda.php>

104 Study and Analysis of Judicial Time Use Research Network (SATURN). Detaylı bilgi için: <http://www.cepej.adalet.gov.tr/saturn-projesi.php>

105 Makul sürede yargılanma hakkı ve diğer haklara ilişkin düzenleme metinlerinin tamamı için erişim adresi: <http://www.inhak.adalet.gov.tr/eylemplan.pdf> (Erişim Tarihi: 05/09/2019).

106 Adalet Bakanlığınca 30105 Sayılı ve 23/06/2017 tarihli Resmi Gazete de yayınlanan, Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik.

bir adım daha atılmıştır. Henüz çok başarılı sonuçlar elde edilememiş ise de; uygulama oturdukça arabuluculuk ve uzlaşmaya konu davalar ivedilikle çözümlenerek bu davalar bakımından makul süre ihlali gibi bir durum oradan kalmış olacak hem de mahkemelerin iş yükünde büyük oranda azalma olacak ve dolayısıyla diğer davaların da makul sürede bitirilmesine dolaylı olarak katkıda bulunulmuş olacaktır. Ceza yargılamaları için ayrıca ön ödeme düzenlenmesi de yapılmıştır. Ancak uzlaşmadan farkı müşteki/şüpheli arasında değil sanık ve savcı veya yetkili otorite arasında uzlaşılmasıdır.

Ayrıca ceza yargılamasında büyük önem arzeden diğer bir düzenleme ise iddianamenin iadesidir. Kovuşturma aşamasında tek duruşma prensibi benimsenmiş olup buna göre; soruşturma aşamasında soruşturmayı yürüten savcıdan lehe ve aleyhe tüm delillerin makul süre içerisinde toplanarak usulüne uygun şekilde düzenlenmiş iddianamenin gönderilmesi halinde ceza mahkemesince tüm deliller toplanmış olduğundan tek celse de yargılamanın sonuçlandırılması hedeflenmiştir. Ancak burada savcılık makamının etkin bir soruşturma yürütmesi gerekecektir ve ondan beklenen dosyanın tekemmül etmiş hali ile beraat kararı verilemeyecek hallerde iddianame düzenlenmesidir. Etkin yapılmayan soruşturma neticesinde şüpheli hakkında kuvvetli suç şüphesi bulunmadan iddianame düzenlenmesi neticesinde ceza mahkemesince delil toplama yoluna gidileceğinden yargılama uzayacaktır. Tek duruşma ilkesi uygulanmaya tamamen yerleştiğinde mahkemelerin de gereksiz iş yükü altına kalması engellenecektir.

Makul sürede yargılama hususunda en önemli adımlardan biri de Uluslararası Yargı Ağı Projesi (UYAP) olmuştur. Yargılama makamlarında yazışma işlemleri bu ağ üzerinden yapılmaya başlanarak hem tarafların dosya içeriğine istedikleri an ulaşabilmeleri, dosyaya evrak, dilekçe sunabilmeleri, yargılama aşamalarından ivedi şekilde haberdar olabilmeleri sağlanmış hem de diğer yazışma, duruşma ve karar işlemleri yine bu sistem üzerinden yapılmak suretiyle bu usuli işlemlere de hız kazandırılmıştır. Dava ile ilgili tüm belgeler UYAP ekranından dosya içerisine aktarılarak dosya ziyat halleri içinde koruma sağlanmış, bu gibi hallerde belgelerin tamamen eksiksiz olarak tamamlanmasının da yolu açılmıştır. Herhangi bir ziyan halinde dosya UYAP üzerinde kayıtlı olduğundan çıktılarının alınması suretiyle

tekrardan oluşturulabileceği ve böylece yargılamayı etkileyecek bilgi kaybı ve zaman kaybı en aza indirilmiş olacaktır.

Uzun süren Yargıtay temyiz incelemeleri nedeniyle Bölge Adliye Mahkemeleri kurularak bir nevi Yargıtayın iş yükü azaltılmış, ancak kararların talep halinde bir üst mahkemece incelenmesi yolu da kapatılmamıştır. Bölge Adliye Mahkemelerince belli sınırlamalar doğrultusunda kesin kararlar verilerek bir üst mahkemece ilk derece mahkemesi kararı denetlenmiş ve temyiz dairelerine daha az dosya gönderilmesinin önü açılmıştır.

2.2.2.Ceza Muhakemesi Kanununda Süreler

Adli yargıda cezai soruşturma Cumhuriyet Savcılığınca, cezai kovuşturma ise Ceza Mahkemelerince yapılmaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu, ceza muhakemesinin usul ve işleyişi ile bu sürece katılan kişilerin haklarını, yetkilerini ve sorumluluklarını düzenleme altına almıştır.¹⁰⁷ Kanunkoyucu, CMK'da AİHM kararları doğrultusunda ayrıntılı düzenlemelere yer vermiş olup; CMK, adil yargılanma hakkını (dolayısıyla makul sürede yargılanma hakkını da), ceza muhakemesi alanında ayrıntılı olarak işleyen tek kanundur.¹⁰⁸

AİHS'nde ve Anayasa'da açıkça güvence altına alınan makul sürede yargılanma hakkı, CMK'da da duruşmaya ara verilmemesi, zorunlu hallerde ise ancak makul bir süre ara verilebileceği¹⁰⁹ düzenlenmiş olup, tek duruşma ilkesi benimsenmiş, istisna halinin dahi makul sürede yargılanma hakkına uygun olarak yapılması düzenlenmiştir.¹¹⁰

CMK'nın üçüncü bölümünde yer alan bağlantılı davalara ilişkin hükümler ile fiil/fiiller ya da fail/failler arasında bağlantı bulunması halinde davaların birleştirilerek görülmesi düzenlenmiş,¹¹¹ her bir dava için ayrı ayrı yapılacak tüm

107 04/12/2004 tarihli, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, md:1.

108 Hakan Karakehya, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Savaş Yayınevi, Ankara, 2008, ss:36.

109 CMK md:190.

110 Karakehya, a.g.e., ss:168.

111 04/12/2004 tarihli, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, md:8-11.

işlemler ve tüm süreç tek bir dava içerisinde yürütülerek bu sayede yargılama sürecinde hızlanmış olup usul ekonomisi sağlanacağı gibi yargılamanın makul sürede sonuçlanması da sağlanmış olacaktır.

CMK'nın beşinci kitap, ikinci kısmında yer verilen takibi şikayete bağlı suçları kapsayan uzlaşma usulü¹¹² de adil yargılanma hakkının özellikle makul süre ilkesinde önemli bir yer tutar. Uzlaşma hükümleri doğrultusunda taraflarla görüşmeler yapılarak yargılama yapılmadan tarafların anlaşması suretiyle dava sonuçlandırılır. Bu şekilde, iş yükünün azaltılması ve muhakemenin hızlandırılması amaçlanmıştır.¹¹³

Makul sürede yargılanma hakkı sadece kovuşturma değil muhakemenin her aşamasını kapsamaktadır.¹¹⁴ Makul süre, ceza hukukunda soruşturma aşamasını da kapsar. Kolluk kuvvetlerinin gözaltı süresi ve yargılamanın sanığın tutuklu olarak devam etmesi halinde, özgürlüğün kısıtlanması nedeniyle bu aşamalarda da sürenin makul bir seviyede olması önem arz etmektedir. Ancak, makul sürede serbest bırakılma ile makul sürede yargılanma hakkı birbirinden farklı iki hak olup, birinde sanık/şüphelinin tutukluluk süresinin diğerinde ise yargılama süresinin makuliyetini belirtmektedir.¹¹⁵ Fakat tutuklu olma durumu yargılama süresine ayrıca bir özen gösterilmesini gerektirmektedir.

Soruşturmanın makul süre içerisinde tamamlanması, delillerin karartılmadan toplanabilmesi, yargılama sonucu uygulanacak cezanın zamanaşımına uğramasına olumsuz etkide bulunmaması bakımından da önemlidir.¹¹⁶ Suç ile yaptırım arasındaki zaman uzadıkça, cezanın genel ve özel önleme işlevi zedelenecektir.¹¹⁷

AİHS'de yakalanan ya da tutuklanan kişinin akla uygun bir süre içerisinde yargılanmaya hakkı olduğu da yer verilmiş ve kişinin yakalanmasının veya

112 04/12/2004 tarihli, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, md:253-255.

113 Karakehya, a.g.e., ss:35.

114 Nur Centel, Hamide Zafer, Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2016, ss:159.

115 Ersan ŞEN, Temyizde Geçen Tutukluluk Süresi Açmazı, Giriş:31/08/2015-Güncelleme:01/09/2015, <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/1532433-temyizde-gecen-tutukluluk-suresi-acmazi> (Erişim Tarihi:18/09/2019).

116 Cem Şenol, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü (CMK M.172/3), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, ss:136.

117 Centel, Zafer, a.g.e., ss:159.

tutuklanmasının kanuna uygunluğunun denetlenerek, aykırı görülmesi halinde serbest bırakılması hususunda mahkemeye başvurma hakkının olduğu da belirtilmiştir. ¹¹⁸ Nitekim, kişilerin makul bir süre zarfında özgürlüklerine kavuşabilmeleri, makul sürede yargılanma hakkının bir uzantısıdır. ¹¹⁹

AİHM, 08/06/1995 tarihli Mansur/Türkiye davasında; başvurucunun Sözleşmenin 5/3. ve 6/1. Maddelerinin ihlali nedeni ile yapmış olduğu başvurusu incelenerek Mahkemece; tutukluluk süresinde makul sürenin aşılmasına ulusal yargı makamlarınca dikkat edilmesi gerektiği, tutukluluk hali haklı gösterecek kamusal zorunluluğun var olup olmadığının tüm koşullarıyla değerlendirilmesi gerektiği, yakalanan kişinin suç işlemiş olduğu hakkındaki haklı kuşkuların varlığının ön koşul olduğu ancak bir yerden sonra tek başına yeterli olmadığı, tutukluluk gerekçelerinin yerinde ve yeterli olması gerektiği, ulusal makamlarca da gerekli özen, dikkat ve çabukluğun gösterilmesi gerektiği, tutukluluk halinin devamına dair verilen kararlarda yaklaşık olarak aynı gerekçenin kullanıldığı, kaçma tehlikesinin varlığını ya da böyle bir tehlikenin var olmadığını, tutukluluğun gerekli olmadığını açıkça ortaya koyacak, yeterli derecede, ek delil ve unsurlarında dikkate alınması gerektiği ‘eldeki deliller’ kavramının tek başına şikayete konu olayda yeterli olmadığı gerekçesiyle, yaklaşık 5 yıl 3 ay süren tutukluluk süresinin makul süreyi aştığına, 5/3. Maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir. ¹²⁰

Gözaltı ve tutukluluk süresinin makul bir süre olması ve gözaltına alınan veya tutuklu bulunan kişilerin işlemlerinin en kısa sürede bitirilmesi gerekip, gözaltına alınan kişinin en kısa zaman zarfında mahkeme önünde çıkarılması, tutuklu kişinin ise soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin makul bir süre içerisinde tamamlanarak özgürlüğü hususunda karar verilmelidir. ¹²¹

118 AİHS, md:5/3 ve md:5/4.

119 Centel, Zafer, a.g.e., ss:159.

120 AİHM, S.Mansur/Türkiye, 14/1994/461/542, 08/06/1995. Karar detayı için bkz. Süheyl Batum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye, Kavram Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss:53-66

121 Behiye Eker Kazancı, AİHS ve İHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri İle Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması başlıklı makalesi, TBB Dergisi, 2012(98), ss:75-104 Makaleye ulaşmak için: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-98-1121> (Erişim tarihi: 03/09/2019).

Tutukluğun yasal dayanağının kalmadığı ve makul süreyi aştığı iddialarına tazminat talebiyle dava açılabilir. Ancak bu başvuru, tutukluluk halini, hukuka aykırı olduğu tespit edilse dahi sona erdirmeyecek, sadece maddi manevi tazmin yolu sağlayacaktır.¹²²

Ayrıca savunma hakkı kapsamında da makul sürede yargılanma hakkı geçerli olacaktır. Kişinin savunması hazırlayabilmesi için öncelikle makul bir süreye sahip olması gerekmekte; bu süre ise olaya, dosya ve delil durumuna göre değişiklik göstermektedir.¹²³

Savunmanın hazırlanabilmesi için verilmesi gereken makul süre davanın ve ilgilinin durumuna göre değişmektedir.¹²⁴ Divan, cezaevindeki bir ayaklanmaya yönelik Campbell ve Fell/Birleşik Krallık davasında savunma hazırlanabilmesi için verilen 5 günlük süreyi¹²⁵, Kremzow/Avusturya davasında 49 sayfalık dosyada 3 haftalık süreyi makul bulurken, Öcalan/Türkiye kararında ise 17.000 sayfalık dökümün bakımından verilen 2 haftalık süreyi makul bulmamıştır.¹²⁶

Yargılama sürecinin makul bir süreyi haiz olup olmadığı hesaplanırken, her bir dava kendisine özgü özelliklerine göre ayrı değerlendirilerek, önce yargılama süresi belirlenip, sonra da bu sürenin makul olup olmadığı tespit edilecektir.

Bu kapsamda, makul olup olmadığı tespit edilecek yargılamaya esas sürenin başlangıcı ve bitişi o davanın hukuk veya ceza davası olmasına göre dikkate alınacaktır. Başlangıç ve bitiş arasındaki sürenin makul olup olmadığı da niteliğine göre belirlenecektir.

Suç isnadına yönelik ceza davalarında süre, bir kişiye suç isnat edilir edilmez başlar.¹²⁷ Süreyi başlatan durum, ilgilinin suç şüphesi altında olmasıdır.¹²⁸ Suç isnadıyla başlayan makul süre hesaplaması, iç hukuk yollarının tamamen

122 Turabi, a.g.e., ss:118

123 Karakehya, a.g.e., ss:95.

124 Gölcüklü, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/49/1/15_feyyaz_golcuklu.pdf

125 Gölcüklü, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/49/1/15_feyyaz_golcuklu.pdf

126 Karakehya, a.g.e., ss:95.

127 Osman Doğru, Atilla Nalbant, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, 1. Cilt., TC Yargıtay Başkanlığı, 2012, (1.Baskı).

128 Tezcan, Erdem, Sancakdar, a.g.e., ss:200.

tüketilmesine kadar geçen süreye kadar devam etmektedir.¹²⁹ Yargılama süresi kesin hükmün tebliği ile sona erecektir.

Adalet geciktirilemeyeceği gibi aceleye de getirilmemelidir.¹³⁰ Bu nedenle makul sürede yargılama ifadesinden yargılama sürecinin çok hızlı şekilde bitirilmesini değil, her olaya özgü niteliklere göre kabul edilebilecek uygun bir sürede yargılamanın tamamlanmasını hedeflemek gerekir. Böylelikle adalet, adil yargılamanın tüm unsurlarıyla birlikte makul bir süre zarfında tecelli etmiş olacaktır.

2.2.3. Hukuk Muhakemesi Kanununda Süreler

Hukuk Muhakemesi Kanunu (HMK); adli yargı ilk derece hukuk mahkemelerinde ve adli yargı bölge adliye mahkemeleri hukuk dairelerinde yapılacak yargılamaya ilişkin usul ve esaslara düzenlemeleri içerir.

Bir usul kanununun, hem davanın adil ve doğru şekilde çözümlenmesini hem de makul bir süre içerisinde yargılamayı sağlayacak dengeyi sunması gerekir. Makul sürede yargılamaya ilişkin hükmün işlevsel olabilmesi, kanunun diğer hükümlerinin de uygulanmasına bağlıdır.¹³¹

Kanunun birinci kısım ikinci bölümünde yargılamaya hakim olan ilkelere ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Usul ekonomisi ilkesi ile adil yargılanma hakkının çok fazla ihlaline neden olan makul sürede yargılanma hakkı düzenlenmiş olup, buna göre; hakim, yargılamanın makul süre içinde yürütülmesini sağlamakla yükümlü kılınmıştır.¹³² Ayrıca yargılamanın makul sürede yapılması ilkesine işlerlik kazandıran yargılama içindeki işlemlere ait süreler de Kanunun birinci kısım altıncı bölümünde düzenlenmiştir.¹³³

129 Dirim, a.g.m., ss:161-179.

130 Çelik, a.g.e., ss:107.

131 TC Adalet Bakanlığı, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunundan Hukuk Muhakemeleri Kanununa, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara, 2011, ss:79.

132 12/01/2011 tarihli, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu md.30.

133 12/01/2011 tarihli, 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu md.90 – 94.

HMK' da yargılama usulü, ikiye indirilmiştir. Bu çerçevede, asıl yargılama usulü olarak yazılı yargılama usulü; bunun dışındaki hallerde ise, basit yargılama usulü kabul edilmiştir. HMK'nın temel mantığı, basit, kolay, anlaşılır ve hem genel hem güncel sorunları da dikkate alarak, sorunları çözmeye yardımcı olmaktır.¹³⁴

Bu bağlamda, HMK' da yargılama yazılı yargılama usulü ve basit yargılama usulü olarak ayrılmış, yazılı yargılama usulü ön inceleme, tahkikat ve tahkikatı sona erdiren sözlü yargılama aşamalarından oluşmuştur. Bu şekilde uzun süren hukuk yargılamalarının daha kısa zamanda sonuçlandırılması hedeflenmiştir. Dilekçeler teatisinin ve delillerin toplanmasının celseleri uzatması nedeniyle ön inceleme aşaması bu noktada önemli yer tutar. Bu aşama, dilekçeler teatisinin tamamlanması ve delillerin toplanması amacını taşır, bilirkişi incelemesi, tanık dinlenmesi gibi aşamalara ihtiyaç duyulmaması ve dosyanın tekemmül etmesi halinde karar aşamasına geçilerek yargılama hızlandırılmış olur. Ancak, bu eksiklik ve/veya incelemelere gerek görülmesi halinde bilirkişi incelemesi, tanık gibi delil ve incelemeler tahkikat aşamasında tamamlanarak yine karar aşamasına geçilir. Karar sözlü yargılama aşamasında verilir ve bu aşamada tarafların dava hakkındaki son beyanları da alınmak suretiyle hukuki dinlenilme hakkı sağlanarak yargılama son verilir ve hüküm açıklanır.

Altıncı kısımda ise diğer yargılama usulü olan basit yargılama usulü düzenlenmiştir. Bu usule tabi olacak davalar¹³⁵, basit nitelikte, daha hızlı sonuca bağlanabilecek davalardır. Böylece yargılama işlemleri azaltılarak daha hızlı sonuç hedeflenmiştir.

Kanunun sekizinci kısmında ise tarafların mahkeme kararına karşı başvurabilecekleri kanun yollarına ilişkin hükümler yer almaktadır. İlk derece mahkemesi kararlarına karşı istinaf kanun yolu, istinaf mahkemesi kararlarına karşı ise temyiz kanun yolu düzenlenmiş olup, bu haklara dava mahiyeti ve müddeabih

134 Muhammet Özkes, HMK'da Yargılama Usulleri Bakımından Getirilen Yenilikler, Türkiye Adalet Akademisi HMK Toplantısı, <http://web.e-baro.web.tr/uploads/25/13.pdf> (Erişim Tarihi: 07/09/2019).

135 12/01/2011 tarihli 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, md:316.

bazında sınırlandırmalar getirilmiştir. Bundaki amaç üst derece mahkemelerinde ki iş yükünün azaltılmasını sağlayarak yargılamada makul süre ilkesini gözetmektir.

Makul sürede yargılanma hakkını da kapsayan adil yargılanma hakkı, medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili nizalarla sınırlandırılmış olup, AİHM bu hak ve yükümlülüklerle somut bir tanım vermemiş, her bir davayı kendi özel şartları çerçevesinde değerlendirmeyi tercih etmiştir.¹³⁶

AİHM'e göre; bir hakkın kamu hukukunun alanına girmesi için bu hakkın 6/1 madde kapsamına da giren bireysel haklar dışında tutulmasının yeterli olmayacak, resmi makamların bir yasa ya da yönetmelikle müdahale etmesinin bu hakkın bireysel nitelikte kabul edilmesini engellemeyecek, iç hukukta kamu hukukunun alanına giren bir yargılamanın sonuçlarının bireysel hak ve yükümlülükler için belirleyici olması halinde 6/1 maddesinin uygulama alanına girebilecektir.(Emine Araç/Türkiye, B.No:9907/02).¹³⁷

Anlaşılmaktadır ki; idari yargı davaları da medeni hak ve yükümlülükler kapsamında bireysel başvuruya konu olabilecektir.¹³⁸ Makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak da makul sürenin başlangıcı ve bitişi de yine medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin süreler olarak kabul edilecektir.

Ayrıca, eğer ki bir disiplin soruşturması sonucunda özgürlüğü bağlayıcı ceza verilmesi halinde, AİHM 6. Madde gereklerinin kişiye tanınması kanaatindedir.¹³⁹

Anayasanın 36. Maddesiyle hüküm altına alınan hak arama hürriyeti ve yine Anayasanın 125. Maddesi ile hüküm altına alınan idarenin her türlü işlemine karşı

136 Turan, a.g.e., ss:99.

137 Hüseyin BİLGİN, İdari Yargı İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulama Rehberi, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017, ss:99.

138 AİHM, Ümmühan Kaplan/Türkiye, 24220/2012, 20/03/2012, 20.İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 13. maddesi gereğince, idari bir eylemden doğan zararın mağduru olan herkes, neden olarak gösterilen eylem tarihinden itibaren bir yıl içinde ilgili idareye başvurarak uğradığı zararın tazmini talebinde bulunabilir. Talebin kısmen veya tamamen reddedilmesi durumunda veya talep hakkında altmış gün içinde cevap alınmadığı takdirde, mağdur, yetkili mahkemeler önünde maddi ve manevi tazminat davası açabilir. Bu hükümler, idareye atfedilebilecek haksız bir eylemin varlığına ilişkin kanıtlar olmasa dahi devlete nesnel bir sorumluluk yükleyebilir. Karara erişim için: <http://www.ihtk.adalet.gov.tr/kararlar/ummuhan.pdf>

139 Karakehya, a.g.e., ss:39.

yargı yolunun açık olması kapsamlarında gerek özel gerekse tüzel kişilerin idareye karşı yargı yoluna başvurabileceği açıktır. Bu bağlamda, idari yargılamaya ilişkin esaslar 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununda düzenlenmiştir.

Yargılamanın makul bir süre içerisinde sonuçlandırılması, idari yargıda da geçerli bir temel ilke olup, idari yargı buna uygun olarak işlemelidir.¹⁴⁰

Nitekim idari davalarda da makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği kanısında olan kimse, sırasıyla Tazminat Komisyonuna, Anayasa Mahkemesine son olarak da AİHM'ne başvurabilecektir. Kaldı ki idari yargı davalarına ilişkin AİHM ve Anayasa Mahkemesince verilmiş kararlar da mevcuttur.

Anayasa Mahkemesine 23 Eylül 2012'den 24 Mart 2016 tarihleri arasında yapılan 57.876 bireysel başvurunun 16.044'ü idari yargıya dayalı olup, sonuçlandırılan 9.900 başvurudan, idari yargıdan kaynaklanan ve en az bir anayasal hakkın ihlal edildiği sonucuna ulaşılan başvuru sayısı 241 olup, bunun 177'si adil yargılanma hakkının ihlaline ilişkindir.¹⁴¹

İdari davalarda ortalama olarak 5 yıla yakın ve 5 yılın üzerindeki süreler makul yargılama süresi olarak kabul edilmemekte ve mevcut duruma göre idari yargı da görülen davalar makul sürede bitirilememektedir.¹⁴²

Anlaşılmaktadır ki; makul sürede yargılanma hakkı kapsamında her davanın özelliklerine göre şüphesiz ki kendine özgü bir makul süresi olacaktır. Bir anlaşmalı boşanma davası ile bir çekişmeli boşanma davasının veyahut kiralananın tahliyesi davası ile iflas davasının yargılama süresinin makul olması farklılık gösterecektir. Yine hukuk veya bir ceza davasının makul kabul edilebilecek süreleri farklı olacaktır.

Yargılamanın makul bir süre içerisinde yapılıp yapılmadığı değerlendirilirken, her davanın kendi kriterleri doğrultusunda o davaya uygun makul

140 Çelik, a.g.e., ss:35.

141 <https://www.anayasa.gov.tr/bireyselbasvuru/pdf/Kitaplar/Bireysel-Basvuruda-idari-Yarg%C4%B1ya-iliskin-Kararlar.pdf> (Erişim Tarihi: 02/09/2019 01:59).

142 Hüseyin Bilgin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İdari Yargısına Yansımaları, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014, ss:40.

süre tespiti yapılır. Sürenin makuliyeti her dava için ayrı olacaktır. Bu doğrultuda yargılamanın başlangıç ve bitişi ya da hali hazırda derdest durumda bulunan davalar için ise başlangıçtan o ana kadar geçen süre tespit edilip, davaya ve yargılamaya ilişkin kriterlere göre bu sürenin makul olup olmadığına karar verilecektir.

Medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin hukuk davalarında süre, ilke olarak davanın mahkemeye getirildiği anda başlar.¹⁴³ Mahkemeye başvurmadan önce, örneğin bir idari makama başvurarak bir karar alma gibi özel bir durum öngörülmüş ise, süre bu tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır.¹⁴⁴

Anayasa mahkemesi de kararlarında; medeni hak ve yükümlülükler ilgili davalarda süre tespitinde başlangıç tarihi olarak davanın ikame edildiği tarihi; süreyi sona erdiren tarih olarak da (çoğu zaman kararın icra aşamasını da kapsayacak şekilde) yargılamanın sona erdiği tarihi, yargılaması devam eden davalarla ilgili olarak da Anayasa Mahkemesinin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin başvuruyla ilgili karar vermiş olduğu tarihi baz almıştır.¹⁴⁵

Öyle ki, başvurunun murisinden intikalle takip etmekte olduğu davalar da dahi, makul süre başlangıç süresi olarak mirasçının yargılamaya katıldığı anı değil, muris açısından değerlendirmeye esas alınan başlangıç anı kabul edilmiştir.¹⁴⁶

Bu süre ise, hükmün verilmesi ile taraflara tefhim ve/veya tebliğ edilmesi ile sona erecektir ancak, başkaca kanun yollarının varlığı ve gösterilmesi halinde de tüm kanun yollarının bitirilmesiyle sona erecektir.¹⁴⁷ Üst mahkemelerde de karar verilene kadar geçen süre göz önünde bulundurulacaktır.¹⁴⁸ Hükmün AYM'ye götürülmesi

143 Doğru, Nalbant, a.g.e., ss:634.

144 Kenan Özdemir, a.g.e.

145 AYM, Güher Ergun ve Diğerleri, 2012/13, 02/07/2013. Karara ulaşmak için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/13?BasvuruNoYil=2012&BasvuruNoSayi=13>

AYM, Asya Oktay ve Diğerleri, 2014/3549, 22/03/2017. Karara ulaşmak için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3549?BasvuruNoYil=2014&BasvuruNoSayi=3549>

146 AYM, Gülseren Gürdal ve Diğerleri, 2013/1115, 05/12/2013. Karara Ulaşmak için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1115?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=1115>

147 Hüseyin Turan, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı, TAAD, Yıl:3, Sayı:11, Ekim 2012.

148 Çelik, a.g.e., ss:107.

halinde bu süre hesaba katılmaz ancak, AYM kararı davanın esasını doğrudan etkiler nitelikte olması durumunda süre işlemeye devam edecektir.¹⁴⁹

Esasen, makul sürenin bitimi nihai karara bağlanmış ise de; makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasına ilişkin bireysel başvuru için yargılamanın sonuçlanması, nihai kararın beklenmesi şarta bağlanmamıştır. Zaten, makul sürenin aşılmasından şikayetçi olan başvurucunun daha fazla mağdur olmaması bakımından, uzun süre devam etmekte olan yargılamanın makul sürede yargılanma hakkını ihlal edip etmediğinin tespiti için belirlenecek olan süre bitimini de hali hazırda aşmış olacağından, nihai kararı beklemek anlamsız olacaktır.

Netice itibarıyla AYM de kararlarında; makul sürenin bitiş tarihinin icra aşamasını da kapsayacak şekilde yargılamanın sona erme tarihi olsa da devam eden yargılamalara ilişkin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasını içeren başvuruların yargılamanın devamı sırasında yapılabileceğine yer vermiştir.¹⁵⁰

149 Tezcan, Erdem, Sancakdar, a.g.e., ss:200.

150 AYM, Aligül Yüksel, 2013/9507, 20/01/2016. AYM; başvuru sırasında yargılaması halen devam etmekte olan ve 19 yıl 10 ayı bulan yargılama da makul olmayan bir gecikmenin olduğundan bahisle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Makul Süre Değerlendirmesindeki Kriterler

AİHM, bir uyuşmazlığın ne kadar bir sürede sonuçlandırılması gerektiğine ilişkin genel bir saptamada bulunmadığı gibi hangi uyuşmazlığın hangi sürede sonuçlandırılması gerektiğine ilişkin de özel bir süre tespiti yapmamakta,¹⁵¹ her uyuşmazlık için kendine özgü süre tespitinde bulunmaktadır. AYM de bu doğrultuda özel bir süre belirtmeden her olayı kendi içinde değerlendirmektedir.

Divan, makul sürede yargılanma hakkının tüm hak arayan için geçerli olduğunu, bu hakkın, kişileri yargılama işlemlerinin sürüncemede kalmasından ve uzun süre davanın nasıl sonuçlanacağı endişesinden korumak amacıyla olduğunu belirtmiş, (Stögmüller/Avusturya, 10.11.1969. – Guincho/Portekiz, 10.7.1984. - Bock/Federal Almanya, 29.3.1989.)¹⁵² her olay için geçerli olabilecek bir makul süre tespitinin imkansızlığı nedeniyle her olayın ayrıntılı özelliklerini değerlendirerek sonuca varmıştır.¹⁵³ (Buchholz/Federal Almanya, 6.5.1981. - Erkner et Hofauer/Avusturya, 23.4.1987. - Dobbartin/Fransa, 25.2.1993. - Monet/Fransa, 27.10.1993.)¹⁵⁴

AYM tarafından da, makul sürede yargılanma hakkının amacının tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maddi ve manevi sıkıntılardan korunması olduğunu, ancak uyuşmazlığın çözümü içinde özen gösterilmesinin göz ardı edilemeyeceğinden yargılama süresinin makullük tespitinin her başvuru için münferiden değerlendirilmesi gerektiğini, davanın karmaşıklığının, tarafların ve ilgili makamların yargılamadaki tutumunun, yargılamanın kaç dereceli olduğunun dikkate

151 Başar, a.g.e., ss:43.

152 İlgili kararlar için bkz: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["stögmüller"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{) ,
[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["guincho"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{) ,
[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["bock"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

153 Feyyaz Gölcüklü, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Adil Yargılama, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/49/1/15_feyyaz_golcuklu.pdf (Erişim Tarihi:03/09/2019 17:20).

154 İlgili kararlar için bkz: [https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["buchholz"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{) ,
[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["erknerethofauer"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{) ,
[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["dobbartin"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

alınması gerektiği, hangi unsurun yargılamanın gecikmesine sebebiyet verdiğinin saptanması gerektiğini belirtmiştir.¹⁵⁵

Aşılması, ihlal olarak nitelendirilebilecek belirli bir süre sınırı Sözleşme organlarınca da tespit olunmamıştır.¹⁵⁶ Başlangıç tarihi ve sona erme tarihi tespit edilen yargılama süresinin makul olup olmadığının tespiti dava bazında ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulur. Her davanın kendine özgü özellikleri mevcuttur. Bu kapsamda makullük değerlendirmesi yapılabilmesi için birtakım ölçütler belirlenmiştir. Yargılama süresinin makul olup olmadığının tespiti yapılırken bu ölçütler dikkate alınır. Bu nedenle de her dava için yargılamada geçen sürenin makul bir süre olup olmadığı yine o davanın kendisine özgü özelliklerine göre değerlendirilecektir.

1.1. Davanın Karmaşıklığı

Yargılamanın makul sürede yapılıp yapılmadığının tespitinde dikkate alınan ilk ölçüt davanın karmaşıklığıdır.

Makul süre kapsamında karmaşıklık değerlendirmesi yapılırken dava tüm yönleriyle ele alınmaktadır.¹⁵⁷ AİHM; iki dereceli yargılama geçiren davanın, nüfus kayıtlarının eskiliği ve bağlantılı davaların sayısı nedeniyle karmaşıklık içerdiğini;¹⁵⁸ AYM; muhtelif davaların incelenecek davayla birleştirilmesi, taraf sayısının elliden fazla olması, dava konusunun keşif ve bilirkişi incelemesi gibi işlemleri gerektirmesi gibi nedenleri davanın karmaşık bir niteliği haiz olması olarak değerlendirmiştir.¹⁵⁹

155 AYM, Güher Ergun ve Tosun Tayfun Ergun, 2012/12, 17/09/2013. Karara Erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/12?KelimeAra%5B0%5D=makul+s%C3%BCre&page=322>

156 Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002, ss:249.

157 Artık, a.g.e., ss:261.

158 AİHM, Veli Uysal/Türkiye, 57407/00, 04/03/2008. Gayriresmi Türkçe çevirisine erişim için: [file:///E:/CASE%20OF%20VELI%20UYSAL%20v.%20TURKEY%20-%20\[Turkish%20Translation\]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf](file:///E:/CASE%20OF%20VELI%20UYSAL%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf)

159 AYM, Haydar İzgi, 2012/673, 19/12/2013. Karara erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/673?KelimeAra%5B0%5D=davan%C4%B1n+karma%C5%9F%C4%B1kl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&page=92>

Ayrıca AYM, bir suç isnadına yönelik ceza yargılamasında davanın karmaşıklığı hususunda; davanın hukuki ve maddi açıdan bütün yönlerinin ele alınarak incelenmesi gerektiğinden bahisle, hukuki meselenin çözümündeki güçlük, delillerin toplanmasındaki engeller, maddi olayların karmaşıklığı, sanıkların ya da isnat edilen suçların ve tanıkların sayısı, davanın uluslararası unsurları, bilirkişi delili ihtiyacı, yazılı delillerin hacmi gibi bir çok kriterin incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁰

Karmaşıklık tespitinde; davanın konusu, niteliği, taraf sayısı, delil durumu, bilirkişi incelemesi ve keşif gibi işlemler, davaların birleştirilmesi ya da tefriki, dereceli yargılama gibi davaya ilişkin tüm özellikler ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Ancak, bu değerlendirme neticesinde davanın karmaşıklığına kanaat getirilmiş olsa bile, bu karmaşıklık karşısında tarafların tutumu da ayrıca değerlendirmeye alınmaktadır. Nitekim bu karmaşıklık ölçütlerinin birlikte veya ayrı ayrı bulunuyor olması karşısında davanın karmaşık olduğu tespit edilse dahi makul sürede yargılama hakkının ihlaline karar verilebilecektir. (AİHM, Veli UYSAL/Türkiye, 57407/00, 04/03/2008 - AYM, Haydar İZGİ, 2012/673, 19/12/2013. AİHM ve AYM bu kararlarında; her ne kadar davaların karmaşıklığına kanaat getirmiş ise de; yargılama sürecinin bütünü değerlendirildiğinde yargılama makamının yargılamayı süratle sonuçlandırmak hususunda daha dikkatli ve özen göstermesi gerektiğinden bahisle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin karar vermişlerdir.) Yani tek ölçüt davanın karmaşıklığı değil, bu karmaşıklık karşısında başvuruçunun etkisinin ya da yargılama makamının ayrıca özen gösterip göstermediğinin tespiti de hak ihlalinin değerlendirilmesinde etken olacaktır. Zira, Sözleşme taraf devletlere gerekli iç hukuk düzeninin oluşturulması, ve alınması gereken tedbir ve önlemlerin faaliyete geçirilmesi yükümlüğünü vermektedir.

Mansur/Türkiye davasında; hükümet davanın karmaşık bir olaya dayalı olduğunu, dava konusu uyuşturucu ticaretine ilişkin, uyuşturucuların türü, miktarı gibi bazı hususların açıklığa kavuşturulması zorunluluğu ve Yunan makamlarınca istenilen bilgi ve belgelerin gönderilmesinde işbirliğini zorlaştırıcı ve geciktirici

160 AYM, Ahmet Kaya, 2014/2183, 30/06/2016. Karara erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2014-2183.pdf>

davranışlarının bulunduğunu gerekçe göstererek sürecin uzadığını iddia etmiş ise de Mahkemece, ileri sürülen karmaşıklığın tamamen adli makamlar yüzünden meydana geldiği, karmaşıklığın aynı kişiye aynı olaylar nedeniyle aynı şehrin iki ayrı ceza mahkemesinde dava açılmasından kaynaklandığı, Yunan makamlarından istenen belgelerin Türkiye Büyükelçiliği kanalıyla gönderildiği, başvurunun kendine ait belgelerden birini de yine kendisinin tercüme ettirdiğini, dava açılan her iki mahkemenin de rapor temini hususunda direnmelerine ve gelinceye kadar da duruşmaları ertelemelerine rağmen bu belge gelmeden başka delil ve gerekçelerle mahkumiyet kararı verildiği gerekçesiyle olayın karmaşıklığının ileri sürülmesini mümkün görmemiştir.¹⁶¹

Her ne kadar davalı devlet tarafından makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasına karşı davanın karmaşıklığı öne sürülse de Mahkemece tüm yargılama sürecinin incelenmesi neticesinde davanın karmaşık olmadığına da kanaat getirilebilecektir.

Ormancı ve Diğerleri/Türkiye kararında; dava işlemlerinin, F. Ormancı, M. Ormancı, G. Ormancı, C. Ormancı, ve B. Ormancı tarafından ilk başvuranın eşi, diğer başvuruçuların babası A.O.'nun ölümü nedeniyle uğradığı kaybın tazminine ilişkin olması nedeniyle davanın istisnai bir yasal veya olgusal zorluk teşkil etmediğini kanaatinde olup, yargılama makamının başvuranların iddialarının gerçekliğini araştırmaya gerek duymasının, davanın karmaşık olduğunun tespiti için tek başına yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁶²

1.2. Tarafların Tutumu

Makul sürenin tespitinde ikinci olarak dikkate alınacak husus makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia eden başvuruçunun ya da ulusal idare ve yargı makamlarının tutumlarıdır. Tarafların, kendilerinden beklenmekte olan tutumu

161 AİHM, S.Mansur/Türkiye, 14/1994/461/542, 08/06/1995. Karar detayı için bkz. Doç.Dr.Süheyl Batum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye, Kavram Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss:53-66.

162 AİHM, Ormancı ve Diğerleri/Türkiye, 43647/98, 21/12/2004. Kararın gayriresmi Türkçe çevirisi için: [file:///E:/CASE%20OF%20ORMANCI%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20\[Turkish%20Translation\]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf](file:///E:/CASE%20OF%20ORMANCI%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf)

sergileyip sergilemediklerinin, yargılamayı uzatmaya yönelik kasti ya da ihmali davranışlarının bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir.

1.2.1. Başvurucunun Tutumu

Makul sürenin ihlaline kanaat getirilmesi için, yargılama aşamasındaki gecikmelerin devletten kaynaklanıyor olması gerekip, başvurucunun tutumundan kaynaklanan gecikmelerde devlete sorumluluk doğurmaz.¹⁶³ Zira, başvurucunun tutumundan kaynaklanan gecikmelerde başvuru, makul sürede yargılanma hakkının ihlalinden söz edemeyecektir.

Nitekim AİHM; Ciricosta ve Viola/İtalya¹⁶⁴ davasında, başvurucunun en az 17 kere duruşmanın ertelenmesini talep etmesi, karşı tarafça talep edilen ertelemelere ise itiraz etmemesi: Monet/Fransa¹⁶⁵ davasında, başvurucunun yaklaşık 5 ay sonra karşı dava açması, 9 ayı aşan bir süre sonra ispat faaliyetine başlaması, istinaf başvurusunu yaptıktan 20 ay sonra dilekçe vermesi karşısında makul sürenin aşılmasında öncelikli sorumluluğun başvurucuların tutumuna bağlı olduğu kanaatindedir.¹⁶⁶

Esasen başvurucunun tutumu yargılama süresinin değerlendirilmesi bakımından belirleyici bir kriter değildir.¹⁶⁷ Zira kişinin, savunma için tanınmış olan usuli haklarından yararlanması yargılamanın uzamasına neden olmuş ise, makul süre aşılmış olsa dahi aleyhine kullanılamaz.¹⁶⁸ Kaldı ki AYM; ceza davalarında sanığın, adli makamlarla aktif bir iş birliği yapmak zorunda olmadığı gibi hukuk sisteminin sunduğu savunma imkanlarını kullandığı için de kusurlu bulunamayacağı görüşündedir.¹⁶⁹ Burada önemli olan başvurucunun yargılama sürecinde özenli davranarak, geciktirmeye yönelik kasti ya da ihmali davranışlar içerisine girmemesidir.

163 Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği, Şen Matbaa, Ankara, 2007, ss:119.

164 AİHM, Ciricosta and Viola/İtalya, 19753/92, 04/12/1995.

165 AİHM, Monnet/France, 13675/88, 27/10/1993

166 Artık, a.g.e., ss:266.

167 Doğru, Nalbant, a.g.e., ss:634.

168 Takcı, a.g.e., ss:53.

169 AYM, Ahmet Kaya, 2014/2183, 30/06/2016. Karara erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2014-2183.pdf>

AİHM; dosyanın bilirkişi incelemesinden geri dönmesini beklerken başvuranlar vekilinin mahkemeye mazeretler sunmasını dava sürecine olumlu katkıda bulunmaktan uzak bulmuş,¹⁷⁰ yanlış mahkemede dava açarak, başvuranların da işlemlerin uzamasına katkıda bulunduğu kanaatine varmış,¹⁷¹ başvuruçunun yargılama sırasında cezaevinden firar etmesinin yargılama sürecinin yavaşlamasına yol açtığını belirtmiş,¹⁷² ancak bu hususların tek başına yargılama süresinin makuliyet sınırını aşmadığına, ulusal idare ve yargı makamlarının tutumu nedeniyle makul sürede yargılama hakkının ihlal edildiğine dair karar vermiştir.

1.2.2. Ulusal İdare ve Yargı Makamlarının Tutumu

Makul sürenin ihlalinde, başvuruçunun tutumları kadar başvuruçunun yargılandığı yetkili makamların da yargılama sürecindeki tutumları değerlendirilir. Ve hatta Mahkemece yetkili makamların tutumu makul sürede yargılanma hakkının ihlali değerlendirmesinde daha çok önemsenir. Neticede sadece devletten kaynaklanan gecikmeler makul süre ihlalini haklı kılmakta ve devlet, idari ve adli makamlardan kaynaklı gecikmelerden sorumludur.¹⁷³

Uysal/Türkiye davasında AİHM; davanın belli bir karmaşıklık içerdiğini, başvuruçunun tutumunun yargılama sürecini uzatacak özel bir etkisinin olmadığını belirterek; ancak yerel mahkemelerin, sadece yetki belirlemek için on bir yıldan fazla süre sarfettiğini, oysa ki bireylerin hak ve yükümlülükleriyle ilgili davalarını makul bir içinde yapılacak yargılama ile karara bağlayabilmek için gereken hukuk sistemlerinin düzenlenmesinin taraf devletlerin yükümlülüğü olduğunu söyleyerek, 21 yılı aşkın süredir devam eden ve halen derdest durumda bulunan davada, ihtilafli

170 AİHM, Sekin ve Diğerleri/Türkiye, 26518/95, 22/01/2004. Karara erişim için: [file:///E:/CASE%20OF%20SEKIN%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20\[Turkish%20Translation\]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf](file:///E:/CASE%20OF%20SEKIN%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf)

171 AİHM, Ormancı ve Diğerleri/Türkiye, 43647/98, 21/12/2004. Kararın gayiresmi Türkçe çevirisi için: [file:///E:/CASE%20OF%20ORMANCI%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20\[Turkish%20Translation\]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf](file:///E:/CASE%20OF%20ORMANCI%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf)

172 AİHM, Teslim TÖRE/Türkiye, 13244/02, 11/07/2006. Karara erişim için: [file:///E:/CASE%20OF%20T_RE%20v.%20TURKEY%20\(No%202\)%20-%20\[Turkish%20Translation\]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf](file:///E:/CASE%20OF%20T_RE%20v.%20TURKEY%20(No%202)%20-%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf)

173 Doğru, Nalbant, a.g.e., ss:635.

yargılama süresinin çok uzun olduğu kanaatiyle makul sürede yargılanma hakkının ihlaline karar vermiştir.¹⁷⁴

AİHM'e göre, taraf devletler yargı yerlerini bir davayı makul sürede görebilecek şekilde düzenlemekle yükümlüdürler.¹⁷⁵ Mahkemelerdeki iş yükünün sebep olduğu yoğunluk makul sürenin aşılmasını haklı göstermez¹⁷⁶

Nitekim Mansur/Türkiye davasında; hükümet her ne kadar makul sürede yargılanma hakkının ihlaline sebebiyet vermediklerini iddia etmiş ise de Mahkemece başvuruya esas söz konusu ceza yargılamasının makul süreyi aşmış olması nedeniyle Sözleşmenin 6/1. Maddesinin ihlal edildiğine dair karar vermiştir.¹⁷⁷ Yine Mitap ve Müftüoğlu/Türkiye kararında adli makamların davayı yürütme biçim ve usullerinden kaynaklı olarak yaklaşık 15 yıl süren yargılama süresi makul sürede yargılanma hakkının ihlali olarak görülmüştür.¹⁷⁸ Yağcı ve Sargın/Türkiye kararında ise her ne kadar başvurucuların davranış ve tutumlarının yargılamanın gidişini bir ölçüde ağırlaştırdığı kabul edilse de, yargılama süresinin uzunluğu tek başına buna bağlanmamış ve yine adli makamlarının tutumu nedeniyle makul sürede yargılama hakkının ihlal edildiğine dair karar verilmiştir.¹⁷⁹

1.3. İlgili Kişiler Bakımından Dava Konusunun Önemi

Kanun koyucunun, adaletin hızlı ve adil şekilde uygulanmasını sağlayacak şekilde düzenleme yapması gerekmektedir. Bununla beraber devlet, hukuk işleyişini ve yargı teşkilatını buna göre düzenlemelidir. Mahkemeler de yargılama sürecini hızlandırmak için gerekli dikkat ve özeni göstermelidir. Nitekim bazı davaların, dava durumuna ve/veya tarafın durumuna göre özel durum arz ettiğinden öncelikli olarak değerlendirilerek hükme bağlanması hususunda öncelik gösterilmelidir.

174 AİHM, Veli Uysal/Türkiye, 57407/00, 04/03/2008.

175 Gözlügöl, a.g.e., ss:123.

176 Centel, Zafer, a.g.e., ss:160.

177 AİHM, S.Mansur/Türkiye, 14/1994/461/542, 08/06/1995. Karar detayı için bkz. Doç.Dr.Süheyli Batum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye, Kavram Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss:53-66.

178 AİHM, Mitap ve Müftüoğlu/Türkiye, 15530/89 ve 15531/89, 25/03/1996.

179 AİHM, Yağcı ve Sargın/Türkiye, 1619/90 ve 1642/90, 08/06/1995.

AİHM, Çalık/Türkiye davasında; iş hukukuna ilişkin davalarında özel bir ihtimam gösterilmesi gerektiğini belirterek somut olaya konu işe iade davasının başvurusunun menfaati için özel yarar içerdiğini, ulusal makamın da bu hususta özel düzenleme yaptığını ancak yargılamanın ulusal kanunda¹⁸⁰ belirtilen süreden uzun olmasına rağmen, yargılama süresi bir bütün olarak incelendiğinde ulusal mahkemelerin tutumunun gecikmeye sebebiyet vermediği kanaatiyle iki dereceli mahkeme önünde 1 yıl 5 ay süren yargılamada başvurusunun makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir¹⁸¹

AYM, iş kazası sonucunda yaralanan, çalışma gücünü kısmen veya tamamen kaybeden çalışanın zararının karşılanması anlamında derhal bir yargı kararı verilmesinde önemli bir kişisel yararının bulunduğunu, zira geçim kaynağı olmaksızın hukuki durumunun uzun süre belirsiz kalmasından olumsuz etkileneceğini, böyle bir uyuşmazlığın ivedilikle çözülmesinde yargı makamlarının özel bir itina gösterilmesi gerektiğini ifade ettiği kararında devamlı; başvuruya konu davanın, uyuşmazlığın çözümündeki güçlük, maddi olayların karışıklığı, delillerin toplanmasındaki engeller, taraf sayısı gibi kriterler dikkate alınarak karmaşık olmadığına, başvurusunun yargılamanın uzamasına önemli ölçüde katkısının bulunmadığına, ancak uzun aralıklarla yapılan duruşmalar, birçok defa bilirkişi raporu alınması nedenleriyle 8 yıl 9 ay 2 gündür devam eden yargılamanın, özellikle davanın niteliği itibarıyla başvurusunun davadaki menfaati nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.¹⁸²

Yargılanan kişinin tutuklu olması, yargılama süresi açısından daha da önem kazanır, zira tutuklu kişinin yargılanmasının uzaması, tutukluluk tedbirini cezaya dönüştüreceğinden yargılama süresinde özel bir özen gösterilmelidir.¹⁸³ Keza

180 Kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan İş Kanunu, md:20'ye göre; dava seri muhakeme usulüne göre 2 ay içerisinde sonuçlandırılır, temyiz halinde Yargıtay'ca 1 ay içinde kesin karar verilir.

181 Çetin Çalık/Türkiye, 3675/07, 31/08/2010. Kararın gayriresmi Türkçe çevirisi için erişim adresi: <http://www.ihtk.adalet.gov.tr/kararlar/calik.pdf> (Erişim Tarihi: 07/09/2019 14:57)

182 AYM, Cemal Aydemir, 2013/5881, 03/04/2014.

183 Doğru, Nalbant, a.g.e., ss:635.

AİHM’de ivedilik hususunun tutulu bulundurulan başvurular açısından özel bir önem taşıdığı kanaatindedir.¹⁸⁴

2. Mahkemelerin Uygulamaları

Gerek uluslararası sözleşmelerde gerekse iç hukukumuzdaki kanunlarla tanınan ve güvence altına alınan diğer insan haklarının yanında makul sürede yargılanma hakkının da denetim mekanizması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM)’dir. Ancak, yapılan Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesine de bireysel başvuru yolu açılmıştır.

Bu bağlamda, iç hukukumuzda makul sürede yargılanma hakkının öncelikli denetim mekanizması, olağan kanun yolları tüketildikten (Tazminat Komisyonu da dahil olmak üzere) sonra Anayasa Mahkemesi; iç hukuktaki kanun yolları tüketildikten sonra ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesidir.

Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlüklerinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasında olan kişilerin başvurabilecekleri ikincil nitelikte olan ve istisnai bir hak arama yoludur.¹⁸⁵ Bu başvuru hakkı AİHS ile tanınan ve güvence alınan bir hak olup, kişinin kamu gücü karşısında korunmasına yöneliktir. Yargılama sürecinin, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edecek kadar uzun sürdüğü kanısında ve iddiasında olan kimse, devletten davacı olabilecektir. Nitekim devlet adil yargılanma hakkı kapsamında makul sürede yargılanma hakkını da kanunla tanımış ve koruma altına almış olduğundan, makul bir sürede yargılamayı sağlamak da yine devletin yükümlülüğündedir.

Bireysel başvuru hakkı kullanılırken; ne Anayasa Mahkemesi ne de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir nevi temyiz mahkemesi gibi düşünülmemelidir. Bireysel başvuru ile, başvuru hakkında verilmiş olan hükmün doğruluğu/yanlılığı incelenmez; yargılama sürecinin, adil yargılanma hakkı kapsamındaki unsur ve

184 AİHM, Teslim Töre/Türkiye, (No:2), 13244/02, 11/07/2006.

185 <http://www.bireyselbasvuru.com.tr/aihm-basvuru-formu-aihm-yeni-bireysel-basvuru-formu/> (Erişim Tarihi: 31/08/2019 23:40).

ilkeler doğrultusunda gerçekleşip gerçekleşmediğinin, başvuruçunun adil yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğinin denetimi yapılır.

2.1. Anayasa Mahkemesi Uygulaması

Anayasa Mahkemesine, kanunların şekil ve esas bakımından Anayasa uygunluğunu denetlemek görevi dışında, 2010 yılında yapılan değişiklik¹⁸⁶ ile bireysel başvuruları inceleme yetki ve görevi de verilmiş, bir iç hukuk yolu olarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu açılmıştır. Böylece, 23/09/2012 tarihinden itibaren, hak ve özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasında olan kimse, AİHM'den önce Anayasa Mahkemesine başvurarak inceleme ve denetim talep edecektir. Bu, devletin, vatandaşını kendi yargı organlarından bile koruma şeklidir. Nitekim bireysel başvuru hakkı, kamu gücü işlemlerine karşı yapılabilen bir üst denetim hakkıdır. Anayasa Mahkemesi bir iç hukuk yolu olduğundan, doğrudan AİHM'ne başvurulamayacaktır. Ancak AYM kararından sonra başvuruçunun, ihlalin ortadan kaldırılmadığı, mağduriyetin devam ettiği kanısındaysa olması halinde AİHM'ne başvurması mümkündür.¹⁸⁷

Anayasa Mahkemesinin, bireysel başvuruları inceleme görevi hakkındaki düzenlemelere Anayasa Mahkemesi İktüzüğünde ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununda yer verilmiş olup, Kanunun dördüncü bölümünde, 'bireysel başvuru' başlığı altında; bireysel başvuru hakkına(md:45), bireysel başvuru yapabilecekler kişilere(md:46), başvuru usulüne(md:47), başvurunun kabul edilebilirlik şartlarına(md:48) ve esas hakkındaki incelenmesine(md:49), inceleme neticesinde verilecek kararın şekli ve içeriği ile yayınlanabilirliğine(md:50) ve bu hakkın kötüye kullanılmasına(md:51) dair düzenlemeler hüküm altına alınmıştır. Mahkemeye yapılacak olan bireysel başvuru ve Mahkemece yapılacak incelemeye ilişkin usuller Anayasa Mahkemesi

186 07/05/2010 tarihli 5982 sayılı kanunun 18.md'si ile Anayasa'nın, Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkisine ilişkin 148. Md'sinin birinci fıkrasının birinci cümlesine bireysel başvuruları karara bağlar deyimi eklenmiş, aynı maddenin 3. Fıkrasında Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabileceği hüküm altına alınmıştır.

187 Hüseyin Ekinci, Musa Sağlam, 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, TC Anayasa Mahkemesi, Ankara, 2012, ss:38.

İçtüzüğü'nün Dördüncü Bölümde 'Bireysel Başvuru' başlığı altında 59. – 84. Maddeleri ile ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Bu başvuru, harca tabi olup, idari ve yargısal başvuru yollarının tüketildiği ya da bu başvuru yollarının olmaması/kapalı olması halinde ihlalinin anlaşıldığı/öğrenildiği günden itibaren 30 günlük süre içerisinde yapılmalıdır. Başvurucu, dilekçesinde şekli unsurlar dışında, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasında olduğu işleme ilişkin gerekçelerle birlikte buna ilişkin delilleri ile bilgi ve belgelere de yer vermelidir. Ayrıca, başvuru kanun yollarının tüketildiğine dair aşamaları ya da ihlalin öğrenildiği tarihi belirtmelidir. Haklı bir mazeret nedeniyle başvuru süresini kaçıran kişi, bu mazeretinin kalkmasından itibaren 15 gün içerisinde başvurusunu yapmalıdır. Usuli ve şekli şartları taşımayan, dayanaktan yoksun veyahut başvurusunun önemli bir zarara uğramadığı, kanunla tanınan hakların, kapsamının ve sınırlarının belirlenmesinde önem taşımayan başvurular için kabul edilmezlik kararı verilir. Bu karar, kesin olup ilgililere tebliğ edilir.

Başvurunun kabul edilmesi halinde öncelikle başvurunun bir sureti Adalet Bakanlığına sunulur, Bakanlık başvuru hakkında gerekli gördüğü takdirde yazılı görüş bildirir. Mahkemece, başvurusunun iddiası doğrultusunda başvuruya konu hakkının ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve inceleme yapılır, gerekli görülen bilgi, belge ve deliller de ilgililerden istenir. İnceleme, aslen dosya üzerinden yapılır ancak görülecek lüzum üzerine duruşma da açılabilir. Bireysel başvuru karşısında yapılacak inceleme, başvuruya konu hakkın ihlal edilip edilmediğinin belirlenmesi ve ihlalin söz konusu olması durumunda bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağı ile ilgilidir. Kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılmaz. İnceleme neticesinde; başvurusunun iddia konusu hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. Başvurusunun ihlal iddiasının kabulü halinde, sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Anayasa Mahkemesi, eğer yeniden yargılama yapılmasına karar verirse dosya mahkemesine gönderilir; ilgili mahkeme yeniden yargılama yaparak ihlali ve ihlal sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yeniden karar verir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan ihlal kararında ise başvuru lehine tazminata hükmedilir veya genel mahkemede dava açmasının yolu gösterilir.

Kararlar gerekçeli şekilde ilgililere ve Adalet Bakanlığına tebliğ edilir ve mahkemenin internet sayfasında ve içtihadın ortaya konulması açısından önem arz eden kararlar da Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle de kamuya sunulur. Bireysel başvuru hakkın kötüye kullanılması halinde Mahkemece; başvuru aleyhine para cezasına hükmolunabilir.

Anayasa Mahkemesi; Genel Kurul, iki Bölüm ve altı Komisyondan oluşmaktadır. Kural olarak Anayasa Mahkemesinde bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi ikişer üyeden oluşan Komisyonlar; esas incelemesi ise bir başkanvekili başkanlığında dört üye ile toplanan bölümlerce yapılmaktadır. Bireysel başvuru raportörleri, başvurularla ilgili dosyalara dahil edilmesi gerekli görülen bilgi ve belgelerin ilgili kurum ve kuruluşlardan istenmesine ilişkin yazışmaları yürütürler. Gerekli tebligatları yaptırır ve takip ederler. Genel Kurulun bireysel başvuruya ilişkin tek yetkisi, Bölümlerin bireysel başvuruya ilişkin verdiği kararlar arasındaki içtihat farklılıklarını karara bağlamaktır.¹⁸⁸ Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi Komisyonlarca yapılır; ancak, Kanununun 45 ila 47. Maddelerinde öngörülen şartları taşıyan başvurular kabul edilerek incelenmek üzere bölümlere gönderilir, kabul edilmezlik kararları ise kesin olarak verilir ve ilgililere tebliğ edilir. Komisyonlarca kabul edilebilir bulunan başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır; Bölüm, ihlalin bir mahkeme kararından kaynaklandığını tespit ederse, yeniden yargılama yapılmak üzere dosyayı ilgili mahkemesine gönderir; yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmadığı hallerde başvuru lehine uygun bir tazminata hükmeder.¹⁸⁹

Bireysel başvuruları inceleme hususunda Mahkemece sınırlı inceleme yapılabilmektedir. Şöyle ki; Mahkemenin inceleme yetkisi, zaman, konu, kişi ve yer olarak sınırlıdır.

Mahkeme, zaman yetkisi bakımından ancak 23/09/2012 tarihinden sonra kesinleşen işlem ve kararlara ilişkin bireysel başvuruları inceleyebilecektir.¹⁹⁰ Bu

188 Ekinci, Sağlam, a.g.e., ss:15-16.

189 Yıllık Rapor 2018, Anayasa Mahkemesi, Ankara, Nisan 2019, ss:34-36.

190 30/03/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun Geçici 1. Md.

tarihten önceki işlem ve kararları da içerek şekilde genişletilmesi mümkün olmayıp, hukuk güvenliği ilkesinin bir gereği olarak zaman yetkisi bakımından kesin bir tarih belirlenmiş ve bu yetki geriye yürür şekilde uygulanamayacaktır.¹⁹¹ Bir bireysel başvurunun konu bakımından yetki çerçevesinde esasının incelenebilmesi için, ihlal edildiği iddia olunan hakkın Anayasa'da güvence altına alınmasının yanı sıra Sözleşme ve tarafı olunan ek protokollerinin kapsamına da girmelidir. Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı dışında kalan, ihlal iddiasına ilişkin başvuru için konu bakımından yetkisizlik kararı verilecektir.¹⁹²

Bireysel başvuru hakkını haiz olanlar Kanunda¹⁹³ sayılmış, buna göre başvuru yapacak kişinin öncelikle güncel bir hakkının ihlal edilmiş olması ve bu nedenle gerçekten mağdur olması, ayrıca bu ihlalden kişisel olarak ve doğrudan etkilenmiş olması gerekir. Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, AİHS ve buna ek taraf olunan protokoller kapsamında bir hakkı doğrudan etkilenmeyen kişi “mağdur” statüsünü haiz olamaz. Mağdur olduğu zannı veya şüphesi de mağdurluk statüsünün varlığı için yeterli değildir. Kaldı ki, başvurunun kabul edilebilmesi için başvuru sahibinin sadece mağdur olduğu beyanı yetmemekte, ihlalden doğrudan etkilendiği ve mağdur olduğu hususunu göstermesi veya mağdur olduğu hususunda Mahkemeyi ikna etmelidir.¹⁹⁴ Mağdur sıfatını haiz olmayan başvuru sahipleri Mahkemenin kişi bakımından yetki kapsamına girmeyecektir.

AYM'nin yer bakımından yetkisine ilişkin bir düzenleme bulunmamasıyla birlikte başvuruya konu şikayetin Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik yetkisini kullandığı alanla sınırlı olduğu düşünülmektedir.¹⁹⁵

6216 sayılı kanunun 49. Maddesinin 5 nolu fıkrası ve Anayasa mahkemesi içtüzüğü'nün 73. Maddeleri gereği, kişilerin yaşamına ya da maddi veya manevi

191 AYM, Gökhan Günaydın, 2012/1099, 06/05/2015. Karara erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2012-1099.pdf>

192 AYM, G. Günaydın, 2012/1099, 06/05/2015.

193 30/03/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunu 46/1. Md.

194 AYM, Onur Doğanay, 2013/1977, 09/01/2014. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1977?BasvuruAdi=ONUR+DO% C4% 9E ANAY>

195 Musa Sağlam, Cüneyt Durmaz, İbrahim Çınar, Mustafa Baysal, Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi).

bütünlüğüne yönelik önemli bir tehlike olması halinde Anayasa mahkemesince tedbir kararı verme yetkisi bulunmaktadır. (R.Boudra kararı/2014, Fatih Hilmioğlu/2013)¹⁹⁶

Bireysel başvuru için her ne kadar kanun yollarının tüketilmesi koşulu mevcut ise de; makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasına ilişkin başvurular, yargılamanın devamı sırasında da yapılabilmektedir.¹⁹⁷

Ayrıca, 25/07/2018 tarihinde kabul edilen 31/07/2018 tarihli Resmi Gazete de yayımlanarak yürürlüğe giren 7145 sayılı Kanununun 20. Maddesi ile 09/01/2013 tarihli 6384 sayılı Kanuna geçişi 2. Madde eklemesiyle 31/07/2018 tarihinden önce Anayasa Mahkemesine yapılan makul sürede yargılama yapılamamasına (ve mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiğine ya da hiç icra edilmediğine) ilişkin başvuruların Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Tazminat Komisyonu tarafından incelenerek karara bağlaması öngörülmüştür.

Anayasa Mahkemesince bu tarihe kadar yapılmış olan makul sürede yargılama hakkının ihlaline ilişkin başvuruları; başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez olduğunda karar vermiştir. Başvurucu, kabul edilmezlik kararının kendisine tebliğinden itibaren 3 aylık süre içerisinde tazminat komisyonuna başvurabilecektir. (AYM, F.Yüksel, B.No:2014/13828, 12/09/2018)¹⁹⁸

2.1.1. Yargılama Sürecine Yasa Yolu Sürecinin de Dahil Olması

Türk hukuk sisteminde mahkemeler derece bakımından ilk derece mahkemeleri, istinaf ve temyiz mahkemeleri olmak üzere üçe ayrılır. İlk yargılamanın yürütüldüğü ilk derece mahkemesi kararlarına karşı sırasıyla istinaf ve temyiz başvurusu yapılarak bir üst mahkemece denetim talep edilebilir. Bu kanun

196 Turabi, a.g.e., ss:75-76.

197 AYM, Güher Ergun ve Tosun Tayfun Ergun, 2012/12, 17/09/2013 <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/12?KelimeAra%5B0%5D=makul+s%C3%BCre&page=322>

198 Anayasa Mahkemesi, Yıllık Rapor 2018, Ankara, Nisan 2019, s:339-341

yollarına başvuru esasen tarafların temel hak ve yetkilerinden ise de davanın çözüme ulaşma süresini de uzatmaktadır.¹⁹⁹

Hukuk sistemimizde yargısal işlemler sürelerle bağlanmış olup,²⁰⁰ ilk derece mahkemesince verilen kararlara karşı yapılacak olan istinaf ve temyiz yasa yollarına başvuruları da süre sınırlamasına tabi kılınmıştır. Yargılamanın uzamasını engellemek amacıyla getirilen kesin süre kuralı, amaca yönelik uygulanmasının yanı sıra yeterli uzunlukta da olmalıdır.²⁰¹ Nitekim, Yargıtayca, tefhimden itibaren verilen karara karşı yasal süresi içerisinde temyiz yoluna başvuru beyan ve iradelerini açıkladıkları süre tutum dilekçesini dikkate almayan, gerekçeli kararın tebliğinden sonra harçlandırılmak suretiyle sunulan gerekçeli istinaf dilekçesini dikkate alan ve başvurunun süresinde olmadığını kabul eden BAM Dairesi kararını bozmuş, gerekçeli istinaf dilekçesinin makul süre içinde sunulduğunun kabul edilerek istinaf başvurusu hakkında da karar verilmesi gerektiğine hükmetmiştir.²⁰²

Her ne kadar anlamsız ve neticesi başarısız olan yasa yolu başvurusunun bir gecikme sebebi sayılabileceği düşünülebilirse de tam olarak her başarısız başvuru için yargılamanın gecikmesine sebep verecek kötü niyetli başvuru denilemez.²⁰³ Neticede bu hakkın kullanılmasıdır ve Mahkemelerce de kişinin usuli hakkını kullanması yargılamada makul sürenin uzama sebebi görülmemektedir.

Kötü niyetli yasa yolu başvurularının tespiti halinde bu başvuru için disiplin para cezası uygulanır. Netice itibarıyla bu tür kötü niyetli başvurular hem başvuru dosya açısından yargılama süresinin uzamasına neden olduğu gibi ekstra iş yüküne

199 Sulhi Dönmezer, Feridun Yenisey, Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği (Araştırma), www.kriminoloji.com 2002, https://bau.edu.tr/icerik/8343-hukuk-fakultesi-doktrin-file:///E:/56e68184e200d_ceza-adalet-sisteminin-etkinligi.pdf (Erişim ve indirme tarihi: 17/09/2019).

200 Yaşar Güçlü, Temel Kanunlarda ve Usul Kanunlarında Yer Alan Süreler, Seçkin Yayıncılık, 2012, ss:51.

201 Yargıtay HGK'nın, 2012/9-1170 E., 2012/1172 K. Sayılı ve 12/12/2012 tarihli kararı. İlgili karara erişim için: <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

202 Yargıtay 21 Hukuk Dairesinin, 2018/410 E.-2019/1124 K. Sayılı ve 19/02/2019 tarihli kararı. Karara erişim için:

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

203 Sulhi Dönmezer, Feridun Yenisey, Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği (Araştırma), www.kriminoloji.com 2002, https://bau.edu.tr/icerik/8343-hukuk-fakultesi-doktrin-file:///E:/56e68184e200d_ceza-adalet-sisteminin-etkinligi.pdf (Erişim ve indirme tarihi: 17/09/2019 22:50).

neden olarak diğer davalarında yargılama süresinin uzamasına dolaylı olarak etki edecektir. Yargıtay; daha önceki bozma kararı doğrultusunda ilk derece mahkemesince yapılan yargılamada tarafların hükme esas teşkil eden miktara karşı beyanlarını sorulduğunu ve taraf vekillerinin bir diyeceklerinin olmadıklarını belirttiklerini ancak sonrasında davalı tarafça yapılan başvurunun davayı uzatmaya yönelik kötü niyetli olarak yapılmış olduğu gerekçesiyle temyiz başvurusunu reddederken başvurucağı para cezasına mahkum etmiştir.²⁰⁴ Başka bir karar da ise; davacının talebi doğrultusunda yetki itirazının kabulüne karar verildiği halde davacı vekilinin kötü niyetle temyiz yasa yoluna başvurusu nedeniyle söz konusu vekil aleyhine para cezasına hükmedilmiştir.²⁰⁵ Ancak her başvuru kötü niyetli olmadığından diğer başvurular esastan incelenmek suretiyle ilk derece mahkemesi kararının denetimi yapılacaktır. Bu süreç yargılama süresinin doğal olarak uzamasına neden olacaktır.

Makul sürenin tespiti hususunda AİHM, özellikle davanın karmaşıklığı, başvuranın ile ilgili makamların tutumu ve başvuranın neleri yitirebileceği gibi kriterleri²⁰⁶ dikkate alırken, AYM, bu kriterlerin yanında ayrıca yargılamanın kaç dereceli olduğu hususunu da kararlarında özellikle belirtir.²⁰⁷ Burada önemli olan ikinci derece yargılamasının da makul sürede bitirilmesidir. Aksi takdirde makul sürede yargılanma hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Keza, dereceli yargılama, yargılama süresinin haddinden fazla uzaması halinde mazur görüleceği anlamına gelmemektedir. Sadece makul bir uzama süresi kabul görecektir.

AİHM, Sözleşmenin, taraf Devletlere kendi yargı sistemlerini, mahkemelerinin AİHM'nin bütün gerektirdiklerini karşılayacak şekilde düzenlemesi görevini yüklediğini, bu yükümlüğün yüksek mahkemeler için de geçerli olduğunu,

204 Yargıtay 9. HD 2016/169/40 E. – 2016/13264 K., 02/06/2016.
<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>

205 Yargıtay 12 HD, 2012/10759 E. – 2012/27879 K., 25/09/2012.
<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

206 AİHM, Ormancı ve Diğerleri/Türkiye, 43647/98, 21/12/2004.
file:///E:/CASE%20OF%20ORMANCI%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf

207 AYM, Ahmet İnci, 2014/20371, 23/02/2017.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2014-20371.pdf>

ayrıca yüksek mahkemelerin de, bir davanın niteliği veya gerektirdiği ivedilik gibi hususları dikkate almasını gerektiğini, 6. maddenin, adli işlemlerin hızla yapılmasını zorunlu kılarken, adaletin yerinde uygulanması ilkesine de vurgu yaptığını belirterek, iki mahkeme önünde 2 yıldan az bir süresi Danıştay önünde olmak üzere toplam 4 yıl 8 ay süren yargılama süresini makul bulmuştur.²⁰⁸

AYM ise; yargılama süresinin uzun sürmesinde yetkili makamların sorumluluğundaki gecikmelerin, gerekli özenin gösterilmemesinden olabileceği gibi yapısal sorunlar ve organizasyon eksikliğinden de kaynaklanabileceğini, Anayasa'nın 36. maddesi ile Sözleşme'nin 6. maddesinin, Devlete hukuk sisteminin, mahkemelerin davaları makul bir süre içinde karara bağlama yükümlülüğünü yerine getirebilecek biçimde düzenlenmesi sorumluluğunu yüklediğini, bu bağlamda, yargı sisteminin yapısı, mahkeme kalemindeki rutin işlemlerdeki aksamalar, kararın yazılması, bir dosya ya da belgenin bir gönderilmesindeki veya atanmalardaki gecikmeler, yargı mensubu ve yargı personeli sayısındaki yetersizlik ve iş yükü gibi nedenlerle yargılamada makul sürenin aşılması halinde yetkili makamların sorumluluğunun doğduğunu, bu nedenle yapısal sorun ve iş yükü sonucunda yargılamalarda makul sürenin aşılması halinde makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilmiş olacağına sonucuna varılacağını belirterek, 7 yıllık bölümü yasa yolu incelemesinde geçen toplam 11 yıl 2 ay süren yargılama süresinin makul sürede yargılanma hakkını ihlal ettiğine dair karar vermiştir.²⁰⁹

İstinaf incelemesi ile ilk derece mahkemesi kararı yeniden ele alınarak incelenir ve gerekli görüldüğü halde yeniden hüküm kurulur: temyiz incelemesi ile verilen karar sadece hukuki yönden denetlenir, yeni hüküm kurulmaz, kararın hukuka uygun olmaması halinde bozma kararı verilerek, önceki hüküm kaldırılır yeni bir hüküm verilmek üzere dosya geri gönderilir. Temyiz incelemesi neticesinde bozma kararı verilmesi makul süreyi yeniden başlatmaz, yargılama sonucunda kesin

208 AİHM, Çakmak ve Diğerleri/Türkiye, 53672/00, 25/01/2005.

file:///E:/CASE%20OF%20AYHAN%20_AKMAK%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20

-
%20%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Fo
reign%20Affairs.pdf

209 AYM, Ersin Ceyhan, 2013/695, 09/01/2014.

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/695?BasvuruAdi=ERS%C4%B0N+CEYHAN>

hüküm kurulana kadar makul süre hesaplaması devam eder. Bu nedenle istinaf ya da temyiz Dairelerince dosyanın yeniden bir karar verilmek üzere geri gönderilmesi de yargılama süresine büyük oranda etki etmektedir. Sırf mahkemeler ve Daireler arasındaki posta işlemlerinin süresi bile yargılama sürecini uzatacaktır.

Sonradan yürürlüğe giren ve lehe kanun içeren yasa değerlendirmesinin yerel mahkemede yapılması gerektiğinden bahisle oy çokluğu ile alınan bozma kararında; bu karara katılmayan Kurul Başkanının karşı oy gerekçesinde; Anayasanın 141. Maddesi, AİHS'nin 6. Maddesi gereğince makul sürede yargılanma hakkı gözetilerek basit bir muhakemeye ulaşılabilecek sonuca varmak ve makul sürede yargılanma hakkının gereğine uymak yerine gereksiz ve yersiz bir bozma ile dosyayı yerel mahkemeye tevdi ederek yeni bozmalara zemin hazırlamanın yasanın açık hükmü karşısında anlaşılabilir bir davranış sayılamayacağını belirtmiştir.²¹⁰

Yargıtayca ilk derece sıfatıyla bakılan bir dava da yine aynı şekilde lehe kanunun uygulanması hususunda bu kez Kurul dosyayı yeniden karar verilmek üzere Daireye göndermemiş sonradan yürürlüğe giren kanunun lehe olup olmadığını, uygulanıp uygulanmayacağı hususunu kendisi inceleyerek karar vermiştir.

Bu iki inceleme arasındaki fark önceki kurul kararında sonradan yürürlüğe giren kanunun lehe uygulanabilir olması; bu durumda ilk derece mahkemesi kararının bozulmasına, yeni yürürlüğe giren ve lehe hüküm içeren kanunun uygulanması için dosyanın yerel mahkemesine tevdiine karar verilirken, ikinci incelemeye konu olayda ise sonradan yürürlüğe giren kanunun değil ilk derece sıfatıyla Dairece zaten uygulanan kararın lehe hüküm içeriyor olması nedeniyle onama kararı verilmesidir.

Hukuk sitemindeki yapısal ve organizasyona ilişkin eksiklikler, yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmamasının izahı olamayacaktır. AYM bu hususu dile getirdiği, toplam 12 yıl 2 ay süren ve bu sürenin 9 yıl 11 aylık süresi yasa yolu incelemesinde geçen yargılamaya ilişkin yapılan başvuruya dair kararında; isnat

210 Yargıtay CGK'nın 2005/29 E.- 2005/91 K. Sayılı ve 05/07/2005 tarihli kararı. İlgili karara erişim için: <https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

edilen suçtan haberdar olunan tarih ile ilk derece mahkemesinin ilk hükmü arasında yaklaşık 1 yıl 5 ay geçtiğini, bu kararında 2 kez temyiz edildiğini ve bu kararla sadece suç vasfının değiştirildiği ilk temyiz incelemesinin arasında 3 yıl 11 ay geçtiğini, onama ile neticelenen ikinci temyiz incelemesinin ise 6 yıl 2 ay sürdüğünü, derece mahkemesince verilen cezanın 2 yıl 14 ay 10 gün olduğu yargılamada, dosyanın Yargıtay ve ilk derece mahkemesi arasında gidip gelmesinin yaklaşık 10 yıl 10 ay sürdüğünü, yargı sisteminin yapısından kaynaklanan iş gücü ve organizasyon eksikliğinin yargılama süresinin uzamasında baskın bir etki oluşturduğunu belirterek makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.²¹¹

Görülmektedir ki, her ne kadar ilk derece mahkemesince verilen bir kararın bir üst mahkemece denetlenmesine imkan sağlanmış ise de yasa yolu başvuruları, bu sürecin de yargılama süresine dahil olması nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlaline neden olabilmektedir. Yasa yolu sürecinin yargılama süresine dahil edilmemiş olması halinde ise zaten makul olmayan üst mahkeme incelemeleri zaman bakımından daha rahat bir durum içerisine girebilecektir. Bu yüzden ki gerek AHİM gerekse AYM yasa yolu sürecindeki iş yükü ve organizasyon eksikliğine bağlı gecikmelerden Devleti sorumlu tutarken, makul bir süre içerisinde yapılan üst denetim karşısında bir miktar uzamaya neden olan yargılama süresini makul sürede yargılanma hakkının ihlali olarak görmemektedir.

2.1.2. Davaların Birleştirilmesinin Yargılama Süresine Etkisi

Birbirleri arasında gerek taraf gerekse uyuşmazlık konusuyla ilgili bağlantı bulunan davaların birleştirilmesi veya ayrılması yargılamanın daha sağlıklı yürütüleceği düşüncesiyle ulusal hukukta düzenlenmiştir. HMK'ya göre; aynı yargı çevresinde bulunan aynı düzey ve sıfattaki davalar yargılamanın her aşamasında talep doğrultusunda ya da re'sen, ayrı yargı çevresinde bulunan aynı düzey ve sıfattaki davalar ikinci davanın açıldığı mahkemeden talep edilmesi halinde

211 AYM, Atilla Oğuz Boyalı, 2013/99, 20/03/2014.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/99?KelimeAra%5B0%5D=ba%C5%9Fvurucunun+tutumu&page=10>

birleştirilir.²¹² Burada önemli olan uyuşmazlığın aynı veya birbirine benzer nedenlerden doğması ya da biri hakkında verilecek olan hükmün diğerini de etkileyecek olması halinde bağlantı var sayılmasıdır. Ayrıca birlikte açılmış ya da aralarında bağlantı bulunmayan davalar ise yargılamanın her aşamasında talep doğrultusunda ya da res'en ayrılır.²¹³ CMK'ya göre; bir kişi birden fazla suçla itham edilirse ya da ya da itham edilen suçun birden fazla ilgilisi varsa aralarında bağlantı olduğu kabul edilir²¹⁴ Suçluyu kayırma, delilleri karartma fiilleri de bağlantılı suç kapsamındadır.²¹⁵ Bağlantılı suçlar birleştirilmek suretiyle yüksek görevli mahkemede dava açılabilir.²¹⁶ Yüksek mahkemece kovuşturmanın her aşamasında davalar arasında bağlantı bulunması halinde bu davaların birleştirilmesine ya da bağlantı bulunmaması halinde ise ayrılmasına karar verilebilir.²¹⁷ Ayrıca mahkeme, bakmakta olduğu davalar arasında bağlantı bulunduğuna karar vermesi halinde bu bağlantı CMK 8. Madde kapsamında olmasa bile bu davaları birleştirebilir.²¹⁸

Bu iç hukuk düzenlemeleri karşısında yine iç hukuk yasa yolu olan Yargıtayca; CMK'da genel kuralın her dava üzerinden ayrı bir yargılama yapılması olduğu, ancak istisnai olarak davalar arasında bağlantı bulunması halinde, hukuki yararın varlığı durumunda, birleştirme yasağı yoksa bu davaların birleştirilerek görülebileceği, kanun koyucunun istisnai durumlarda birleştirme kararı verirken birleştirilmede fayda bulunup bulunmadığının her olayda araştırılmasını arzu ettiğini, davaların birlikte görülmesinin mutlak şekilde aranmasının ise yargılama süresinin uzamasına ve makul sürede neticelenmesine engel olabileceği gibi hakkında hüküm verilmesi dışında başkaca bir muhakeme işlemi yapılmayacak davaların zaman aşımına uğramasına, bozulan kamu düzeninin kısmen de olsa düzeltilme imkanının kaybedilmesine ve toplumun adaletin gerçekleşmesini görme beklentisinin karşılanamamasına neden olacağını belirtilmiştir.²¹⁹ Yine Yargıtay'ın bir başka kararında muhalif olan üye tarafından karşı oy gerekçesi olarak davaların

212 12/01/2011 Tarihli ve 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, md:166.

213 12/01/2011 Tarihli ve 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, md:167.

214 04/12/2004 Tarihli ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, md:8/1.

215 04/12/2004 Tarihli ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, md:8/2.

216 04/12/2004 Tarihli ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, md:9.

217 04/12/2004 Tarihli ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, md:10.

218 04/12/2004 Tarihli ve 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, md:11.

219 Yargıtay 16. CD, 2015/4672 E. – 2016/2330 K., 21/04/2016.

birleştirilmesi yönünden şöyle bir açıklama yapılmıştır; makul bir süre içerisinde yargılanma hakkı olup, davalar arasında ortak nokta bulunması halinde ve davalar arasında ispat kolaylığı sağlanması, birbirleriyle çelişen kararlar vermekten sakınılması, süre, işgücü ve gider yönünden yarar sağlanması gibi faktörler söz konusuysa bu davalar birleştirilmeli, ancak birleştirme için davaların yargılama aşamasının aynı safhada olması gerekmektedir.²²⁰

HMK'ya göre ise Yargıtay; aralarında hukuki ve fiili irtibat bulunan davaların birleştirilmesinin zorunlu olduğu ancak birleşse dahi müstakil dava niteliğinin devam edeceği, tahkikat safhası müşterek ise de her bir dava hakkında ayrı hüküm kurulacağı, asıl davanın bağımsızlığını koruduğu düşüncesindedir.²²¹ Davaların birleştirilmesinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus hukuki yararın varlığıdır. Nitekim Yargıtay 20. HD'nce; aynı tapu kayıtları dayanak gösterilerek açılan bir çok davanın bulunduğu ve bir kısmının sonuçlanıp bir kısmın halen devam ettiğinin anlaşıldığı olaya ilişkin olarak davaların birleştirilmesinin yargılamayı geciktireceğinden, masraf ve emek israfına yol açacağından, yıllardır devam etmekte olan davaları daha da karmaşık hale getireceğinden bahisle dava dosyalarının birleştirilmemesi sonucuna varmış, ortak işlemlerin kılavuz bir dosya seçilerek bu dosya üzerinden yapılmasına karar verilmiştir.²²²

AYM ise davaların birleştirilmesine ilişkin olarak; verilen birleştirme kararlarının adaletin daha iyi gerçekleştirilebilmesi için makul olduğu değerlendirilebilirse de, bu tür kararların yargılamayı uzatacağı göz önünde bulundurularak, yargılamanın diğer aşamalarında sürecin hızlandırılması hususunda daha fazla gayret ve özen gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²²³

Davaların birleştirilmesinin makul sürede yargılanma hakkının ihlaline yol açmaması için birleştirme şartlarının iyice değerlendirilmesi ve özellikle hukuki yarar varlığının tespiti halinde birleştirme yoluna gidilmesi daha uygun olacaktır.

220 Yargıtay 1. CD, 2006/1196 E. – 2006/2125 K., 25/05/2006.

221 Yargıtay 1. HD, 2012/10670 E. – 2012/15950 K., 27/12/2012.

222 Yargıtay 20 HD, 2012/7795 E. – 2013/4266 K. , 12/04/2013.

223 AYM, Güher Ergun ve Tosun Tayfun Ergun, 2012/12, 17/09/2013
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/12?KelimeAra%5B0%5D=makul+s%C3%BCre&page=322>

2.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, uluslararası insan hakları kurallarının yaşayan ve gelişen belgeler olmasını sağlamaktadır. Bu sebeple de, insan haklarının korunması açısından, oldukça önemli bir sözleşme organıdır.²²⁴ Türkiye, 28 Ocak 1987 tarihinde AİHM'e başvuru hakkını, 22 Ocak 1990 tarihinde ise AİHM'in zorunlu yargı yetkisini tanımıştır.²²⁵

Sözleşmeye (AİHS) taraf devletler veya Sözleşmenin ihlalden mağdur olduğunu iddia eden herkes, Sözleşmede yer alan haklarından birinin veya birkaçının taraf devletler tarafından çiğnendiği iddiasını içeren bir dilekçe ile AİHM'e başvuruda bulunabilir.²²⁶ AİHS ile üye devletlerden ilgili devletin taraf olduğu ek protokolde koruma altına alınan hak ihlallerine ilişkin devlet başvuruları ile bireysel başvuruları çözümlmek AİHM'nin görevine girmektedir.²²⁷ Mahkeme başvuruya konu edilen iç hukuk ve uygulamalarını yalnızca Sözleşmeye uygunluk açısından denetler ve sonuçta ilgili devlet bakımından Sözleşmenin ihlal edilip edilmediğine bakar ve bunu tespit eder.²²⁸

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin kuruluşu, görev ve yetkisi AİHS'in ikinci bölümünde düzenlenmiş; Mahkemenin yargılamaya ilişkin usul ve esasları da AİHM İçtüzüğünde belirlenmiştir. AİHM Strazburg'da bulunur ve resmi dili İngilizce ve Fransızcadır.

Mahkeme, başvuru ile bağlı olup, taraf devlete karşı bireysel başvuru ya da taraf devletin başka bir taraf devlete karşı başvurusu olmadan kendiliğinden inceleme yapamamaktadır.²²⁹ Mahkemece yapılacak duruşmalar, kamuya açıktır ve dokümanlar herkesin erişime açıktır. Kararlar ve kabul edilebilirlik kararları gerekçelidir. Mahkeme hakkaniyete uygun tatminle yükümlü olup, zarar gören tarafa

224 Kaşıkara, AİHS Çerçevesinde..., ss:80.

225 Tezcan, Erdem, Sancakdar, a.g.e., ss:13.

226 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/insan-haklari-bilgi-bankasi/avrupa-insan-haklari-mahkemesi/> (Erişim Tarihi: 31/08/2019)

227 Tezcan, Erdem, Sancakdar, a.g.e., ss:95.

228 Turan, İHAS ve Türk Hukukunda..., ss:31.

229 Cem Şenol, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü (CMK M.172/3), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013, ss:40-41.

adil bir karşılığa hükmedebilir. Yargılama şekli çekişmeli yargılama usulüne uygundur. Görülmektedir ki, AİHM kendi denetim mekanizmasında adil yargılama hakkına ilişkin unsurlara ve ilkelere önem vermiş, yargılama şekli ve sürecini buna göre düzenlemiştir. Mahkemenin kesin nitelikteki kararları ve kesinleşen kararları taraf olan davalı devlet açısından bağlayıcıdır. Bu kesin kararların icrası Bakanlar Komitesinin denetimine açıktır.

AİHM'in yargılama yetkisi; yer, kişi, konu ve zaman ile sınırlandırılmıştır: Yer bakımından, taraf devletin gerçek ülkesi ve hukuken egemenliği altında olan her yeri; kişi bakımından, taraf devletin yetki alanında bulunan herkesi; konu bakımından, Sözleşmede yer alan haklara yönelik ihlal başvuruları; zaman bakımından ise taraf devletin Mahkemenin yargı yetkisini kabul ettiği tarih olarak uygulanmaktadır.²³⁰

2.2.1. Kararlara Göre Ayırım

Sözleşme kapsamında koruma altına alınan bir hakkının ihlal edildiği iddiasında olan herkes bireysel başvuru yolu ile AİHM'e başvurabilecektir. Mahkeme, Sözleşmede yer alan kavramları yorumlamak, değerlendirmek yetkisine sahip olup, Sözleşmedeki ya da ulusal mevzuatın verdiği terim anlamına bağlı kalmamış, özerk biçimde anlam belirleme yoluna gitmiş; kavramların ne anlama geldiğini, ne şekilde anlaşılması gerektiğini belirlemiştir.²³¹

Yapılan bireysel başvurular öncelikle kabul edilebilirlik yönünden incelenecektir. İç hukuk yollarının tüketilmemesi, 6 aylık süre kuralına riayet edilmemesi, isimsiz başvurular, esasen aynı olma, başvuru hakkını kötüye kullanma, ve Mahkemenin yetkisi dışında kalan başvurular halinde kabul edilemezlik kararı verilecektir. Bunlar usule ilişkin kabul edilmezlik karar türü olup, esasa ilişkin ise açıkça dayanaktan yoksun olma ve önemli bir zararın bulunmaması hallerinde yine kabul edilmezlik kararı verilecektir.²³²

230 Şenol, a.g.e., ss:35-39.

231 Batum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi..., ss:26.

232 https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 17/09/2018, 09:52).

Bu bilgiler ışığında uygun kriterleri taşıyan, usulüne uygun yapılmış bireysel başvurular, başvuru konusu hak ihlalinin gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için kabul edilebilirlik kararı verilerek incelenecektir. İnceleme sonrası hak ihlalinin tespiti halinde verilecek karar taraf devletleri de bağlayıcı konumdadır. Bu bağlayıcılık ulusal mahkeme kararını ortadan kaldırma yönünde değil, sadece AİHS ile tanınmış ve güvence altına alınmış bir hakkın ihlal edildiğini tespit eder.²³³ İhlal tespiti halinde Mahkemece uygun görülmesi halinde Devlet aleyhine tazminata hükmedilebileceği gibi ilgili ihlalin giderilmesi hususunda Devlete bildirimde de bulunulur. Özellikle sürekli aynı nitelikte hak ihlalleri meydana geliyorsa Mahkeme taraf Devletten bu yargı sorunun çözülmesini talep edecektir. Taraf devletler AİHM'in esasa ilişkin verdiği ihlal kararları ile bağlıdır; devlet tazminata mahkum edilmişse bu tazminatı ödemekle ayrıca ihlali, sonuçlarını ortadan kaldırmak ve benzer yeni ihlalleri önlemek adına gerekli önlemleri almakla mükelleftir.²³⁴

Mahkemece ayrıca dostane çözüm yolu ile de sonuçlandırılan başvurular mevcuttur. Mahkeme öncelikle dostane çözüm yoluna gider ve başvurucu ile devleti dostane çözüm için teşvik eder ancak dostane çözüme ulaşılamaması halinde başvuru esastan incelemeye başlanır.²³⁵

Mahkeme İç Tüzüğü 39. Maddesi kapsamında AİHM, telafi edilemez veya geri dönülemez hak kaybı veya zararın meydana gelebileceği durumlarda ihtiyati tedbir kararı verebilir; en çok rastlanan tedbir kararları, yaşama hakkına ve işkence ve kötü muamele görmeye yönelik başvurulara ilişkindir.²³⁶

Avrupa Adaletin Etkililiği Komisyonu (CEPEJ), 2007 yılında uzun süren yargılamalara yönelik üye ülkelerdeki yargısal faaliyetlere ilişkin bilgi toplanması ve makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin önüne geçebilecek çalışmalar yapmak

233 Şeref Ünal, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkisi, https://anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/unal.pdf (Erişim Tarihi: 15/09/2019, 22:45).

234 Şenol, a.g.e., ss:49.

235 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru Konusunda Önemli Hatırlatmalar, <http://www.bireyselbasvuru.com.tr/avrupa-insan-haklari-mahkemesine-basvuru-aihm-konusunda-onemli-hatirlatmalar/> (Erişim Tarihi: 17/09/2019, 10:26).

236 A.Munci Özmen, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru, AİHM Kararlarına Karşı Başvuru Yolları ve AİHM Kararlarının İcrası İle İlgili Pratik Bilgiler, 2017, http://d.barobirlik.org.tr/2017/20171206_ahm.pdf (Erişim Tarihi: 14/09/2019 10:48).

üzere SATURN (Study and Analysis of Judicial Time Use Research Network) Merkezi adı altında bir çalışma başlatmış, bu uygulama doğrultusunda üye ülkelerden örnek adliyeler seçilerek yargılama sürecinde zaman yönetimi hususunda ortak faaliyetlerde bulunmaktadır.²³⁷

AIHM tarafından; taraf Devletlerde mevcut yapısal sorunların çözümleri, başvuru hukukunun ihlal edilen haklarının daha çabuk tazmin edilmesinin sağlanmasına imkan yaratmak ve ayrıntılı biçimde incelenmesi gereken, genellikle karmaşık yapıdaki benzer davaların sayısını azaltmak suretiyle AIHM'nin iş yükünü daha etkin ve titiz biçimde yönetmesinde yardımcı olmak amacıyla pilot karar uygulaması yapılmaktadır.²³⁸

Bu bağlamda; AIHM Ümmühan Kaplan/Türkiye davasında, kararın nihai hale gelmesinden itibaren bir yıl içerisinde Türkiye'den uygun ve yeterli bir tanzim yolu oluşturulmasını talep etmiş, bu kararda uygulanan pilot karar uygulamasıyla TBMM uzun yargılama davalarına ilişkin tazminat ödeme yoluyla dostane çözüm sağlanmasına yönelik yeni bir Kanun oluşturmuştur.²³⁹

Türkiye aleyhine AIHM önünde bulunan başvuru sayısının çok fazla olması nedeniyle dosya sayısının azaltılması düşüncesinden hareketle 6384 sayılı kanun yürürlüğe girmiş olup,²⁴⁰ makul sürede yargılanma hakkının ilişkin başvurular için öncelikle İnsan Hakları Tazminat Komisyonuna başvurulmasının yolu açılmıştır. Makul süre ihlallerinin telafi edilmesi ve AIHM önündeki başvuruların azaltılması amacıyla çıkarılan²⁴¹ bu Kanunun yürürlüğe girmesiyle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin yeni bir iç hukuk yolu açılmış olduğundan

237 SATURN Projesi, TC Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, <http://www.cepej.adalet.gov.tr/saturn-projesi.php>

238 Tematik Bilgi Notu – Pilot Kararlar, 2015. Gayri Resmi Türkçe çeviri için erişim adresi: [http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/tematik_bilginotu/diger/Pilot%20judgments%20\(PILOT%20KARARLAR\).pdf](http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/tematik_bilginotu/diger/Pilot%20judgments%20(PILOT%20KARARLAR).pdf)

239 AIHM Kabul Edilebilirlik Uygulama Rehberi, Türkçe çeviri için erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 31/08/2019).

240 Ahmet Erol, Örnek Bir Karar Işığında 6384 Sayılı Yasanın Kapsamı Ve Etkin Sonuç Sağlayıp Sağlamayacağı başlıklı makalesi, TBB Dergisi, 2013-109, ss:129-140 Makalenin internet erişim adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-109-1324> (Erişim Tarihi: 31/08/2019).

241 Adem Kartal, Makul Sürede Yargılanma Hakkı ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu İle İnsan Hakları Tazminat Komisyonunun Söz Konusu Hakkı Korumadaki İşlevleri, Terazi Hukuk Dergisi, ISSN:1306-0802, C:9, S:100, Ankara, 2004, ss:39-51.

Mahkemece, 23/03/2013 tarihinden önceki Komisyon başvurusu bulunmayan başvurular için kabul edilmez kararı verilecektir.(Turgut ve Diğerleri/Türkiye, 4860/09, 26/03/2013 – Rıfat Demir/Türkiye, 24267/07, 04/06/2013 – Yiğitdoğan/Türkiye, 72174/10, 03/06/2014)

2.2.2. Yeniden Yargılamaya Etkisi

Maddi hakikate ve mutlak gerçeğe ulaşılabilmesi için kesin hükmü ortadan kaldıran ve yenilik doğuran bu nedenle de başvuru sebepleri ve inceleme yöntemi oldukça daraltılan olağanüstü bir kanun yoludur.²⁴² Olağan kanun yolu başvuru hakkının bulunması halinde bu yola başvurulamayacaktır. Nitekim kararın itiraz, istinaf ve temyiz yasa yolları ile incelenmesi denetlenmesi mümkün olacaktır. Ancak olağan yasa yollarının tüketilmiş olması ya da böyle bir yolun bulunmaması ve ancak belli kuralların varlığı halinde yargılamanın yenilenmesi talep edilebilecektir.

Yargılamanın yenilenmesi olağanüstü kanun yolu olması itibariyle, maddi hakikate ve adalete ulaşılabilmesi amacıyla kabul edilmiş istisnai bir yoldur. Çünkü ortada daha önceden verilmiş ve kesinleşmiş bir yargı kararı mevcuttur. Yargılamanın yenilenmesi niteliği itibariyle kesin hükmü ortadan kaldıran ve yenilik doğuran bir kanun yolu olduğundan, mutlak gerçeğe ulaşılması amacıyla başvuru bu olağanüstü kanun yolunda, başvuru sebepleri ve inceleme yöntemi itibariyle daraltılmış usul kabul edilmiştir. Buradaki amaç, mahkemeler tarafından verilen ve kesinleşmiş hükümde işin niteliği ya da hukuka aykırı değerlendirme neticesinde oluşan hatanın giderilmesidir.²⁴³ Ancak bu yol son çare olarak istenebilecektir. Sadece kesinleşmiş hükme karşı başkaca yol bulunmaması halinde bu olağanüstü kanun yoluna gidilebilecektir.

Ulusal mahkemelerce verilmiş kesin ya da kesinleşmiş karar aleyhinde AİHM tarafından verilen ihlal kararı neticesinde ihlali ortaya çıkaran kararın kaldırılması

242 Ersan Şen, Yargılamanın Yenilenmesinde Sebep Sınırlılığı, Giriş:28/06/2017-Güncelleme:29/06/2017. <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/2365315-yargilamanin-yenilenmesinde-sebep-sinirliligi> (Erişim Tarihi:14/09/2019).

243 Tuğsan Yılmaz, Ceza Hukuk Bakımından Yargılamanın Yenilenmesi, 2018. <http://www.tugsanyilmaz.av.tr/ceza-hukuku/ceza-hukuku-bakimindan-yargilamanin-yenilenmesi> (Erişim Tarihi: 14/09/2019).

gibi bir durum söz konusu olamayacağından ihlalin giderilmesi için yargılamanın yeniden yapılıp ilamın yeniden gözden geçirilmesinden başka çare kalmayacaktır.²⁴⁴ Kaldı ki AİHM bu hususa kararlarında yer vermektedir: Başvurucu için gözaltı sırasında tercüman bulundurulmamasının, tutukluluk haline ve bu halin devamına da tercümansız alınan ilk ifadenin de neden olduğu ve yargılamanın bütünü dikkate alındığında adil bir yargılama yapılmadığı kanaatiyle Sözleşme'nin 6/1. Maddesinin ve yine aynı maddenin 3. fıkrasının e) bendini ihlal edildiği, tespit edilen ihlalin telafisi için ise en uygun yolun, başvurusunun talebi halinde davanın yenilenmesi olacağı düşüncesindedir.²⁴⁵

CMK'ya (CMK 311/1-f) göre hükümlü lehine yeniden yargılama nedenleri arasında AİHM tarafından verilmiş ihlal kararları da gösterilmiştir. İhlal kararının kesinleşmesinden itibaren 1 yıl içerisinde yargılamanın yenilenmesi talep edilebilecektir.²⁴⁶ HMK'da ise yargılamanın yenilenmesi (iadesi) 374-381. Maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Makul sürede yargılanma hakkına ilişkin ihlal kararları neticesinde, gözaltı ve yargılama süreleri kısaltılmış, sanık haklarının kapsamı genişletilmiştir.²⁴⁷ Hatta AİHM, mahkumiyet kararı verilen davada yeniden yargılama yapılması nedeniyle yapılan bu yeni yargılama da sanıklardan sanık/hükümlü olarak bahsedilmesini, sanıkların önceki karar doğrultusunda verilen cezaya ilişkin oluşan adli sicil kayıtlarının masumiyet karinesini ihlal ettiğinde karar vermiştir.²⁴⁸ Ancak makul süre ihlali nedeniyle yargılamanın yenilenmesi yasa yolu uygulamada yoktur.

AİHM tarafından verilen her ihlal kararı yargılamanın yenilenmesi sebebinin olmayacaktır. Zira verilen söz konusu varlığı tespit edilen ihlalin yokluğu halinde

244 Şeref Ünal, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri, https://anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/unal.pdf (Erişim tarihi: 01/10/2019).

245 AİHM, Gülüstan Baytar/Türkiye, 45440/04, 14/10/2014, file:///E:/CASE%20OF%20BAYTAR%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf

246 Kaşıkara, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi..., ss:85.

247 Kaşıkara, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi..., ss:87.

248 AİHM, Dicle ve Sadak/Türkiye, 48621/07, 16/06/2015.

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["yargılamanın yenilenmesi"\],"itemid":\["001-159594"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

başvuruya konu hükmün değişecek olması gerekir.²⁴⁹ Yargılamanın makul sürede sonuçlandırılmaması nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinin tespiti halinde, bu karar yargılanmanın yenilenmesi nedeni sayılmayacak, bu ihlal, tazminat yoluyla giderilecek, makul süre ihlalini yargılamanın yenilenmesi nedeni saymak, makul sürede tamamlanmayan yargılamayı daha da uzatmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Nitekim usule göre de yargılamanın yenilenmesinin kabulü için hükmün değişebilecek olması gerekmekte ve makul sürede yargılanma hakkının ihlali hükmün geciktirilmesine neden olmakta ancak bu gecikme nedeniyle hükmün değişebileceği düşünülemez. Ayrıca yargılamanın yenilenmesine konu ihlalin tazminat ile giderilememesi gerekmekte olup, makul süre ihlalinin de ise tazminata hükmedilmektedir. Her açıdan makul sürede yargılanma hakkının ihlali yargılamanın yenilenmesine geçerli sebep içeren bir ihlal olmayacaktır.

3. Yargılamanın Makul Sürede Yapılması Gerekliliği

Makul sürede yargılama, adaletin, etkinliğinin ve saygınlığının sağlanmasını amaç edinmiştir.²⁵⁰ Yargılamanın her ne pahasına olursa olsun hızlı bir şekilde sonuçlandırılması düşünülemez. Her olay için kendine özgü özellikler dolayısıyla kabul edilebilir nitelikte bir yargılama süresi makul süre olarak değerlendirilebilecektir.

Gerek AİHM ve gerekse AYM kararları ışığında makul sürede yargılamaya ilişkin amaç; tarafların uzun yargılama sürecinde yaşayabilecekleri mağduriyetlerden korunması, adaletin temini ve hukuka inancın korunması şeklinde ifade edilmektedir.

Özellikle ceza yargılamasında yargılama süresi uzadıkça şüpheli ve sanıklar maddi manevi zarara uğrayabilecekleri gibi halkın gözünde de suçlulara yaptırım uygulanmıyormuş gibi bir izlenim oluşmasına neden olabilecektir.²⁵¹ Bu nedenle dava sonucu hakkındaki belirsizliğin mümkün mertebe kısa zamanda çözülmesi

249 Güçlü Akyürek, Yargılamanın Yenilenmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, ss:123.

250 Mahmut Gökpınar, Adil Yargılanma Hakkının Asgari Gerekliliği Karşısında Türk Kamu Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008, ss:70.

251 Mehmet Arıcan, Ceza Adaleti Sistemi, Etkinliği ve İşleyişi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, ss:153.

gerekmektedir.²⁵² Lehe verilen karar bile uzun gecikmeler neticesinde olması halinde ilgilisi için bir değer taşımayabilir ve bu da hukuki korumadan yararlanmama anlamına gelir.²⁵³ Ayrıca makul sürede yapılacak yargılama cezaların caydırıcılığı ve infazının etkinliğinin de bir aracıdır.²⁵⁴

4. Hukuki Güvenlik İlkesi Kapsamında Makul Sürenin Önemi

Hukuk düzeninin amacı, toplumun düzenini sağlamak olup, barış, güven, eşitlik, özgürlük, adalet ve istikrar ancak bu düzen ile mümkün olup, hukuk devleti ise; hukuk düzenine öncelikle kendisi riayet eden, işlem ve eylemlerinin hukuki denetimine engel olmayan devlettir.²⁵⁵ Devletin temeli adalet ise temel sağlam ve istikrarlı olmadığı zaman toplumsal inançta zayıflama olur.²⁵⁶ Yani, hukukun üstünlüğü benimsenmeden hukuk devleti kurulamayacaktır.²⁵⁷

Hukuk devletinin, vatandaşlarının hukuki güven içinde olmalarını sağlaması gerekir.²⁵⁸ Bu nedenledir ki, hukuki güvenlik ilkesi hukuk devletlerinin unsurlarından biridir. Bu bağlamda, hukuk devletinin ön koşullarından olan hukuki güvenlik ilkesi de hukuk devleti olan ülkemiz Anayasanın da maddelerinde zımnen mevcut hale getirilmiştir.

Hukuk devletinde sadece hak ve özgürlüklerin sağlanması yetmemekte aynı zamanda bunların kullanılacağı ortamında sağlanması gerekip; en somut uygulaması da

252 Christoph Grabenwarter, Yargılama Güvenceleri-Adil Yargılanma Hakkı, Çev.:Osman CAN, ss:181-244, Proje Yönetici:Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan:Yener Ünver, Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Karşılaştırmalı Ceza Hukuku Serisi 3, Prof.Dr.Nurullah Kunter'e Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, 216.

253 Vesile Sonay Evik, Ceza ve Ceza Yargılaması Hukuku Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, ss:283-308, Proje Yönetici:Kayıhan İçel, Yayına Hazırlayan:Yener Ünver, Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Karşılaştırmalı Ceza Hukuku Serisi 3, Prof.Dr.Nurullah Kunter'e Armağan, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004, 297.

254 Mehmet Arıcan, Ceza Adaleti Sistemi, Etkinliği ve İşleyişi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, ss:141.

255 M.Refik Korkusuz, M. Halit Korkusuz, Hukuk Başlangıcı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2016, ss:25.

256 Ersan Şen, Yargı Sorunları ve Çözüm Önerileri, Giriş:22/12/2012-Güncelleme:22/12/2012, <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/967991-yargi-sorunlari-ve-cozum-onerileri> (Erişim tarihi:02/10/2019).

257 Erhan Adal, Hukukun Temel İlkeleri, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012, ss:11.

258 Mehmet Altundiş, Hukuki Güvenlik İlkesi, Yasama Dergisi, S:10, 2008, ss:60-94.

adil yargılanma hakkıdır.²⁵⁹ Hukuk güvenliği ilkesine aykırılık tekil eden iş ve işlemler aynı zamanda adil yargılanma hakkının da ihlalini oluşturacaktır.²⁶⁰

Adil yargılanma hakkı doğrultusunda, mahkeme kararlarındaki ifadelerin açık, somut ve anlam bütünlüğü içerisinde olması zorunluluğu hukuki güvenlik ilkesi gereğince anlaşılabilirlik kapsamında değerlendirilir.²⁶¹

Her ne kadar mahkemeye ulaşmayı aşırı derecede zora sokacak uygulamalar adil yargılama kapsamında mahkemeye erişim hakkının ihlali olarak değerlendirilebilecekse de dava açma ve kanun yollarına başvurma hususlarında yapılacak makul seviyedeki düzenlemeler hukuki güvenlik ilkesi gereğince belirliliğin bir gereğidir.²⁶²

Hukuki güvenlik ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olması, kişilerin devlete güven duymasını sağlamakla birlikte devletinde bu güven duygusunu zedeleyici düzenlemelerde bulunmaması gerekmekte olup ve yasal düzenlemeler ise hem kişiler hem de idare yönünden kuşkuya yer vermeyecek derecede açık, net anlaşılabilir ve uygulanabilir olması, hangi eylemin karşılığında hangi hukuki yaptırımla karşılaşılabilineceği belli bir açıklık ve kesinlikte öngörülebilir olmalıdır.²⁶³

Devlet hukuk güvenliğinin sağlandığı bir hukuk devleti oluşturmalıdır. Bu bağlamda maddi hukuk ve usul kurallarının önceden öngörülebilir bir açıklıkta olması anlamında kişilerin haklı beklentilerini bertaraf etmeyecek düzenlemeler yapılması gerekecektir. Bir kanuni düzenlemenin kişinin davranışını ona göre düzenleyebileceği kadar kesinlik içermeli, kişinin bu kanunun düzenlendiği alanda bir eylem nedeniyle ortaya çıkacak sonuçları da makul bir bir düzeyde öngörebilmesi

259 Arıcan, a.g.e., ss:141.

260 Okan Taşdelen, Çelişkili Yargı Kararlarının Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi, ss:987-1024, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229930> (Erişim Tarihi: 01/10/2019).

261 Kürşat Ersöz, İdari Yargılama Hukukunda Mahkeme Kararlarının Açıklanması, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.25, S:2, 2017, ss:43-63.

262 AYM, Remzi Durmaz, 2013/1718, 02/10/2013.

263 AYM, Kenan Özteriş, 2012/989, 19/12/2013.

gerekmektedir.²⁶⁴ Hukuk güvenliğinin sağlanması açısından oluşturulan hukuki düzenlemeler ışığında yürütülen yargılamalar adil şekilde gerçekleştirilebilecektir.

Etkili bir yargısal koruma için yargılama süresi çok önemlidir. Nitekim yargılamaların makul sürede sonuçlandırılmaması kişilerin hak arama yoluna başvurmalarında çekince oluşturacaktır. Bu doğrultuda öngörülebilirlik sadece hukuki başvuru anlamında değil yargılamanın süresi anlamında da etki yaratacaktır. Yargılamanın adil olması yetmemekte aynı zamanda yargılama faaliyetinin adil görünmesi de önemli olduğundan yargılamadaki fuzuli gecikmeler adil yargılanma hakkı kapsamında makul sürede yargılanma hakkının yanı sıra hukuki güvenlik ilkesini de olumsuz etkileyecektir.

Hukuki güvenlik ilkesi doğrultusunda yapılacak yargılamalar adil yargılama hakkının bütün unsurları ile birlikte tamamının uygulanması gerektireceğinden makul bir sürede yapılmayan yargılamanın da hukuki güvenlik ilkesini zedeleyeceği, kişilerin kendilerini hukuki anlamda güvende olma duygusunu zedeleyecektir.

264 AYM, Murat Çevik, 2013/3244, 07/07/2015.

SONUÇ

Toplumun adalete dolayısıyla adaleti sağlamakla yükümlü devlete olan güveninin tesisi için adil bir yargılamanın, makul bir süre içerisinde sağlanması tamamen mümkün değil ise de makul sürede yargılanma hakkı ihlallerinin an aza indirilmesi öncelikle devletin ve devamında adalet teşkilatının, yargı mensuplarının, çalışanlarının ve vatandaşın bir sorumluluğudur.

Anayasa Mahkemesinin 23/09/2012 ve 31/12/2018 tarihleri arasında baz alan 2018 yıllık raporuna göre; bireysel başvurunun kabul edilmeye başlandığı 2012 yılından 2018 yılının son gününe kadar toplam bireysel başvuru sayısı 211.665 olup, bunların 172.380 tanesi sonuçlandırılmıştır. Sonuçlandırılan 172.380 bireysel başvurunun 152.314 tanesine kabul edilmezlik kararı verilmiştir. Adil yargılanma hakkının makul süre ilkesi dikkate alındığında mahkemelerin iş yükü anlamında bu sayı çok önemlidir. Toplam 211.665 bireysel başvurunun 152.314 tanesi kabul edilemez nitelikte olup, yargılama faaliyetine ekstra yük oluşturmaktadır. Bu dosyaların incelenme süresi haklı başvuruların inceleme süresini olumsuz etkilemektedir.

Esastan inceleme yapılarak sonuçlandırılan bireysel başvuru sayısı 7.515 olup, bunların 7.140 tanesi en az bir ihlalin olduğuna dair, diğer 375 tanesi ise herhangi bir ihlalin olmadığına yöneliktir.

En az bir hakkın ihlal edildiğine karar verilen bireysel başvuruların, 4.188 tanesi adil yargılanma hakkının ihlaline ilişkindir. Başka bir deyişle; 7.140 ihlal kararının 4.188 tanesi adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine yönelik olup, ülkemizde en çok ihlal edilen hakkın; adil yargılanma hakkı olduğunu göstermektedir.

Daha da detaylandırarak olursak; adil yargılanma hakkının ihlaline dair verilen kararların % 57.7'si makul sürede yargılanma ilkesine, % 15.9'u silahların eşitliği ve çekişmeli yargı ilkesine, % 10.9'u gerekçeli karar hakkı ilkesine, % 10.3'ü hakkaniyete uygun yargılama ilkesine, % 4.4'ü mahkemeye erişim hakkına, % 0.3'ü tanık dinletme ve sorgulama hakkına, % 0.3'ü savunma hakkı, yargılama etkin

katılma hakkı ve bariz takdir hatasına, % 0.2'si müdafî yardımından yararlanma hakkına yönelik ihlal kararlarıdır.

Bu durumda Türk hukuk sisteminde AİHS kapsamında en çok ihlal edilen hakkın; makul sürede yargılanma hakkı olduğu çıkarımında bulunabiliriz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 2018 raporuna göre de adil yargılanma hakkının ihlalinde durum değişmemektedir.

2018 raporuna göre AİHM, Türkiye hakkında toplam 140 ihlal kararı vermiş, bunun 41 tanesi adil yargılanma hakkının ihlaline ilişkin olup, sıralamada en başta yer almaktadır. Bu 41 kararın dışında 9 tane de yargılamanın uzunluğuna ilişkin ihlal kararı bulunmaktadır.

1959-2018 yılları arasındaki genel dağılıma bakıldığında; AİHM'in vermiş olduğu 919 ihlal kararı adil yargılanma hakkının ihlaline, 603 ihlal kararı ise yargılamanın uzunluğuna ilişkin olup, en çok ihlaline karar verilen hakkın makul sürede yargılanma hakkı olduğu anlaşılmaktadır.

Netice itibariyle anlaşılmaktadır ki; ülkemizde yapılan yargılamalarda, makul sürede yargılanma ilkelerine çok fazla riayet edilmemektedir.

Geciken adaletin adaletsizlik olduğu düşüncesinden yola çıkıldığında ancak makul bir süre içerisinde gerçekleşecek adil yargılama hukuk devletinin en önemli ilkelerinden biri olacaktır.

Hukuk sistemindeki aksaklık, akla ilk, mevzuatı getirmektedir. Makul sürede sonuçlandırılan bir yargılamanın sağlanması için ilk en büyük etken devletin yükümlülükleridir. Hukuk sistemimizde güçler ayrılığı söz konusu olup, yargı tamamen bağımsızdır. Türk hukuk sistemimizde gereksinime göre mevcut mevzuat üzerinde ara ara yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Mevzuat hususunda genel anlamda Devlet üzerinde düşeni yapmaktadır. Bu bağlamda, hukuk yargılamasında arabuluculuk, ceza yargılamasında ise uzlaşma gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yolları faaliyete geçirilmiş olup, bu şekilde iş yükünde önemli azalmalar hedeflenmiştir.

Yargılama sürecinde davaların uzamasına neden olarak genellikle ve sıklıkla hali hazırda yürürlükte bulunan mevzuat hükümlerindeki eksiklikler, açıklıklar gösteriliyor ve bu durum bir yere kadar doğru ise de bununla birlikte mevcut yasal düzenlemelerin aslında tam anlamıyla uygulanmıyor/uygulanamıyor olması da bu süreci uzatan bir aksaklıktır.

Uygulamada ise sorunlar öncelikle mahkemelerin iş yükünden kaynaklanmaktadır. Ancak AİHM, ulusal mahkemelerin iş yükünün ağırlığı savunmasını kabul etmemektedir. Bu noktada, devletin mevzuat dışında uygulama işlerliğindeki yükümlülüğü de önem arz etmeye başlar. Yargılamayı yürütecek olan teşkilatın bir nevi arz/talep dengesini sağlaması gerekmektedir. Hızla artmakta olan iş yüküne karşı yargı teşkilatı da buna göre yapılandırılmalıdır.

Esasen devlet, bu hususta da mümkün olduğunda görevini yerine getirmektedir. Nitekim, esas sayılarının yükselmesiyle yeni mahkemeler kurulmakta ve adliye binaları da buna uygun hale getirilmektedir. Her ne kadar hala yeterli personel bulunmasa da ara ara yapılan alımlarla bu eksiklikler de giderilmeye çalışılmaktadır. Bu noktadaki sıkıntı ise personel özlük haklarında yeterli iyileştirmelerin yapılamamasıdır. Hakim, Savcılar ve yardımcı yargı personelinin özlük haklarının iyileştirilmemesi iş gücü verimini düşürmektedir. Bunun yanı sıra önem verilmesi gereken diğer bir hususta eğitimidir.

Bununla beraber hakim savcılar ağır iş yükü altında olup, görevlerini etkin şekilde yürütememekte veyahut yürütmekte zorlanmaktadırlar. Ayrıca tayin ve müstemir yetki değişiklikleri nedeniyle de uzmanlaşmamaktadırlar. Bu da yargılama sürecini olumsuz etkilemektedir.

Sözleşmenin kilit noktası olan, hukuk devletinin temeli niteliğini taşıyan ve Anayasal bir hak haline gelen adil yargılanma hakkının unsur ve ilkeleri kanun koyucu kadar kanun uygulayıcıları tarafından da dikkatle uygulanmalıdır.

İnsan hakları, kişinin sırf insan olmasından kaynaklanan ve yine sırf insan olduğu için sahip olduğu haklardır. İhtiyaçlar, insan haklarının temelidir. Yaşayan her insan, onurlu bir yaşama ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaçta temel hakları ortaya çıkarır.

Bu temel haklar, doğrudan doğruya ve sıkı sıkıya insana bağlıdır ve fakat korunması gereken haklardır. Sadece vicdana bırakılmış bir hak ihlali ütöpiktir. Toplumu oluşturan fertler değişik düşüncelerde ve karakterlerde olduğundan bir arada barış içerisinde yaşamalarını sağlayabilmek adına hakların ihlalinin engellenmesi için cezai müeyyide gereklidir.

Bu noktada hukuk kurallarına ihtiyaç duyulur. Böylece kişilerin sahip oldukları hak ve özgürlükler ile bunların doğal sonucu olarak yerine getirmek zorunda oldukları yükümlülükleri hukuk kurallarıyla bir başka ifadeyle kanunla tanınacak ve güvence altına alınacaktır. Bu bağlamda insanların sahip oldukları haklar ve özgürlükler, hiyerarşi sırasına göre; ülkemizin de tarafı bulunduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Anayasa ve iç hukuk mevzuatımızda hüküm altına alınmış, bu hak ve özgürlüklerin ihlali karşısında başvurulacak kanun yolu ve ihlal edene uygulanacak cezai müeyyideler düzenlenmiştir.

Hiç şüphesiz ki, sahip olunan diğer hakların güvencesinin sağlanması bakımından en önemli hak adil yargılanma hakkıdır. Diğer hakların ihlal edilmesine karşı korumayı her ne kadar ihlal karşılığında uygulanacak yaptırımlar sağlıyor ise de bu yaptırımlar ancak bir yargılama sonucunda uygulanabilirlik kazanacaktır. Bu durumda da devletin, hakların korunması anlamındaki yargılama yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır.

Anayasa ile de hüküm altına alındığı üzere; Türkiye Cumhuriyeti, adalet anlayışı ile insan haklarına saygılı bir hukuk devletidir.(AY, md:2) Görülmektedir ki, Devlet kendisini en temel kanunu Anayasa ile insan haklarına saygılı bir hukuk devleti olma yükümlüğüne sokmuştur. Bu bağlamda, devlet üstlenmiş olduğu insan haklarına saygılı hukuk devleti olma görevinin gereğini yerine getirmekle mükelleftir.

Esasen, Türk Hukukunun gelişim sürecinde dahi insan haklarına ve makul sürede gerçekleşecek adil bir yargılama düzenine önem verilmiş, bu kapsamda kanunlarda düzenlemeler yapılmış, yargı reformları oluşturulmuştur. Ancak, gerek AİHM ve gerekse Anayasa Mahkemesinin ihlal kararları dikkate alınacak olursa, yapılan düzenlemelerin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Adil yargılanma hakkına ve

özellikle yargılamanın uzamasına ilişkin verilen ihlal kararları, yapılan düzenlemeler, alınan önlemler karşısında azalmak yerine hala daha yüksek bir oranda olup, zamanla da artış göstermiştir.

Devletin yargı reformlarıyla yapmış olduğu mevzuat değişikliklerinin olumlu ancak yetersiz olduğu, yargılama sürecinde mevzuatın uygulanmasında eksikler yaşandığı ortadadır. Nitekim, sadece verilen ihlal kararları değil, haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle yapılan başvuru sayısı da oldukça fazladır. Bu kapsamda devlet, sadece mevzuat değişikliği ile yetinmemeli, yargı teşkilatını da güçlendirmeli, gerekli tedbir ve önemleri almalı, gelişmeleri uygulamalıdır.

Öncelikle yargının bağımsız ve tarafsız olması gereklidir. Bu bağlamda harici kişi ya da kurumlarca mahkemelere, hakim ve savcılara müdahale edilebilmesi engellenmelidir. Zaten kanunla yasaklanmış bu durum fiilen de uygulanmalıdır.

Yargılamayı yürütmek ve hüküm vermek yetki ve görevi bakımından hakim ve savcılar adil yargılama kapsamında büyük önem arz eder. Bu nedenle etkin ve adil bir yargılama gerçekleşmesi için, hakim ve savcılarının bağımsız ve tarafsız olmaları, etki altında kalmamaları bakımından, mesleki güvencelerinin sağlanması, mevzuatın uygulanabilmesi için gerekli eğitimin verilmesi, özlük haklarının iyileştirilmesi, uzmanlaşmalarının sağlanması, göreve kabul ve atamalarının liyakate dayalı olarak yapılması hususlarında gerekli önlem ve düzenlemelerin yapılması gereklidir. Ayrıca vicdani kanaat kullanılırken, hakimin, psikolojik durumunun, idame ettiği hayat şartlarının, kendi ideolojik fikirlerinin tarafsız ve gerçekçi bir hüküm kurmasına olumlu ya da olumsuz bir etkisinin olmaması bakımından psikolojik danışmanlık ve destek verilmesi de uygun olabilir. Bunların yanında gelişen teknoloji ile yargılama sürecinde mevzuat, içtihat gibi belgelerle ulaşma kolaylaşmış olup, mesleki eğitimin yanı sıra teknolojiden faydalanma hususunda da gerekli eğitime yer verilmelidir.

Bu düzenleme ve destekler, yargılamanın önemli bir parçası olan avukatlar içinde uygulanabilir. Nitekim, günümüzde ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal durum da dikkate alındığında, birçok kimse sadece ekonomik nedenlerle yada toplum içerisinde prestij kazanmak amacıyla hakim-savcı ya da avukatlık mesleğini

seçmektedir. Oysaki, devlet tarafından sağlanan ve sağlanması da zorunlu olan birtakım öncelik ve güvenceler bu mesleğin ifasında bağımsızlık ve tarafsızlığın sağlanması içindir. Bu nedenle de göreve kabul de liyakatin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Mesleğin sorumluluğunu taşıyabilecek, yeterli eğitime sahip ve görevini özenle ifa edecek hakim ve savcının mesleğe kabulü ve atanmasıyla makul süre içerisinde gerçekleşecek adil yargılamanın sağlanmasında belki de en önemli adım atılmış olacaktır.

Kamu görevinin tevdi edildiği kişilerde ahlaki ve akidevi nitelikler ile teknik bilgi ve beceriler aranmalıdır.

Yargılamanın işleyişine etkili olan bir diğer husus da yardımcı personelidir. Dava dosyalarının yazışma ve tebliğ işlemlerinin yürütülmesinde, duruşma ve kararların yazılmasında hakim ve savcılarının en büyük yardımcıları olan personelin de eğitim ve özlük hakları önemli bir unsurdur. Mevcut durumda adliye personelinin göreve kabulünde birtakım sınavlar yapılmaktadır. Ancak liyakat her meslekte olduğu gibi burada da önemlidir. Personelin göreve alınmasında ve görevde yükselmesinde liyakate dikkat edilmesi gerekmektedir.

Yargılamayı yürüten taraf dışında yargı yoluna başvuran, başvuru durumunu da yargılama sürecinde önemlidir. Bu noktada devletin hakkı tanımak ve güvence altına almak dışında bilgilendirme yükümlülüğü ortaya çıkmaktadır. Hukuk mevzuatımıza göre Kanunu bilmemek mazeret sayılmamakta, ancak herkesin hukuk eğitimi alması da beklenemez. Devlet, toplumun insan hakları hususunda eğitimi aşamasında gerekli adımları atmış olsa da bu yeterli seviyede değildir. Örneğin; haklarını, hak arama hürriyetini ve hak arama yollarını bilmeyen birinin adil yargılanma kapsamında silahların eşitliği ilkesi doğrultusunda savunma hakkını etkin şekilde kullanamayabilecek, adil yargılamaya katılması beklenemeyecektir. Veyahut yargı yoluna başvuramayacağı bir hususta başvuru yaparak gereksiz iş yükü oluşturabilecektir. Kaldı ki AIHM ve Anayasa Mahkemesinin kabul edilemezlik kararı verdiği bireysel başvuruların bir kısmını da bu mahkemelerin görevlerinin dışında sanki temyiz mahkemesiymiş gibi yapılan başvurular oluşturmaktadır.

Yargılamanın hakkaniyetli şekilde ve makul sürede bitirilememesi ülkemizde en çok mağdurları mağdur etmektedir. Bir tecavüz davasında çocuğun rızasına ya da kadının bağırmasına dayalı olarak haksız ceza indiriminde bulunulması veya kendisini yeteri kadar savunamayan mağdurun, yargılama sonunda mağdur olmasına rağmen haksız çıkması, yargılamanın bazen yıllarca sonuçlandırılmaması, masumiyet karinesinin kötüye kullanılması, haksız tutukluluk halinin uzun süre devam etmesi, hukuk mahkemelerindeki harçların ve yargılama giderlerinin hak arama hürriyetine olumsuz etkisi, adli yardım müessesesinin uygulanabilirlik sorunları karşısında toplumda, hak arama hürriyeti kapsamında ‘dava açmak hakkı’ yerine ‘mahkemelerde sürünmek’ düşüncesi oluşmaktadır.

Bu minvalde makul sürede yargılanma hakkının uygulanması ve korunması ile adil bir yargılama sağlanması hususlarında, başta devlet olmak üzere yargı mensuplarına ve yargı personellerine büyük ve önemli derecede sorumluluk düşmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Adal, E., Hukukun Temel İlkeleri, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- Akıllıoğlu, T., İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslararası Temel Belgeler, Bilgi Yayınevi ve SBF İnsan Hakları Merkezi Ortak Yayını, Ankara, 1995.
- Aktepe Artık, S., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2014.
- Akyürek, G., Yargılamanın Yenilenmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.
- Anar, E., İnsan Hakları Tarihi, Çivi Yazıları, İstanbul, 2000.
- Arıcan, M., Ceza Adaleti Sistemi, Etkinliği ve İşleyişi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Aybay, R., İnsan Hakları Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Başar, M.O., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Makul Sürede Yargılanma Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Batum, S., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye, Kavram Yayınları, İstanbul, 1996.
- Batum, S., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Anayasal Sistemine Etkileri, Ankara, 1993.
- Bilgili, F., Demirkapı, E., Hukukun Temel Kavramları, Dora Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2012.
- Bilgin, H. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İdari Yargısına Yansımaları, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.

- Bilgin, H., İdari Yargı İçin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Uygulama Rehberi, Adalet Yayınevi, Ankara.2017.
- Centel, N., Zafer, H., Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2016.
- Çelik, A., Adil Yargılanma Hakkı (İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku), Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.
- Doğru, O., Nalbant, A., İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, 1.C., (İHAS 2,3,4,5,6 ve 7. Maddeler), TC Yargıtay Başkanlığı, Ankara, 2012.
- Ekinci, H., Sağlam, M., 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, TC Anayasa Mahkemesi, Ankara, 2012.
- Gökpınar, M., Adil Yargılanma Hakkının Asgari Gereklere Karşısında Türk Kamu Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara,2008.
- Göktürk, N., Özgenç, İ., Üzülmez, İ., Ceza Hukukuna Giriş, TC Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2476, Açıköğretim Fakültesi Yayını, No:1447 Eskişehir, Mayıs 2012.
- Gözlügöl, S.V., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuzun Etkisi, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara, 1999.
- Güçlü, Y., Temel Kanunlarda ve Usul Kanunlarında Yer Alan Süreler, Seçkin Yayıncılık, 2012.
- İçel, K., (Proje Yöneticisi), Ünver, Y., (Yayına Hazırlayan), Adil Yargılanma Hakkı ve Ceza Hukuku, Prof.Dr.Nurullah KUNTER'e Armağan, Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 3, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2004.
- İnceoğlu, S., Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği, Şen Matbaa, Ankara, 2007.
- İnsan Hakları Mevzuatı, Hukuk Cep Kitapları Dizisi 42, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

- Kapani, M., İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.
- Karakehya, H., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma, Savaş Yayınevi, Ankara, 2008.
- Kaşıkar, M.S., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye, Adalet Yayınevi, Ankara, 2009.
- Korkusuz, M.R., Korkusuz, M.H., Hukuk Başlangıcı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2016.
- Mole, N., Harby, C., Adil Yargılanma Hakkı, İnsan Hakları El Kitapları, No:3, Ankara, 2003.
- Önok, R.M., Tarihi Perspektifiyle Uluslararası Ceza Divanı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.
- Şen, E., Uluslararası Ceza Mahkemesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Şenol, C., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü (CMK M.172/3), On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- TAKCI, T., Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2017.
- TC Adalet Bakanlığı, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunundan Hukuk Muhakemeleri Kanununa, Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara, 2011.
- Tezcan, D., Erdem, M.R., Sancakdar, O., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, TC Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, Ankara Açık Ceza Evi, Ankara, 2004.
- Tuncay, A.C., Yargı Etiği Açısından Tarihte Ünlü Davalar, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2019.
- Tunç, H., Anayasa Hukukuna Giriş, Nobel Yayın, Ankara, 1995.

- Turabi, S., Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.
- Turan, H., İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- Uzel, Ö., Tarihe Geçen Savunmalar, Karakarga Yayınları, İstanbul, 2019.
- Ünal, Ş., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:89.
- Yıldız, M., Alternatif İnsan Hakları Kuramı, Anka Yayınları, İstanbul, 2002.
- Yıldız, M., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısı, Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul 1998.
- Yılmaz, A., Uluslararası Ceza Hukuku – El Kitabı, Beta Basım, İstanbul, 2001.
- Yücel Dericiler, Ö., Sosyal Haklar ve İnsan Hakları Hukuku Çerçevesinde Devletin Yükümlülükleri: Refah Devletinin Krizi Ekseninde Bir İnceleme, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014.

MAKALELER

- Altundiş, M., Hukuki Güvenlik İlkesi, Yasama Dergisi, S:10, 2008.
- Bayraktar, T., Koyuncu, N., Adil Yargılanma Hakkı, 2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS), 19-22 Mayıs 2017, s:161-177 <http://www.registericpess.org/index.php/ICPESS/article/view/1271> (Erişim ve PDF İndirme Tarihi:12/05/2019).
- Çetin, M., Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye'nin Durumu, Ankara Barosu Dergisi, 2010/3-68, ss:335-360. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteeler/ankarabarusu/tekmakale/2010-3/2010-3-cetin.pdf> (Erişim tarihi: 13/09/2019).

- Çiçek, E., AİHS Madde 6 Adil Yargılanma Hakkı ve Türk Hukukunda Uygulanması, TBB Dergisi, Sayı72, 2007.
- Dirim, V., Ceza Yargılamasında Adil Yargılama İlkesi (Dava Süresi – Aleniyet – Şüpheli ve Sanık Hakları), CHKD, C:3, Sayı:2, 2015.
- Eker Kazancı, B., AİHS ve İHM Kararları Çerçevesinde Yakalama ve Tutuklama Koruma Tedbiri İle Kişi Güvenliği ve Hürriyetinin Sınırlandırılması başlıklı makalesi, TBB Dergisi, 2012(98), s:75-104 Makaleye ulaşmak için: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-98-1121> (Erişim tarihi: 03/09/2019).
- Erol, A., Örnek Bir Karar Işığında 6384 Sayılı Yasanın Kapsamı Ve Etkin Sonuç Sağlayıp Sağlamayacağı başlıklı makalesi, TBB Dergisi, 2013-109, ss:129-140 Makalenin internet erişim adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-109-1324> (Erişim Tarihi: 31/08/2019).
- Ersöz, K., İdari Yargılama Hukukunda Mahkeme Kararlarının Açıklanması, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.25, S:2, 2017.
- Gölcüklü, F. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Adil Yargılama, http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/49/1/15_feyyaz_golcuklu.pdf (Erişim Tarihi: 29/09/2019).
- Kartal, A., Makul Sürede Yargılanma Hakkı ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu İle İnsanHakları Tazminat Komisyonunun Söz Konusu Hakkı Korumadaki İşlevleri, Terazi Hukuk Dergisi, ISSN:1306-0802, C:9, S:100, Ankara, 2004.
- Kaşıkar, M.S., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. Maddesi Çerçevesinde Makul Süre İçerisinde Yargılanma Hakkı başlıklı makalesi, TBB Dergisi, Sayı:84, 2009.
- Özdemir, K., Adil Yargılanma Hakkı ve Makul Süre, www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/01.sayi/7kenan.pdf (Erişim Tarihi: 08/10/2018).

- Özmen, A.M., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru, AİHM Kararlarına Karşı Başvuru Yolları ve AİHM Kararlarının İcrası İle İlgili Pratik Bilgiler, 2017, http://d.barobirlik.org.tr/2017/20171206_ahm.pdf (Erişim Tarihi: 14/09/2019).
- Pınar, A., Yargıda Yetkinlik, Kemâlât Kriterleri başlıklı makale, TBB Dergisi, 2015-(118), s:361-420 Erişim adresi: <http://tbddergisi.barobirlik.org.tr/m2015-118-1485> (Erişim Tarihi: 05/09/2019).
- Polat, B., İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi İnsan Hakları Tazminat Komisyonu, <https://www.kureselhukuk.com/insan-haklari-evrensel-bildirgesi-insan-haklari-tamzinat-komisyonu/> (Erişim tarihi: 11/09/2019).
- Şen, E., Temyizde Geçen Tutukluluk Süresi Açmazı, Giriş:31/08/2015-Güncelleme:01/09/2015, <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/1532433-temyizde-gecen-tutukluluk-suresi-acmazi> (Erişim Tarihi:18/09/2019).
- Şen, E., Yargı Sorunları ve Çözüm Önerileri, Giriş:22/12/2012-Güncelleme:22/12/2012, <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/967991-yargi-sorunlari-ve-cozum-onerileri> (Erişim tarihi:02/10/2019).
- Şen, E., Yargılamanın Yenilenmesinde Sebep Sınırlılığı, Giriş:28/06/2017-Güncelleme:29/06/2017. <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/2365315-yargilamanin-yenilenmesinde-sebep-sinirliligi> (Erişim Tarihi:14/09/2019).
- Şen, M., İslam Hukuku Geleneği Perspektifinden Yargı Etik İlkeleri, Makale, TC Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı:6, Aralık 2015, s:505-534.
- Taşdelen, O., Çelişkili Yargı Kararlarının Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Değerlendirilmesi, s:987-1024, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/229930> (Erişim Tarihi: 01/10/2019).
- Toydemir, S., İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Terazî Hukuk Dergisi, ISSN 1306-9802, Cilt:11 Sayı:116, 2016.

Turan, H., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Makul Sürede Yargılanma Hakkı, TAAD, Yıl:3, Sayı:11, Ekim 2012.

Ünal, Ş., Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkisi, https://anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anayargi/unal.pdf (Erişim Tarihi: 15/09/2019).

Yılmaz, T., Ceza Hukuk Bakımından Yargılamanın Yenilenmesi, 2018. <http://www.tugsanyilmaz.av.tr/ceza-hukuku/ceza-hukuku-bakimindan-yargilamanin-yenilenmesi> (Erişim Tarihi: 14/09/2019).

İNTERNET SİTELERİ

<https://www.derszamani.net/walter-savage-landor-kimdir-2.html> (Erişim Tarihi: 04/09/2019)

<https://tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/magna-carta-103> (Erişim Tarihi: 04/09/2019)

https://www.hukuki.net/showthread.php?43732-Genel-Olarak_suc (Erişim tarihi:29/09/2019)

https://www.academia.edu/8611627/_Suç_Sosyolojisi_Anonim_Araştırma (Erişim tarihi: 29/09/2019)

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf02/belge_cezadivani_b1.pdf

https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDRS.htm

<http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari-ve-avrupa-konseyi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 06/09/2019)

<http://panorama.khas.edu.tr/turk-hukukunun-gelisim-surecinde-hukuk-sistemleri-kilavuz-olmali-236> (Erişim Tarihi - 29/08/2019)

<https://www.tarihbilimi.gen.tr/makale/ilk-turk-devletlerinde-hukuk-anlayisi/> (Erişim Tarihi - 30/08/2019)

<http://panorama.khas.edu.tr/turk-hukukunun-gelisim-surecinde-hukuk-sistemleri-kilavuz-olmali-236> (Erişim Tarihi - 29/08/2019)

<https://anayasa.tbmm.gov.tr/1876.aspx> (Erişim tarihi: 30/08/2019)

<http://www.ihtk.adalet.gov.tr/hakkida.html> (Erişim Tarihi: 01/09/2019)

<http://www.ihtk.adalet.gov.tr/Kanun7145.pdf>

<http://www.cepej.adalet.gov.tr/cepej-hakkinda.php>

<http://www.cepej.adalet.gov.tr/saturn-projesi.php>

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/eylemplan.pdf> (Erişim Tarihi: 05/09/2019)

<https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6384.pdf>

<http://www.bireyselbasvuru.com.tr/aihm-basvuru-formu-aihm-yeni-bireysel-basvuru-formu/> (Erişim Tarihi: 31/08/2019)

https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 17/09/2018)

KARARLAR

AIHM, Mualla Kök/Türkiye, 1855/02, 19/10/2006.

AIHM, S.Mansur/Türkiye, 14/1994/461/542, 08/06/1995. Karar detayı için bkz. Süheyl Batum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türkiye, Kavram Yayıncılık, İstanbul, 1996, ss:53-66.

AIHM, Ümmühan Kaplan/Türkiye, 24220/2012, 20/03/2012.
<http://www.ihtk.adalet.gov.tr/kararlar/ummuhan.pdf>

AİHM, Ormancı ve Diğerleri/Türkiye, 43647/98, 21/12/2004. Kararın gayriresmi Türkçe çevirisi için:

file:///E:/CASE%20OF%20ORMANCI%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf

AİHM, Ciricosta and Viola/İtaly, 19753/92, 04/12/1995.

AİHM, Monnet/France, 13675/88, 27/10/1993

AİHM, Veli Uysal/Türkiye, 57407/00, 04/03/2008. Gayriresmi Türkçe çevirisine erişim için:

file:///E:/CASE%20OF%20VELI%20UYSAL%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf

AİHM, Sekin ve Diğerleri/Türkiye, 26518/95, 22/01/2004. Karara erişim için:

file:///E:/CASE%20OF%20SEKIN%20AND%20OTHERS%20v.%20TURKEY%20-%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf

AİHM, Teslim Töre/Türkiye, 13244/02, 11/07/2006. Karara erişim için:

file:///E:/CASE%20OF%20T_RE%20v.%20TURKEY%20(No%202)%20-%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf

AİHM, Mitap ve Müftüoğlu/Türkiye, 15530/89 ve 15531/89, 25/03/1996

AİHM, Yağcı ve Sargın/Türkiye, 1619/90 ve 1642/90 ,08/06/1995

AİHM, Çetin Çalık/Türkiye, 3675/07, 31/08/2010. Kararın gayriresmi Türkçe çevirisi için erişim adresi: <http://www.ihtk.adalet.gov.tr/kararlar/calik.pdf> (Erişim Tarihi: 07/09/2019)

AİHM, Gülüstan Baytar/Türkiye, 45440/04, 14/10/2014,
file:///E:/CASE%20OF%20BAYTAR%20v.%20TURKEY%20-
%20[Turkish%20Translation]%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of
%20Justice.pdf

AİHM, Çakmak ve Diğerleri/Türkiye, 53672/00, 25/01/2005.
file:///E:/CASE%20OF%20AYHAN%20_AKMAK%20AND%20OTHERS
%20v.%20TURKEY%20-
%20%20[Turkish%20Translation]%20summary%20by%20the%20Turkish%
%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf

AİHM, Dicle ve Sadak/Türkiye, 48621/07, 16/06/2015.
[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["yargılamanın
yenilenmesi"\],"itemid":\["001-159594"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

AYM, Aligül Yüksel, 2013/9507, 20/01/2016.

AYM, Özge Kaya, 2014/11084, 01/02/2014.

AYM, Güher Ergun ve Diğerleri, 2012/13, 02/07/2013. Karara ulaşmak için:
[https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/13?BasvuruNoYil=2012
&BasvuruNoSayi=13](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/13?BasvuruNoYil=2012&BasvuruNoSayi=13)

AYM, Asya Oktay ve Diğerleri, 2014/3549, 22/03/2017. Karara ulaşmak için:
[https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3549?BasvuruNoYil=20
14&BasvuruNoSayi=3549](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/3549?BasvuruNoYil=2014&BasvuruNoSayi=3549)

AYM, Gülseren Gürdal ve Diğerleri, 2013/1115, 05/12/2013. Karara Ulaşmak için:
[https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1115?BasvuruNoYil=20
13&BasvuruNoSayi=1115](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1115?BasvuruNoYil=2013&BasvuruNoSayi=1115)

AYM, Haydar İzgi, 2012/673, 19/12/2013. Karara erişim için:
[https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/673?KelimeAra%5B0%5
D=davan%C4%B1n+karma%C5%9F%C4%B1kl%C4%B1%C4%9F%C4%B1
1&page=92](https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/673?KelimeAra%5B0%5D=davan%C4%B1n+karma%C5%9F%C4%B1kl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&page=92)

AYM, Ahmet Kaya, 2014/2183, 30/06/2016. Karara erişim için:
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2014-2183.pdf>

AYM, Cemal Aydemir, 2013/5881, 03/04/2014.

AYM, Gökhan Günaydın, 2012/1099, 06/05/2015. Karara erişim için:
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2012-1099.pdf>

AYM, Onur Doğanay, 2013/1977, 09/01/2014.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/1977?BasvuruAdi=ONUR+DO%C4%9EANAY>

AYM, Ahmet İnci, 2014/20371, 23/02/2017.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2014-20371.pdf>

AYM, Ersin Ceyhan, 2013/695, 09/01/2014.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/695?BasvuruAdi=ERSIN+C4%B0N+CEYHAN>

AYM, Atilla Oğuz Boyalı, 2013/99, 20/03/2014.
<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/99?KelimeAra%5B0%5D=ba%C5%9Fvurucunun+tutumu&page=10>

AYM, Remzi Durmaz, 2013/1718, 02/10/2013.

AYM, Kenan Özteriş, 2012/989, 19/12/2013.

AYM, Murat Çevik, 2013/3244, 07/07/2015

Yargıtay HGK'nın, 2012/9-1170 E., 2012/1172 K. Sayılı ve 12/12/2012 tarihli kararı. İlgili karara erişim için:
<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

Yargıtay 21 Hukuk Dairesinin, 2018/410 E.-2019/1124 K. Sayılı ve 19/02/2019 tarihli kararı. Karara erişim için:

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

Yargıtay 9. HD 2016/169/40 E. – 2016/13264 K., 02/06/2016.

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/>

Yargıtay 12 HD, 2012/10759 E. – 2012/27879 K., 25/09/2012.

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

Yargıtay CGK'nın 2005/29 E.- 2005/91 K. Sayılı ve 05/07/2005 tarihli kararı. İlgili karara erişim için:

<https://karararama.yargitay.gov.tr/YargitayBilgiBankasiIstemciWeb/pf/sorgula.xhtml>

Yargıtay 16. CD, 2015/4672 E. – 2016/2330 K., 21/04/2016.

Yargıtay 1. CD, 2006/1196 E. – 2006/2125 K., 25/05/2006.

Yargıtay 1. HD, 2012/10670 E. – 2012/15950 K., 27/12/2012.

Yargıtay 20 HD, 2012/7795 E. – 2013/4266 K. , 12/04/2013.

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["stogmuller"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["guincho"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["bock"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["buchholz"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["erknerethofauer"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

[https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"fulltext":\["dobbertin"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tur#{)

DİĞER

Adalet Bakanlığınca 30105 Sayılı ve 23/06/2017 tarihli Resmi Gazete de yayınlanan, Soruşturma, Kovuşturma veya Yargılama Hedef Sürelerinin Belirlenmesi ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik

AİHM Kabul Edilebilirlik Uygulama Rehberi, Türkçe çeviri için erişim adresi: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_TUR.pdf (Erişim Tarihi: 31/08/2019.)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6. Madde Rehberi, Adil Yargılanma Hakkı (Medeni Hukuk Yönü), 2013, s:5. www.echr.coe.int (Erişim tarihi: 27/09/2019)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6. Madde Rehberi, Adil Yargılanma Hakkı (Ceza Hukuku Yönü), 2013, s:5. www.echr.coe.int (Erişim tarihi: 27/09/2019)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 6. Madde Rehberi, Adil Yargılanma Hakkı (Ceza Hukuku Yönü), 2013, s:5. www.echr.coe.int (Erişim tarihi: 27/09/2019)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/insan-haklari-bilgi-bankasi/avrupa-insan-haklari-mahkemesi/> (Erişim Tarihi: 31/08/2019)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru Konusunda Önemli Hatırlatmalar, <http://www.bireyselbasvuru.com.tr/avrupa-insan-haklari-mahkemesine-basvuru-aihm-konusunda-onemli-hatirlatmalar/> (Erişim Tarihi: 17/09/2019).

Dönmezer, S., Yenisey, F., Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği (Araştırma), www.kriminoloji.com 2002, <https://bau.edu.tr/icerik/8343-hukuk-fakultesi-doktrin> file:///E:/56e68184e200d_ceza-adalet-sisteminin-etkinligi.pdf (Erişim ve indirme tarihi: 17/09/2019)

<https://www.anayasa.gov.tr/bireyselbasvuru/pdf/Kitaplar/Bireysel-Basvuruda-idari-Yarg%C4%B1ya-iliskin-Kararlar.pdf> (Erişim Tarihi: 02/09/2019)

Özekes, M., HMK'da Yargılama Usulleri Bakımından Getirilen Yenilikler, Türkiye Adalet Akademisi HMK Toplantısı, <http://web.e-baro.web.tr/uploads/25/13.pdf> (Erişim Tarihi: 07/09/2019)

Sağlam, M., Durmaz, C., Çınar, İ., Baysal, M., Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi)

SATURN Projesi, TC Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, <http://www.cepej.adalet.gov.tr/saturn-projesi.php>

Tematik Bilgi Notu – Pilot Kararlar, 2015. Gayri Resmi Türkçe çeviri için erişim adresi:

[http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/tematik_bilginotu/diger/Pilot%20judgments%20\(PİLOT%20KARARLAR\).pdf](http://www.inhak.adalet.gov.tr/inhak_bilgi_bankasi/tematik_bilginotu/diger/Pilot%20judgments%20(PİLOT%20KARARLAR).pdf)

Uluslararası Ceza Divanı ve Türkiye. <http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-ceza-divani-ve-turkiye.tr.mfa> (Erişim tarihi: 13/09/2019)

Yıllık Rapor 2018, Anayasa Mahkemesi, Ankara, Nisan 2019.

ÖZGEÇMİŞ

26/12/1978 tarihinde, İstanbul'da doğdum. İlkokul eğitimimi, Mecidiyeköy Gülbağ İlköğretim Okulu ve Kağıthane Hacı Ethem Ülkem İlköğretim Okulu'nda, orta okul ve lise eğitimimi Kağıthane Lisesi'nde aldım. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi'nde İşletme bölümünde eğitim aldım. Ayrıca Anadolu Üniversitesi Adalet Meslek Yüksek Okulu'nda 2 yıllık Adalet bölümü mezunuyum.

Adalet Bakanlığı bünyesinde Adliyede memur olarak görev yapmaktayım. İlk derece mahkemeleri olarak, Kartal Adalet Komisyonu Başkanlığı, Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi, Aile Mahkemesi, Asliye Ticaret Mahkemesi ve İcra Mahkemesi bölümlerinde çalıştıktan sonra şu an hala görev yapmakta olduğum Bölge Adliye Mahkemesinde iş hayatıma devam etmekteyim. İlk olarak İcra Mahkemelerince verilen kararların incelendiği Daire'de görev aldım ancak şu an İş Mahkemeleri kararlarının incelendiği bir Dairede görevime devam ediyorum.

Orta seviyede bilgi sahibi olduğum İngilizce lisanımı ilerletmek üzere çalışmış olduğum Kurumda İngilizce kursuna gitmekteyim. Aynı zamanda 2 yıldır fotoğraf kursuna da devam etmekteyim. Amatör olarak gitar çalmak ve fotoğrafçılıkla ilgileniyorum. Fotoğrafçılık alanında bir çalışmam oldu. Ayşe GARCİN'in yazmış olduğu ve Fransız Kültür Merkezinde gösterilen "Amour Amor Casares&Camus" tiyatro oyununun içerisinde kullanılacak görsel çekimlerini yaptım. İleride, LÖSEV yararına bir fotoğraf sergisi açmak istiyorum. Ayrıca henüz tamamlanmamış bir roman çalışmam var. Kanseri hastalarının gerçek yaşam öykülerini konu alan bir kitap yazmak da hedeflerimin arasındadır.

Neylan Reyhan KÜRTÜR